

Top 25 Cross Media Steden in Nederland

Cross Media Monitor 2012

Colofon

Titel

Top 25 Cross Media Steden in Nederland
Cross Media Monitor 2012

Juni 2012

© Stichting iMMovator, juni 2012

Verveelvoudiging en/of openbaarmaking van deze publicatie is niet toegestaan, behalve indien hiervoor schriftelijk toestemming is gekregen van Stichting iMMovator Cross Media Network. Citeren uit de Cross Media Monitor is alleen toegestaan met bronvermelding.

Auteurs

Prof. dr. Paul Rutten, Paul Rutten Onderzoek en Universiteit van Antwerpen
Olaf Koops MSc, TNO
Ottilie Nieuwenhuis MSc, TNO

Begeleiding

ir. Frank Visser, iMMovator

Ontwikkeling

De Cross Media Monitor 2012 is een initiatief van iMMovator Cross Media Network en bouwt voort op het werk dat is verricht voor de Cross Media Monitor 2011, 2010, 2008 en 2006. Het format voor de Cross Media Monitor werd in 2006 ontwikkeld door Paul Rutten binnen het lectoraat Media- en Entertainmentmanagement van de Hogeschool INHOLLAND i.s.m. iMMovator. TNO leverde de kwantitatieve analyse voor de Cross Media Monitor 2012.

Financiering

DE CROSS MEDIA MONITOR IS MEDE GEFINANCIERD MET STEUN VAN HET
EUROPEES FONDS VOOR REGIONALE ONTWIKKELING VAN DE EUROPESE COMMISSIE

Productie

Ontwerp: burohiero, Haarlem
Print: All-In Printing, Haarlem
Oplage: 200

Distributie

Stichting iMMovator

U kunt de digitale versie van deze publicatie ook downloaden op www.immovator.nl

Hard copies zijn te bestellen bij iMMovator of op info@immovator.nl of telefoonnummer 035 – 6777 507

Meer informatie over iMMovator, de Cross Media Monitor en de mogelijkheden voor maatwerkproducten op basis van de Cross Media Monitor is te vinden op www.immovator.nl

	Inleiding	4
	Cross Media en de kracht van de Stad	6
1	Amsterdam	16
2	Utrecht	20
3	's-Gravenhage	24
4	Rotterdam	28
5	Eindhoven	32
6	Hilversum	36
7	Groningen	40
8	Nijmegen	44
9	Amersfoort	48
10	Apeldoorn	52
11	's-Hertogenbosch	56
12	Arnhem	60
13	Haarlemmermeer	64
14	Haarlem	68
15	Almere	72
16	Tilburg	76
17	Zoetermeer	80
18	Breda	84
19	Delft	88
20	Nieuwegein	92
21	Maastricht	96
22	Enschede	100
23	Amstelveen	104
24	Zwolle	108
25	Zaanstad	112
	Bijlagen	116
	Bijlage 1	

'Top-25 Cross Media Steden in Nederland' bevat een overzicht van het belang, samenstelling en ontwikkeling van cross media in de belangrijkste Nederlandse steden. Het gaat om de 25 steden die de meeste banen in cross media huisvesten, opgevat als de optelsom van de sectoren creatieve industrie en informatie en communicatietechnologie (ICT). Die zijn op hun beurt weer onderverdeeld in deelsectoren. Voor de creatieve industrie zijn dat kunsten en cultureel erfgoed, media- en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening. Voor ICT zijn dat ICT-diensten en ICT-hardware.

Cross media is niet alleen een verzameling van bedrijven. Het verwijst ook naar een relevante trend in de creatieve economie. Bedrijven en instellingen die consumenten willen bereiken moeten alle hen ter beschikking staande digitale middelen en connecties inzetten om hun boodschap te laten bekijken. Consumenten en gebruikers zijn behalve eindstation ook zelf nieuw medium, omdat het succes van media en communicatie afhankelijk is van de mate waarin consumenten boodschappen met andere delen. Daarmee dragen ze bij aan de circulatie van informatie. Bedrijven die gespecialiseerd zijn in de creatie en productie van symbolisch materiaal, ook wel aangeduid als content, zijn voor een belangrijk deel te vinden in de creatieve industrie. Bedrijven uit de ICT sector leggen zich toe op de ontwikkeling en exploitatie van technologie die consumenten toegang geeft tot informatie, door middel van het aanbod van allerlei diensten en verschillende soorten hardware. Creatieve industrie en ICT geven samen vorm aan cross media. Vrijwel iedere instelling of ieder bedrijf dat zijn succes voor een belangrijk deel stoelt op succesvolle communicatie met klanten heeft met cross media te maken of kan zelf tot die sector gerekend worden. Op het breukvlak van creatieve industrie en ICT ontstaat op dit moment veel innovatie. Beide sectoren geven vorm en invulling aan de cross media beweging. Welke bedrijfstakken gerekend worden tot de creatieve industrie en welke tot ICT valt te lezen in Bijlage 1.

De samenstelling van de lijst van de top-25 steden die uitgangspunt van deze publicatie is bepaald op basis van het totale aantal cross media banen binnen de steden van Nederland in 2011. In voorgaande edities van de Cross Media Monitor, die sinds 2006 verschijnt, waren de stedenprofielen van de tien belangrijkste cross media steden van de Noordvleugel onderdeel van Cross Media in Cijfers, een andere publicatie in het kader van de Cross Media Monitor. De top-10 steden uit de Noordvleugel zijn nu onderdeel van de top-25 steden, tot en met Zaanstad op plaats 25.

Van elk van deze steden laat deze publicatie het belang van cross media binnen de stedelijke economie zien. Daarnaast wordt de ontwikkeling van de samenstellende delen van cross media, creatieve industrie en ICT, over een periode van elf jaar (2000-2011) in kaart gebracht en vergeleken met de algemene economische ontwikkeling in de stad. Ook wordt de samenstelling en ontwikkeling van de creatieve industrie en ICT in een specifieke overzichtstabel voor elke stad gedetailleerd in kaart gebracht. Die geeft inzicht tot op het niveau van specifieke bedrijfstakken¹ in de stad. Daaruit valt bijvoorbeeld af te lezen of steden bijzonder gespecialiseerd zijn in bepaalde bedrijfstakken. Dat geldt wanneer de zogenaamde locatiecoëfficiënt een waarde van 150 of hoger bereikt. Een score van 100 betekent gelijk aan het landelijke gemiddelde. Tenslotte wordt per stad de ontwikkeling van banen in de verschillende deelsectoren van creatieve industrie en ICT, uitgesplitst naar de grootte van bedrijfsvestigingen, in kaart gebracht. Al lange tijd vindt er in het bijzonder binnen de creatieve industrie, maar ook in ICT, schaalverkleining plaats. Grote bedrijven worden kleiner en kleine bedrijven worden belangrijker voor werkgelegenheid. Per stad wordt hier nagegaan of er ook op het lokale niveau sprake is van deze trend, en zo ja hoe die specifiek uitpakt. Ontwikkelingen in de schaal van de lokale creatieve economie zijn, net als andere hier gepresenteerde ontwikkelingen, van bijzonder belang voor stedelijk creatief beleid.

---

¹ Voor het gedetailleerd in kaart brengen van het lokale belang van creatieve bedrijfstakken maken we, net als voor de andere analyses, gebruik van het LISA databestand. Daarin wordt gewerkt met Standaard Bedrijfsindelingen die ook door het CBS en de Kamer van Koophandel worden gehanteerd. Kenmerk van statistieken is dat de gehanteerde categorieën vaak achterlopen op de dynamiek van de werkelijkheid. De laatste jaren is getracht de nieuwe sector gaming goed in kaart te brengen. Die poging heeft nog maar beperkt succes gehad. In het overzicht van de bedrijfstakken per stad is de bedrijfstak 'overige uitgeverijen inclusief gaming' opgenomen. Uit de cijfers die in die categorie gepresenteerd zijn blijkt dat de registratie van game-bedrijvigheid nog niet adequaat is. Nader onderzoek moet daar meer licht in brengen. Er is hier voor gekozen om de cijfers die uit de analyse van de dataset resulteren toch te presenteren.

Deze publicatie is een nieuw onderdeel van de Cross Media Monitor. Daarmee levert iMMovator een bijdrage aan meer informatie over en hopelijk ook meer inzicht in de ontwikkeling van creatieve industrie en ICT in Nederland. Dit is ondermeer bepleit door het Topteam Creatieve Industrie, dat zich in samenwerking met kennisinstellingen, bedrijfsleven en overheid tot doel heeft gesteld de innovatie in de creatieve industrie te bevorderen. Er is gekozen voor een decentrale aanpak, waarbij steden en regio's voortborduren op hun specialismen en de verantwoordelijkheid nemen voor de facilitering van innovatienetwerken die bij hen passen. Dat zijn Amsterdam (Media en ICT, Erfgoed en Fashion), Utrecht (Gaming), Rotterdam (Architectuur), Eindhoven (Design), Hilversum (Media en ICT), Arnhem (Fashion) en ook Delft (Architectuur en Vormgeving). Deze steden behoren allemaal tot de Top 25 Cross Media Steden van Nederland. Deze publicatie laat hun profiel op het terrein van creatieve industrie en ICT zien.

'Top-25 Cross Media Steden in Nederland' is een co-productie van TNO (Olaf Koops en Otilie Nieuwenhuis) en Paul Rutten Onderzoek in samenwerking met iMMovator Cross Media Network (Frank Visser en Ton van Mil).

Deze publicatie is een van de drie onderdelen van de Cross Media Monitor 2012. 'Cross Media in Nederland en de Noordvleugel' geeft inzicht in de economische ontwikkeling van de creatieve industrie en ICT-sector in Nederland, de Noordvleugel en de betekenis daarbinnen van de tien belangrijkste cross media steden in de Noordvleugel. Daarnaast wordt in 'Cross Media: Sector, Cluster en Consumptie' een visie gepresenteerd op de ontwikkeling van het mediacluster op de as Utrecht, Hilversum en Amsterdam en de eerste editie van de Cross Media Markt Monitor gelanceerd.

De schets van de cross media profielen van de top-25 steden van Nederland in deze publicatie wordt voorafgegaan door een vergelijkende analyse van de betekenis van de verschillende steden in de Nederlandse creatieve economie. Landelijk zorgt de Nederlandse cross media sector met bijna 553 duizend banen voor bijna 7 procent van de Nederlandse werkgelegenheid. In de top 25 steden is het aandeel beduidend hoger: 9,7 procent (303 duizend banen). Steden zijn een belangrijke vestigingsplaats voor cross media, terwijl cross media sector een belangrijke economische motor voor de groei van steden vormt. Dat gaat echter niet op dezelfde manier op voor alle steden; het belang en de samenstelling van de sector verschilt per stad.

Cross Media en de kracht van de Stad

- ➔ Cross media is oververtegenwoordigd in de grote steden van Nederland. De sector heeft een vestigingsvoorkeur voor (groot-) stedelijke milieus, hij houdt van het ritme van de stad en benut haar kracht. Samen zijn de top-25 cross media steden goed voor ruim 300 duizend banen in de sector. Dit komt overeen met 55 procent van alle banen in cross media, terwijl diezelfde steden verantwoordelijk zijn voor 40 procent van alle banen in Nederland. Vrijwel alle deelsectoren in creatieve industrie en ICT zijn sterk oververtegenwoordigd in de top-25 steden. ICT-hardware is de uitzondering. Het aandeel van de top-25 cross media in de ICT-hardware banen is niet bovengemiddeld.
- ➔ De ontwikkeling van de totale werkgelegenheid in de top-25 cross media steden volgt in 2000-2011 de trend in de gehele Nederlandse economie. De ontwikkeling van de ICT-sector in de top-25 steden blijft echter licht achter bij de nationale ontwikkeling. In de sterk groeiende creatieve industrie zien we na 2007 een bovengemiddelde groei binnen de top-25 steden in vergelijking met het nationale gemiddelde. De concentratie in de grote steden neemt toe. De opkomst van zzp-ers in de grote steden is daarin een belangrijke factor.
- ➔ Amsterdam is de cross media hoofdstad van Nederland met 75 duizend banen. Op ruime afstand volgen Utrecht, Den Haag, en Rotterdam. Los van het feit dat verschillende steden, verschillende cross media profielen hebben, geldt dat er een sterke samenhang bestaat tussen het aantal banen in cross media en het inwonersaantal van een stad. Steden die qua inwoneraantal niet bij de 25 grootste steden van Nederland horen, maar zich wel bevinden onder de top-25 cross media steden zijn Hilversum, Amstelveen, Nieuwegein en Delft. Zij danken dat aan een specialisatie in cross media of een onderdeel daarvan.
- ➔ De 10 grootste steden uit de Noordvleugel van de Randstad zijn allemaal vertegenwoordigd in de top-25 cross media steden. Dat onderstreept de specialisatie van de Noordvleugel in creatieve industrie en ICT.
- ➔ De creatieve industrie kent in vier steden een bijzondere concentratie. Het aandeel van de creatieve industrie in de lokale werkgelegenheid is groter dan het gemiddelde voor de top-25 steden in Amsterdam, Hilversum, Haarlem en Apeldoorn. Voor de ICT-sector zien we een meer gelijkmatig patroon. Ruim de helft van de top-25 steden scoort een werkgelegenheidsaandeel dat boven het gemiddelde van 4,6 procent van de totale top-25 ligt. Nieuwegein, Zoetermeer, Utrecht, Delft en Amersfoort hebben een relatief grote ICT-sector met een werkgelegenheidsaandeel tussen de 6 en 11 procent. De stad die een hoog aandeel creatieve industrie banen koppelt aan een hoog aandeel ICT is Utrecht.
- ➔ Op basis van een forse banengroei hebben Amsterdam en Utrecht hun leidende positie in cross media in de jaren 200-2011 verder versterkt. Ook cross media in Almere, Tilburg en Apeldoorn groeiden sterk na 2000. Daartegenover staat een werkgelegenheidsdaling in de cross media sector in 9 van de 25 steden, vooral door krimp in de ICT-sector. De grootste daling vond plaats in Eindhoven en Haarlemmermeer. In Rotterdam laat de cross media sector als geheel geen groei zien.
- ➔ In de recente jaren 2009-2011 groeit de cross media sector sterk in Amsterdam en Utrecht, net als in Tilburg en Apeldoorn. In de andere steden vindt consolidatie plaats of is sprake van krimp. Vooral steden met een sterke focus op ICT hebben te kampen met krimp, omdat die sector banen uitstoot. Het gaat om Eindhoven, Den Haag en Nieuwegein. Mediastad Hilversum heeft te kampen met een versterkte afname van de werkgelegenheid door de negatieve trend in media- en entertainment. In de meest recente jaren is vooral het beeld in Almere opvallend. Afwijkend van de ontwikkeling in 2000-2011 krimpt cross media in Almere door een combinatie van terugloop aan banen in de creatieve industrie, vooral binnen media- en entertainment (radio en televisie; persmedia) en creatieve zakelijke dienstverlening (communicatie en reclame).

Cross media is oververtegenwoordigd in de grote steden van Nederland. De sector heeft een vestigingsvoorkeur voor (groot-) stedelijke milieus, hij houdt van het ritme en de dynamiek van de stad. De lijst van de 25 grootste cross media steden vertoont overigens sterke overlap met die van de 25 steden met de meeste inwoners. Dordrecht, Leiden, Emmen en Ede hebben voor de lijst van top-25 cross media steden plaats moeten maken voor Hilversum, Amstelveen, Nieuwegein en Delft. Het laatste kwartet dankt zijn plaats in de top-25 cross media steden aan hun specialisatie in creatieve industrie en ICT. Cross media bedrijvigheid is daar oververtegenwoordigd. Voor het eerste kwartet geldt dat niet.

Samen zijn de Nederlandse top-25 cross media steden goed voor 303 duizend banen in die sector. Dit komt overeen met 55 procent van alle banen in cross media, tegenover een aandeel van 39 procent in alle banen van Nederland. Dat is in het bijzonder te wijten aan de oververtegenwoordiging van de creatieve industrie in de steden. Binnen kunsten en cultuur erfgoed bevindt 61% van alle banen zich in de top-25 cross media steden. Grote stedelijke culturele instellingen zijn doorgaans te vinden in de steden; ze vullen doorgaans ook een regionale of soms zelfs nationale of internationale functie. Daarnaast kent de creatieve industrie relatief veel zzp'ers, die vaker in grote steden wonen en werken. In de ICT-sector zien we een soortgelijk patroon voor de ICT-dienstverlening, met een aandeel van 55 procent voor de top 25 steden in het totale aantal banen in Nederland in die deelsector (127 duizend banen in 2011). De ICT-hardware is niet oververtegenwoordigd in de top 25 steden.

Tabel 1.1: Aantal banen in 2011 en banengroei in de periode 2000-2011 en 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in de top 25 cross media steden en Nederland.

Deelsectoren	Banen Top-25 2011	Aandeel Top-25 in NL (%)	Groei Top-25 steden 2000-2011 (% per jaar)	Groei NL 2000-2011 (% per jaar)	Groei Top-25 steden 2009-2011 (% per jaar)	Groei NL 2009-2011 (% per jaar)
Kunsten en cultureel erfgoed	59.903	61	5,5%	4,8%	7,5%	5,7%
Media en entertainmentindustrie	49.448	55	0,7%	0,8%	-1,8%	-1,7%
Creatieve zakelijke dienstverlening	49.159	53	4,7%	3,8%	4,0%	1,8%
Creatieve industrie	153.922	55	3,5%	3,0%	3,3%	1,9%
Diensten	126.955	55	-0,1%	0,1%	-0,9%	-0,4%
Hardware	17.424	40	-6,3%	-4,8%	-2,3%	-3,5%
ICT	143.515	53	-1,1%	-0,9%	-1,0%	-0,9%
Creatieve industrie en ICT	302.889	55	1,0%	0,9%	1,2%	0,5%
Totale economie	3.131.335	39	1,0%	0,9%	0,1%	-0,2%

Bron: LISA 2012

De creatieve industrie in de top-25 cross media steden groeit harder dan het landelijk gemiddelde. De gemiddelde banengroei per jaar in die sector in de top-25-steden in de periode 2000-2011 ligt met 3,5 procent per jaar ruim boven het nationaal gemiddelde van 3 procent per jaar. Kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke dienstverlening zijn in het bijzonder verantwoordelijk voor de groei in de grote steden. De ontwikkeling van de media- en entertainmentindustrie in de top 25 steden onderscheidt zich eerder licht negatief van die in Nederland gemiddeld.

Figuur 1.1 laat zien dat de bovengemiddelde groei van de creatieve industrie in de top-25-steden vooral na 2007 plaatsvindt. Die observatie wordt ondersteund door de groeicijfers van de creatieve industrie in de jaren 2009-2011 zoals die in tabel 1.1 zijn terug te vinden. De kloof tussen de landelijk gemiddelde groei in kunst en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke dienstverlening en die in de top-25 steden groeit. Voor kunst en cultureel erfgoed geldt een groeiacceleratie in 2009-2011, die sterker is in de grote steden dan gemiddeld in Nederland.¹ Voor creatief zakelijke dienstverlening neemt het groeitempo af, landelijk gemiddeld aanzienlijk meer dan in de

¹ Een moeilijk te bepalen deel van de groei in kunst en cultureel erfgoed is administratieve groei. Die is het gevolg van de verplichte registratie van zzp'ers in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel vanaf oktober 2008. Vanwege het grote aantal zzp'ers in de kunsten en ook in de creatieve zakelijke dienstverlening, weegt deze ontwikkeling vooral zwaar door in statistieken van de creatieve industrie. Toch zijn er indicaties dat de groei in de sector niet louter hieraan te wijten is, gezien het groeipad in het verleden.

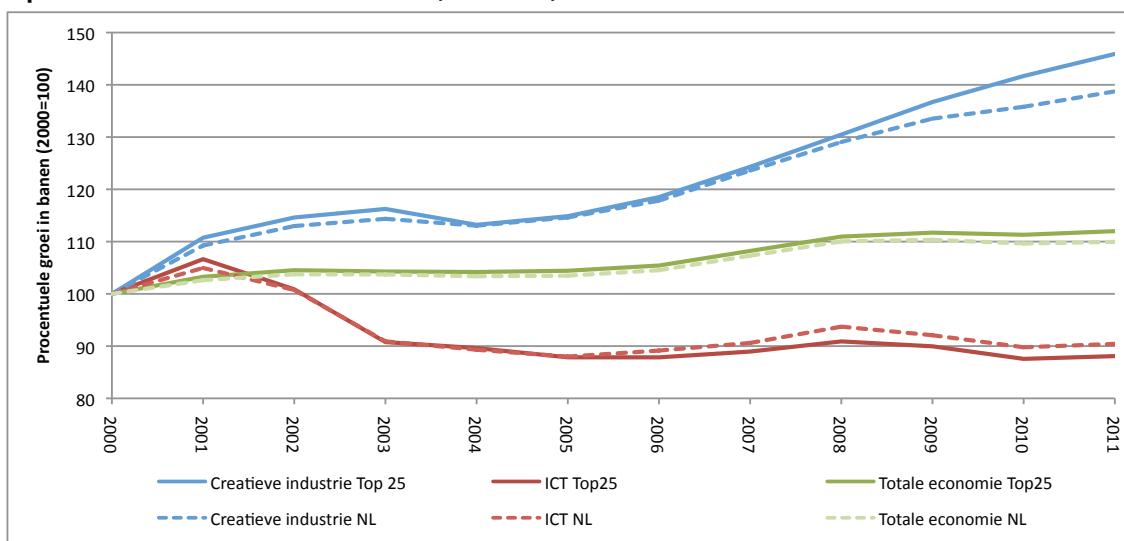
Cross Media en de kracht van de Stad

top-25 steden. De ontwikkeling in de media- en entertainment industrie is zowel landelijk gemiddeld als in de grote steden negatief. Er is nauwelijks sprake van verschil. De mate van stedelijkheid is blijkbaar geen factor die van belang is voor de ontwikkeling in die deelsector.

Het aantal banen in de ICT-sector is in Nederland in de periode 2000-2011 met 0,9% per jaar afgenomen. De ontwikkeling in de top-25-steden blijft achter bij het nationaal gemiddelde met een sterkere gemiddelde daling van de werkgelegenheid van 1,1% per jaar en geldt zowel voor ICT-diensten als voor ICT-hardware. Deze ontwikkeling is in tegenstelling met de situatie ten tijde van de ICT-hausse, kort na 2000, toen de top-25 steden bovengemiddeld profiteerden van de groei in ICT. Na 2005 blijft de grootstedelijke groei achter bij de nationale trend (figuur 1.1).

De totale economie van de top-25-steden volgt de nationale trend over de hele periode. In de laatste twee jaar zien we dat de nationale daling in werkgelegenheid niet opgaat voor de top-25 cross media steden. Een van de oorzaken daarvan is de bovengemiddelde aanwezigheid en groei van de creatieve industrie in voornoemde steden. De creatieve industrie groeide in de afgelopen twee jaar gemiddeld met 3,3 procent per jaar in de top-25-steden tegenover 1,9 procent per jaar in Nederland gemiddeld, vooral door de dynamiek in de kunsten en creatieve zakelijke dienstverlening in de top-25 steden. De ontwikkeling van ICT in de top-25 steden onderscheidt zich veel minder van de landelijke ontwikkeling. ICT dienstverlening blijkt in de top-25 steden meer conjunctuurgevoelig dan landelijk gemiddeld. In 2009-2011 is er een krimp van 0,9 procent, tegen 0,4 procent landelijk gemiddeld.

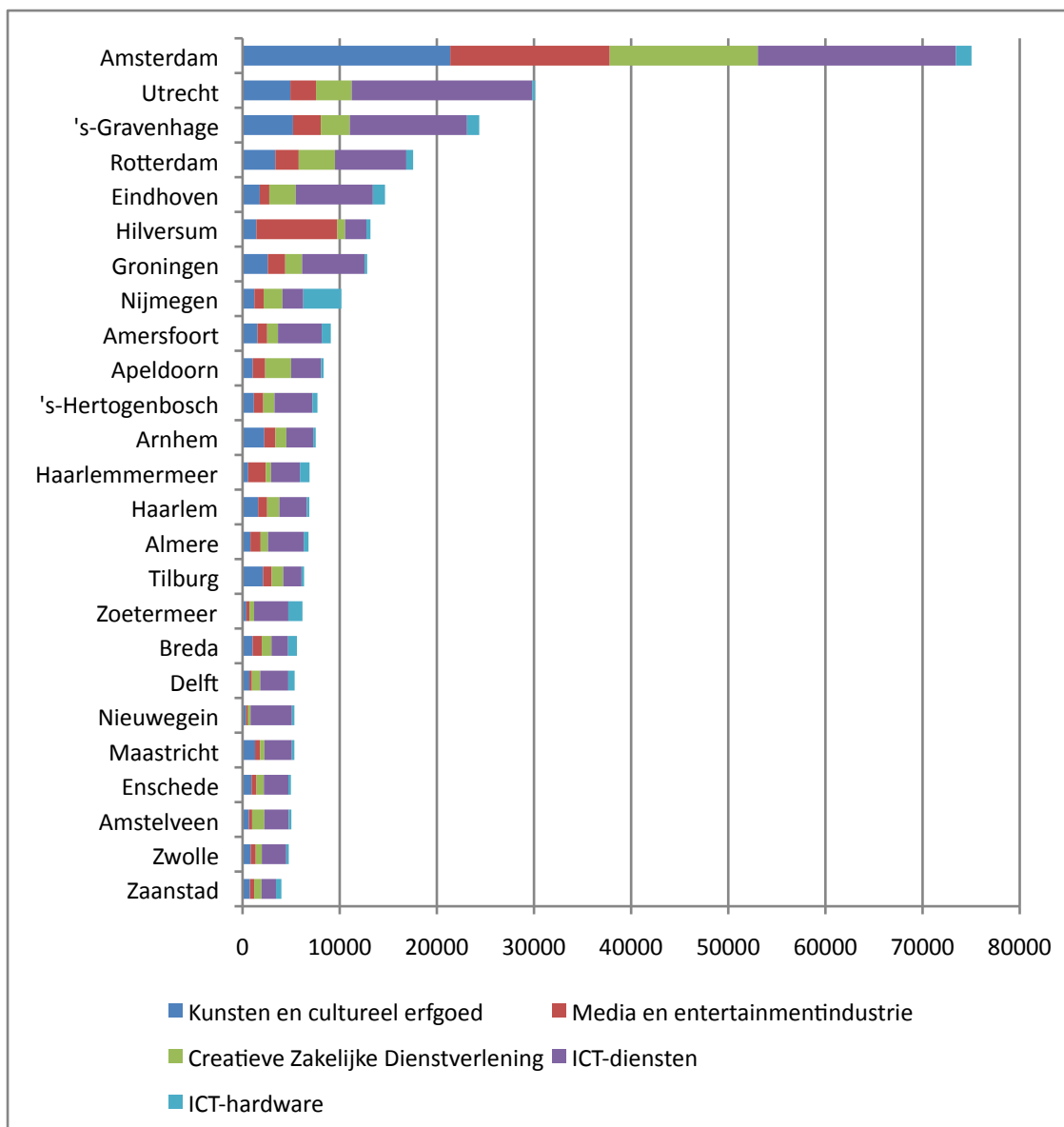
Figuur 1.1: Banengroei in de periode 2000-2011 voor de totale economie, creatieve industrie en ICT in de top 25 cross media steden en Nederland (2000=100).

Bron: LISA 2012

In figuur 1.2 is de top-25 cross media steden weergegeven, op basis van het aantal banen in 2011 in de creatieve industrie en ICT. Amsterdam is de cross media hoofdstad van Nederland met 75 duizend banen. Op ruime afstand volgen Utrecht, Den Haag en Rotterdam. Mediastad Hilversum vinden we terug op plaats zes, net achter Eindhoven en voor Groningen. Na Groningen volgt er een gat naar de overige steden die uiteindelijk met Zaanstad op plaats 25 de top-25 vormen. Uiteraard is er een sterke overlap tussen de top-25 cross media steden en het inwonersaantal van de stad. Waar meer mensen samenwonen is er altijd sprake van meer bedrijvigheid. Dat geldt zeker voor de creatieve sector die zich in het bijzonder aangetrokken voelt door het stedelijke milieu: de kracht van de stad. Daarnaast zien we dat er tien steden uit de Noordvleugel vertegenwoordigd zijn in de top-25 cross media steden, dit onderstreept de specialisatie van de Noordvleugel in creatieve industrie en ICT.

Figuur 1.2: Aantal banen in 2011 in creatieve industrie en ICT in de 25 grootste cross media steden van Nederland, onderverdeeld naar deelsectoren

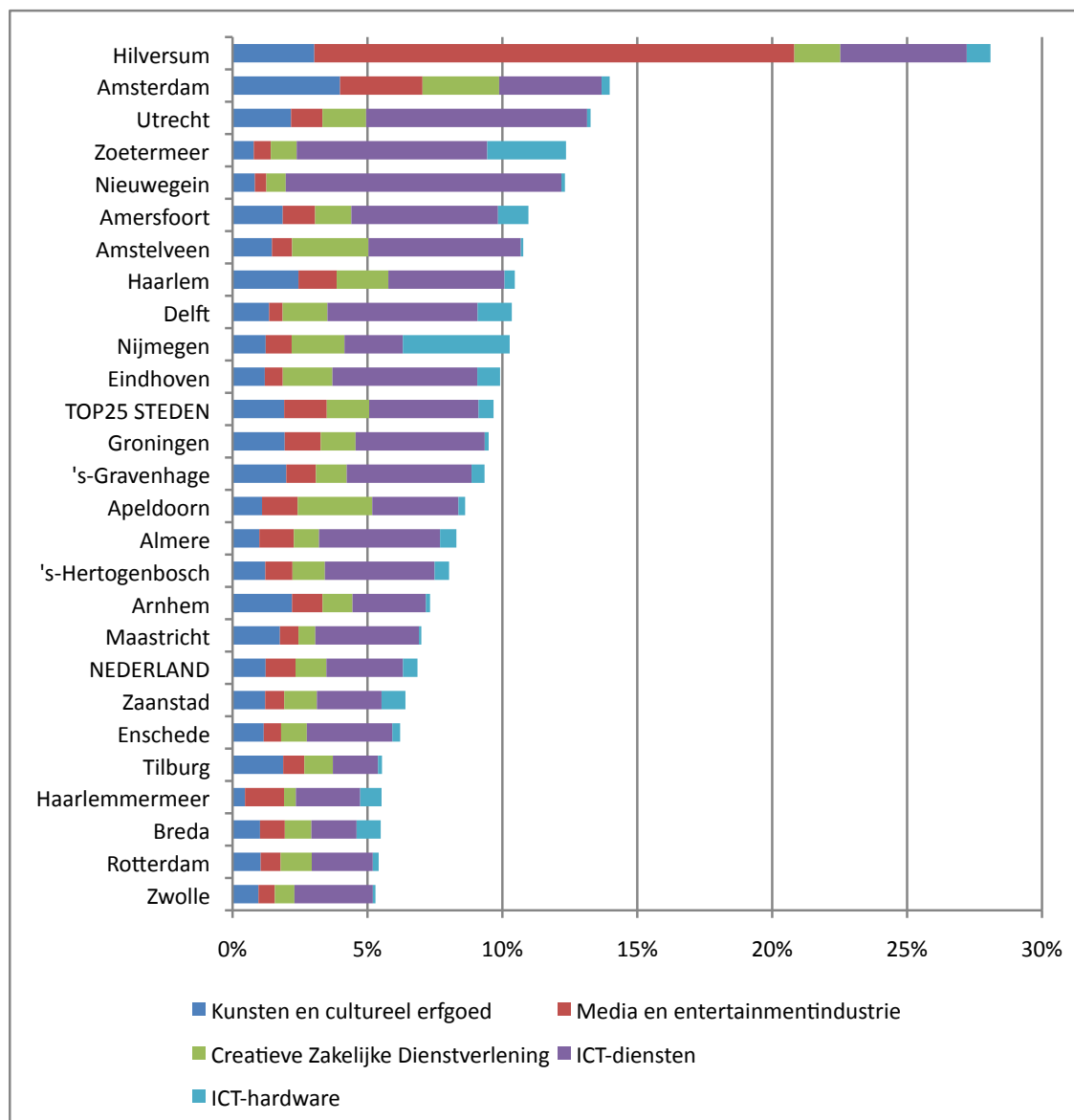

Bron: LISA 2012

In de samenstelling van de cross media sector zien we duidelijke verschillen tussen de steden. Amsterdam scoort op alle deelsectoren sterk. Na Amsterdam zien we in kunsten en cultureel erfgoed veel werkgelegenheid in Den Haag, Utrecht, Rotterdam, Groningen, Arnhem en Tilburg. Media en entertainmentindustrie is de meest geconcentreerde deelsector binnen de top-25 cross media steden met grote concentraties in Amsterdam en Hilversum. In andere steden varieert het belang van deze deelsector van niet bijzonder groot tot nihil. Creatief zakelijke diensten zien we na Amsterdam veel in Rotterdam (architectuur) en Utrecht. ICT-diensten kent een sterke presentie in Utrecht, Amsterdam, Den Haag en Eindhoven. Nijmegen (NXP) en Zoetermeer herbergen de meeste banen in de ICT-hardware. Opvallend is dat dit aantal in Eindhoven bescheiden is. Was de directe omgeving meegerekend, dan zou het beeld waarschijnlijk anders zijn geweest, onder meer gezien de activiteiten van ASML in Veldhoven.

Cross Media en de kracht van de Stad

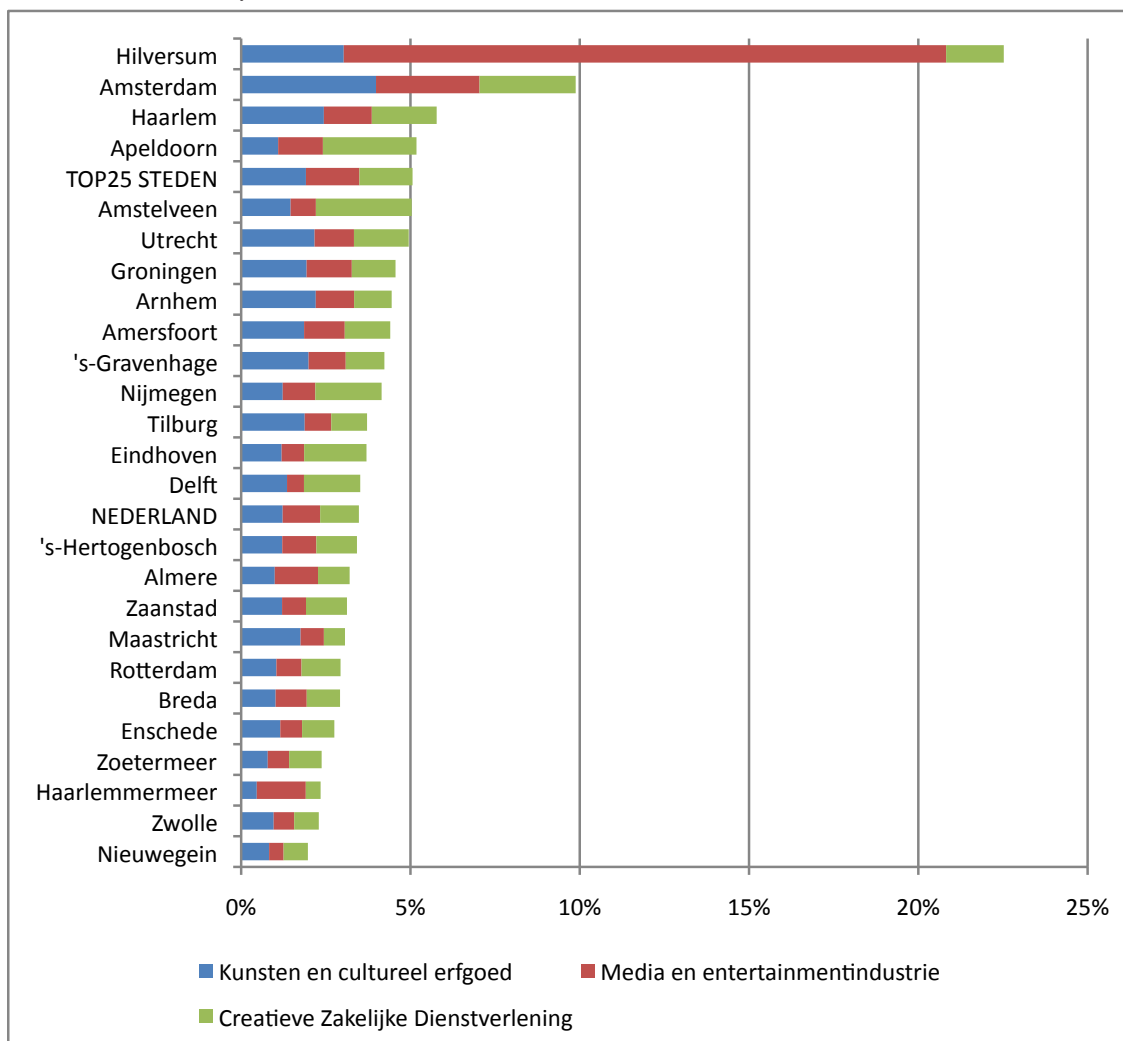
Figuur 1.3: Werkgelegenheidsaandeel creatieve industrie en ICT in 2011 in de 25 grootste cross media steden van Nederland, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 1.2 liet het absolute belang van cross media in de top-25 cross media steden zien. Om te bepalen hoe belangrijk cross media is voor de economie van de verschillende steden laat figuur 1.3 het werkgelegenheidsaandeel van cross media in de economie van elke stad zien. Daarbij is opnieuw een onderverdeling in de vijf deelsectoren aangebracht. Om de positie van de individuele steden in een breder verband te kunnen bepalen zijn ook de gemiddelde scores voor alle top-25 steden en de het landelijke gemiddelde opgenomen. Hier blijkt opnieuw hoe sterk cross media gebruikt maakt van de kracht van de stad. De top-25-steden zijn zeer gespecialiseerd met een gemiddeld werkgelegenheidsaandeel van 9,7 procent in 2011 tegenover 6,9 procent voor Nederland gemiddeld. Hilversum is het sterkst gespecialiseerd in cross media: meer dan 1 op de 4 banen is een baan in de creatieve industrie en ICT. Ook Amsterdam en Utrecht zijn sterk gespecialiseerd, gevolgd door de middelgrote ICT-steden Zoetermeer en Nieuwegein. Onderaan valt Rotterdam op, het werkgelegenheidsaandeel van de cross media sector blijft achter bij het nationale gemiddelde. Ook andere voormalige industriesteden als Enschede en Tilburg blijven achter bij het nationale gemiddelde.

Figuur 1.4: Werkgelegenheidsaandeel in de creatieve industrie in 2011 in de 25 grootste cross media steden van Nederland, onderverdeeld naar deelsectoren.

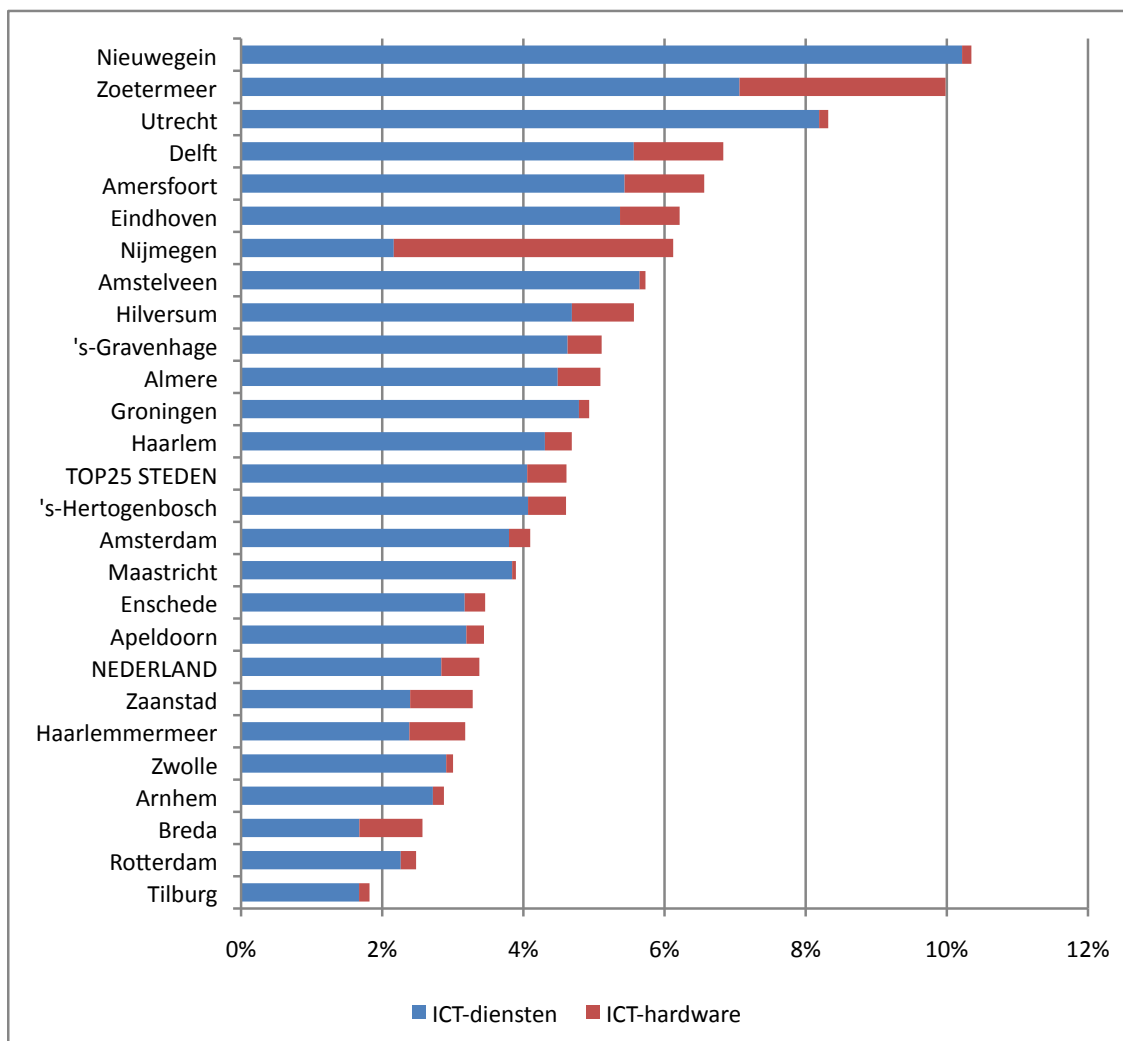
Bron: LISA 2012

Cross media bestaat voor een deel uit creatieve industrie en voor een deel uit informatie- en communicatietechnologie. In figuur 1.4 is het belang van de creatieve industrie in de werkgelegenheid in de top-25 steden weergegeven, net als de gemiddelde score voor de top-25 cross media steden en het Nederlands gemiddelde. Wat onmiddellijk opvalt is dat er een beperkt aantal steden is dat hoger scoort dan het gemiddelde van de top-25: Hilversum, Amsterdam, Haarlem en opvallend genoeg Apeldoorn. Deze stad dankt die positie vooral aan een sterke presentie van bedrijven in het domein communicatie en reclame. De stad herbergt ook relatief veel banen in software, live-entertainment en persmedia. Gemiddeld ligt het werkgelegenheidsaandeel van de creatieve industrie op 5 procent in de top-25-steden, tegenover 3,5 procent in Nederland.

Figuur 1.5 laat een ander beeld zien. Het patroon is minder extreem dan bij creatieve industrie; het verschil in het relatieve belang van ICT in de 25 steden is minder groot. Ruim de helft van de top-25 steden ligt boven het gemiddeld werkgelegenheidsaandeel van 4,6 procent van de totale top-25. ICT is oververtegenwoordigd in de top-25 steden. Het nationaal werkgelegenheidsaandeel is 3,2 procent. Nieuwegein, Zoetermeer, Utrecht, Delft en Amersfoort hebben een relatief grote ICT-sector met een werkgelegenheidsaandeel tussen de 6 en 11 procent. Van deze steden scoort Utrecht, met een zevende positie ook hoog voor wat betreft het aandeel creatieve industrie in de lokale economie. Wat ook hier opvalt is dat Nijmegen en Zoetermeer de enige grote steden zijn met een fors aantal banen in ICT-hardware productie.

Cross Media en de kracht van de Stad

Figuur 1.5: Werkgelegenheidsaandeel in ICT in 2011 in de 25 grootste cross media steden van Nederland, onderverdeeld naar ICT-diensten en ICT-hardware

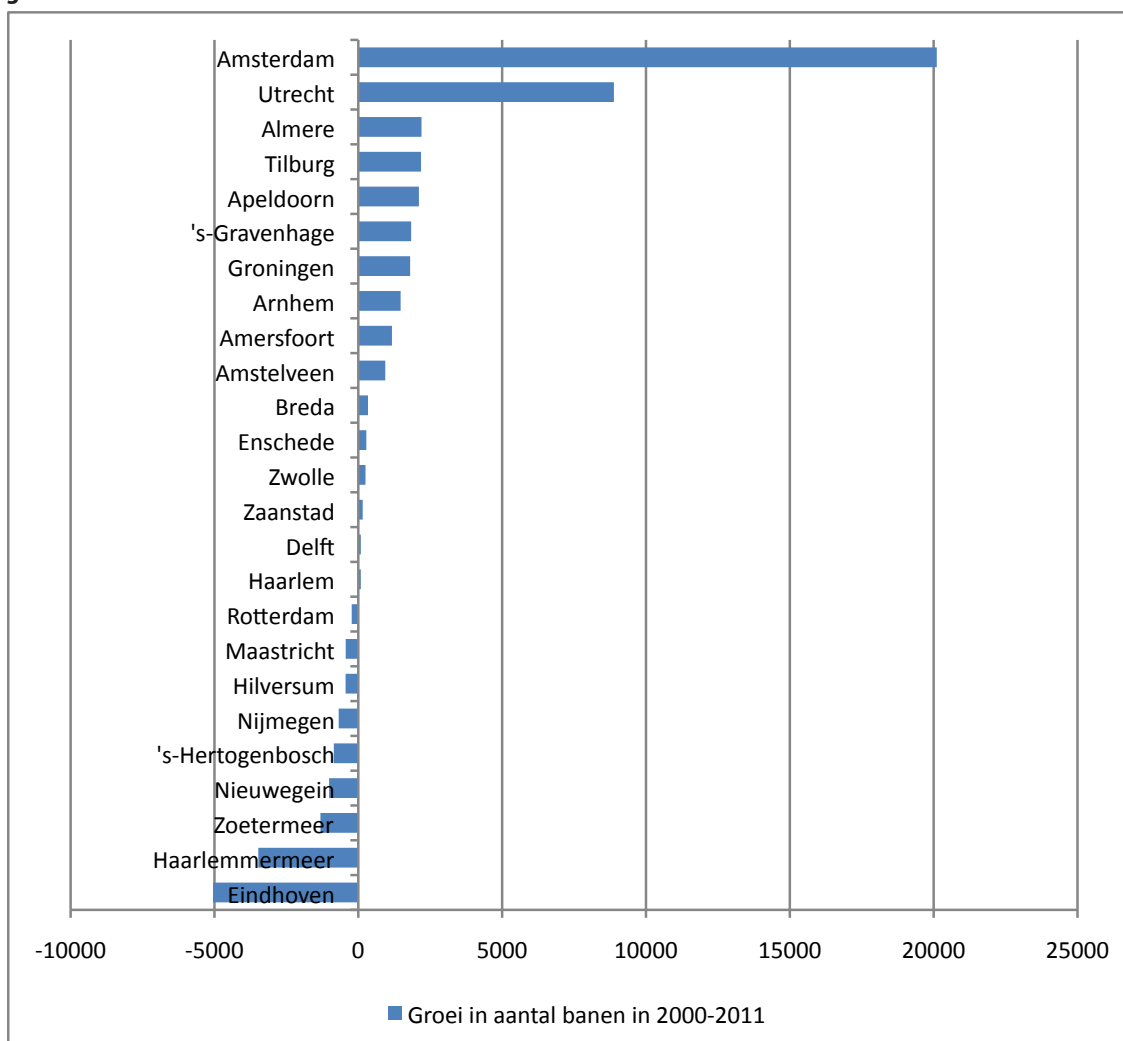
Bron: LISA 2012

Om na te gaan hoe de verschillende steden zich onderscheiden in hun cross media dynamiek is in figuur 1.6 de groei in arbeidsplaatsen voor de voorbije elf jaar opgenomen (2000-2011). Om gevoel te krijgen voor de meest recente ontwikkelingen zijn in figuur 1.7 de meest recente jaren uit die periode apart uitgelicht (2009-2011).

Over de afgelopen elf jaar zien we dat Amsterdam en Utrecht hun leidende positie in cross media verder versterkt hebben met een banengroei van 20,1 duizend en 8,9 duizend respectievelijk. Ook Almere (+2200 banen), Tilburg (+2200 banen) en Apeldoorn (+2100 banen) laten na 2000 een sterke groei zien in werkgelegenheid in de creatieve industrie en ICT. Daartegenover zien we dat in 9 van de 25 steden sprake is van krimp in cross media. In Eindhoven zijn veel banen in de ICT-hardware verloren gegaan en in Haarlemmermeer in ICT-diensten en telecommunicatie. Ook in de ICT-steden Nieuwegein en Zoetermeer heeft een daling in de werkgelegenheid plaatsgevonden. In Rotterdam laat cross media sector als geheel geen groei zien. De sterkste procentuele banengroei in cross media in de periode 2000-2011 geldt voor Tilburg, met een gemiddelde jaarlijkse groei van 4 procent. De creatieve industrie in Tilburg groeit sterk in de volle breedte, in het bijzonder podiumkunsten en scheppende kunsten, overige kunst en erfgoed, communicatie en reclame. Binnen ICT zijn software en facilitaire diensten sterke groeiers. Ook Almere laat behoorlijke groei zijn, met 3,6 procent. Van de banengroei van 2200 kwamen er rond de 750 uit de creatieve industrie en 1.450 van ICT. Almere is een van de weinige steden die banengroei in ICT hardware noteert. Andere snelle groeiers zijn Utrecht met een gemiddelde jaarlijkse groei van

3,2 procent, Amsterdam met 2,9 procent en Apeldoorn met 2,7 procent. In de laatste gemeente zorgt onder meer communicatie en reclame voor groei.

Figuur 1.6: Werkgelegenheidsgroei in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in de 25 grootste cross media steden van Nederland.

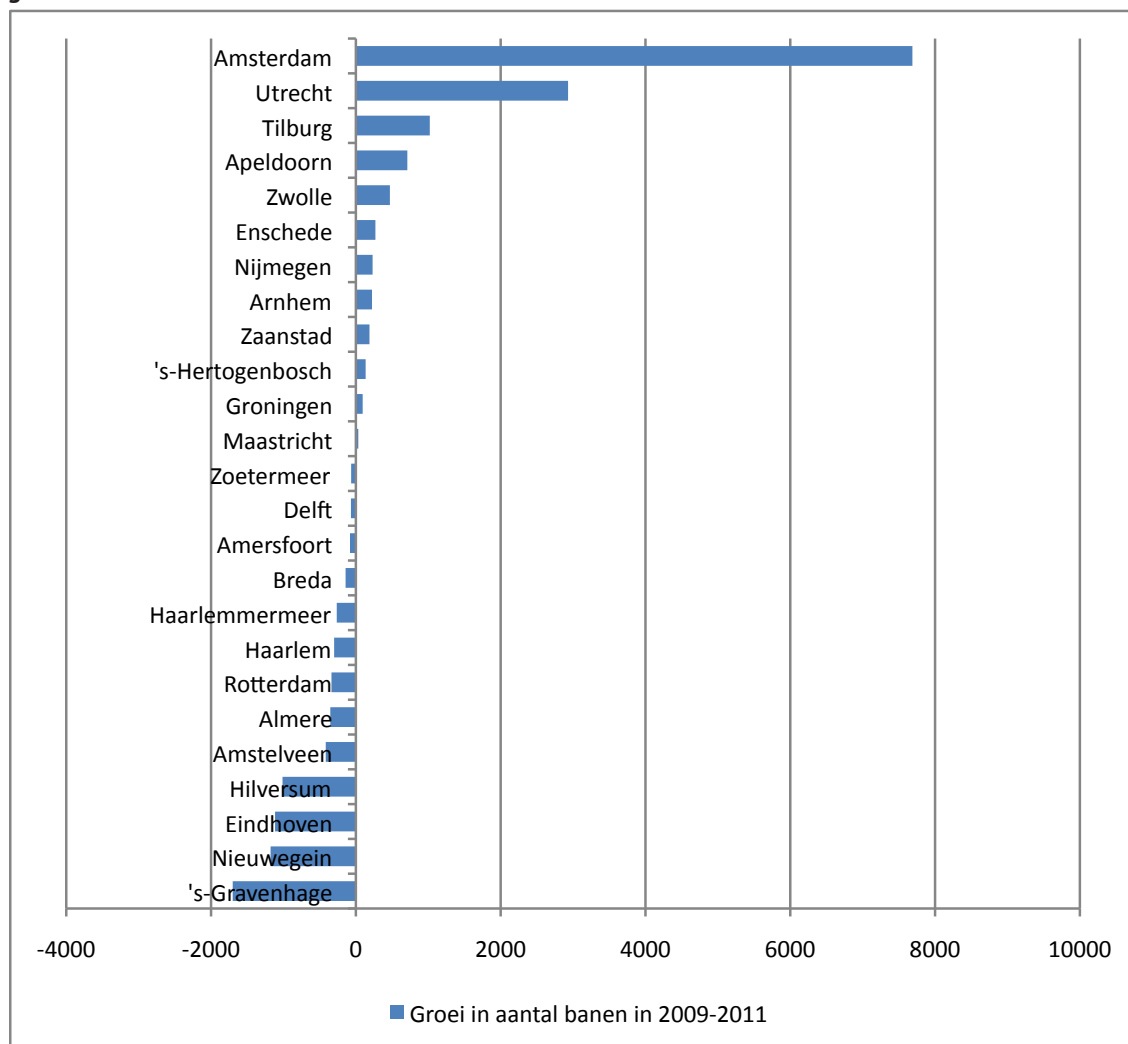

Bron: LISA

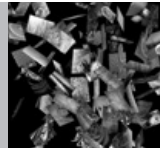
Het patroon dat zich in de voorbije elf jaar (200-2011) aftekent geldt ook voor de meest recente periode (2009-2011). De cross media sector in Amsterdam en Utrecht is, net als in Tilburg en Apeldoorn, sterk door blijven groeien. In de andere steden vindt consolidatie of krimp plaats. Vooral steden met een sterke focus op ICT hebben te kampen met krimp in cross media (Eindhoven, Den Haag, Nieuwegein). Mediastad Hilversum kampt met een versterkte afname van de werkgelegenheid, vooral door krimp in de mediasector. Opvallend is verder dat cross media in Almere in de recente jaren wordt getroffen door krimp (-2,5 procent per jaar), terwijl voor de gehele periode 2000-2011 een banenwinst genoteerd wordt (vgl. tabel 1.6). De recente krimp is vooral te wijten aan een forse terugloop aan banen in de creatieve industrie, vooral binnen media- en entertainment en creatieve zakelijke dienstverlening. Opvallend is dat naast Tilburg, Utrecht, Amsterdam en Apeldoorn in de meest recente jaren ook Zwolle een groei van maar liefst 5,6 procent in cross media noteert. Die is vooral terug te voeren op banengroei in facilitaire ICT-diensten, vormgeving en ontwerp, persmedia, scheppende kunsten en podiumkunsten.

Cross Media en de kracht van de Stad

Figuur 1.7: Werkgelegenheidsgroei in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in de 25 grootste cross media steden van Nederland.

Bron: LISA

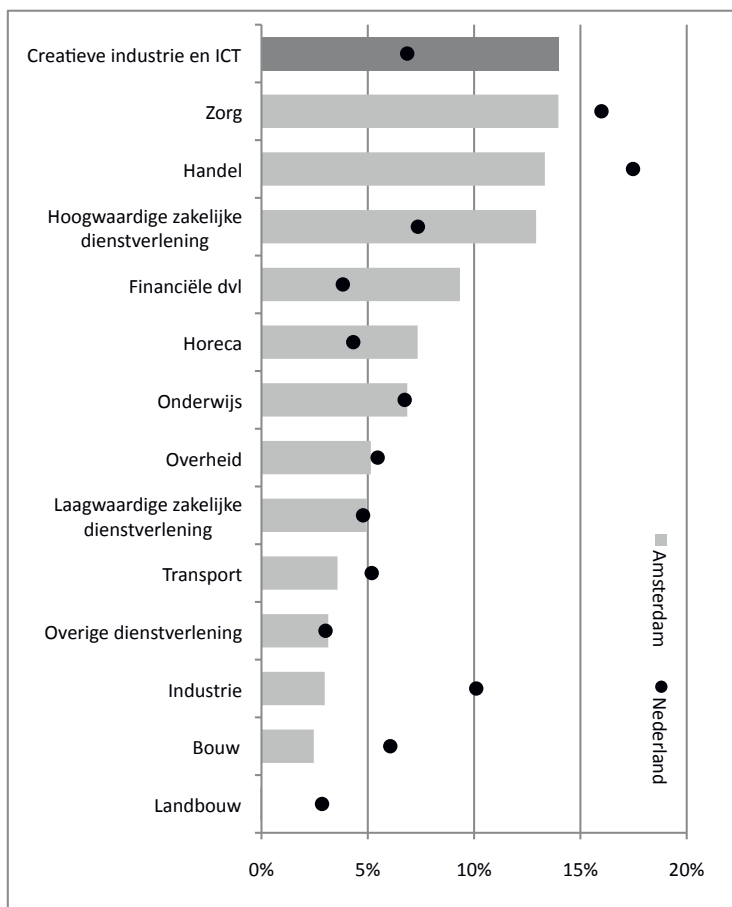
1 Amsterdam

Amsterdam is de cross media hoofdstad van Nederland. De stad is in vrijwel ieder domein van de creatieve industrie sterk gespecialiseerd. Ook ICT-diensten en ICT-hardware zijn in de stad bovengemiddeld aanwezig. De cross media sector is uitgegroeid tot de grootste sector van de Amsterdam in termen van werkgelegenheid. Zzp'ers worden daarbinnen steeds belangrijker. De hoofdstad blijkt voor hen een aantrekkelijke locatie. De afgelopen twee jaar heeft de cross media sector in Amsterdam de economische crisis goed doorstaan, in het bijzonder door de groei van de zelfstandigen in kunsten en cultureel erfgoed. Bij de grote bedrijven in ICT-diensten en media en entertainment loopt het aantal banen terug.

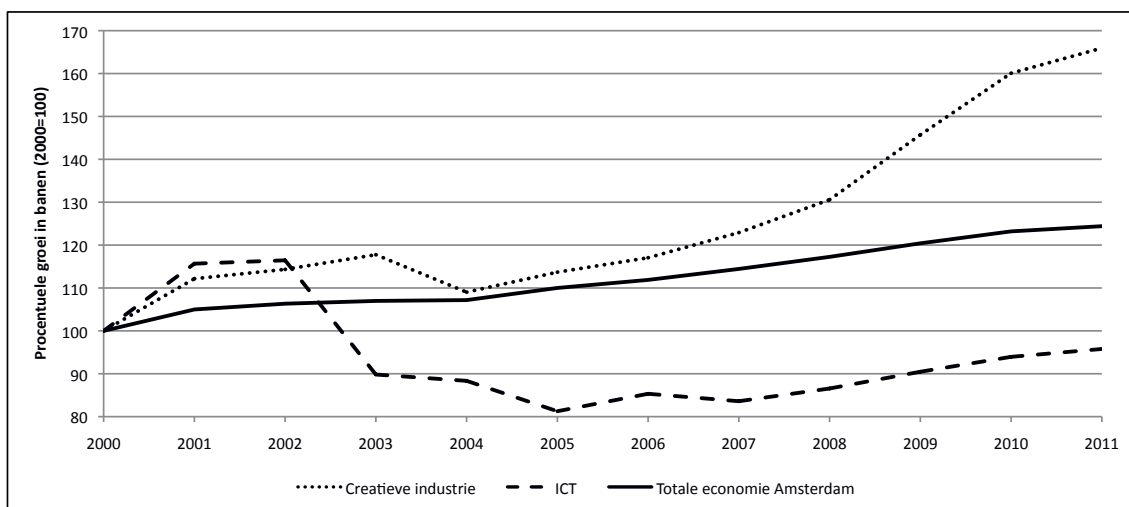
- ➔ Creatieve industrie en ICT zijn in Amsterdam met gezamenlijk 75.000 banen uitgegroeid tot de grootste sector van de stad. De sector is qua omvang vergelijkbaar met zorg, handel en hoogwaardige zakelijke dienstverlening.
- ➔ De hoge specialisatiegraad van cross media in Amsterdam maakt de stad het onbetwiste centrum van creatieve en ICT-bedrijvigheid van Nederland. De concentratie van de creatieve industrie is in Amsterdam ruim twee en een halve keer zo hoog als gemiddeld in Nederland. De specialisatiegraad in de ICT-sector is aanmerkelijk lager. Alleen software en telecommunicatie scoren bovengemiddeld in Amsterdam.
- ➔ De creatieve industrie telt ruim 53 duizend banen, voor een belangrijk deel in kunsten en cultureel erfgoed (21 duizend). Tegelijkertijd kent Amsterdam, samen met Hilversum, de grootste concentratie banen in media- en entertainment (ruim 16 duizend banen). Creatieve zakelijke dienstverlening is, met ruim 15 duizend banen eveneens een specialisme. De ICT-sector kent in 2011 22 duizend banen, voornamelijk in ICT-dienstverlening.
- ➔ De groei in werkgelegenheid in cross media in 2000-2011 is in Amsterdam aanmerkelijk sterker dan gemiddeld in Nederland. Kunsten en cultureel erfgoedsector is sterker gegroeid dan waar dan ook in Nederland. Opvallend is dat de werkgelegenheid in de vervaardiging in hardware de afgelopen elf jaar in heel Nederland is teruggelopen, maar dat die in Amsterdam juist is gegroeid.
- ➔ Anders dan over de gehele periode 2000-2011 groeit ICT-diensten in Amsterdam in de voorbije twee jaar 2009-2011. Die komt geheel op het conto van de facilitaire ICT-diensten. De overige bedrijfstakken binnen ICT-diensten krimpen in Amsterdam.
- ➔ Binnen de Amsterdamse media en entertainment industrie laten verschillende onderdelen in de recente jaren 2009-2011 krimp zien, resulterend in een banenafname van 2,2 procent voor de gehele deelsector. Vooral de persmedia en de boekenindustrie leveren banen in.
- ➔ Er is sprake van een tendens van schaalverkleining in de Amsterdamse economie, net als in geheel Nederland. Dat geldt in versterkte mate voor cross media. Het aantal banen in grote bedrijven neemt af, terwijl het aantal zelfstandigen en kleine bedrijven toeneemt. Vooral de grote bedrijven in ICT-diensten, media en entertainmentindustrie en creatieve zakelijke dienstverlening leveren banen in. De gemiddelde bedrijfsgrootte in de creatieve industrie in de hoofdstad is met 2,1 banen per vestiging bijzonder laag, zeker voor een stad met een zo grote creatieve industrie. Amsterdam kenmerkt zich door grootschalige kleinschaligheid.

Figuur 2.1.1: Sectorstructuur van de economie van Amsterdam in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.1.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amsterdam in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

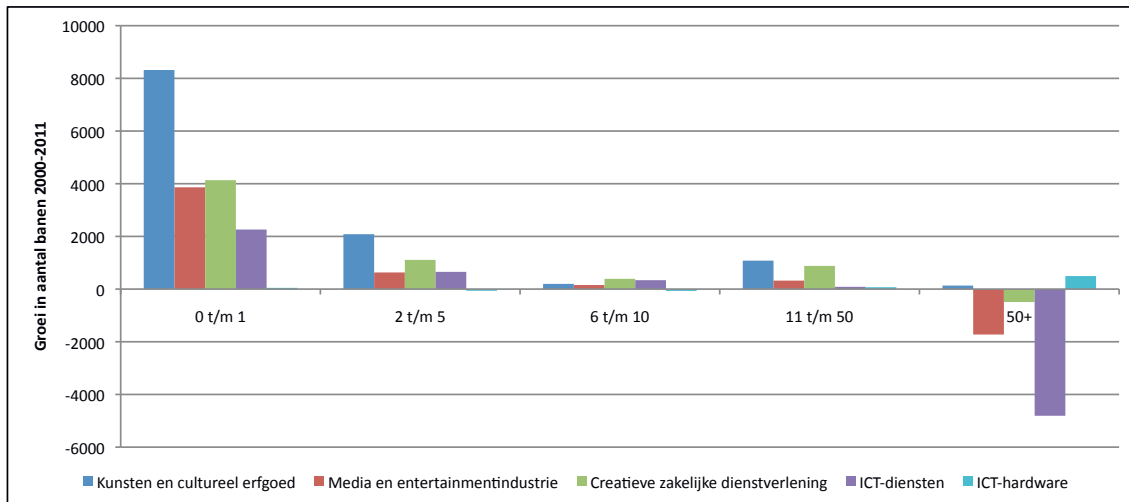
Tabel 2.1.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Amsterdam in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	21.384	1,9	11.812	7,6%	5.047	14,4%	325
Podiumkunsten	7.821	2,2	5.169	10,3%	1.748	13,5%	442
Scheppende kunsten	6.018	1,1	4.647	14,4%	2.705	34,8%	364
Overig kunst en erfgoed	4.666	2,0	2.530	7,4%	308	3,5%	278
Cultureel erfgoed	2.879	15,0	-534	-1,5%	286	5,4%	194
Media en entertainmentindustrie	16.411	2,3	3.246	2,0%	-737	-2,2%	276
Radio en televisie	2.541	2,8	787	3,4%	43	0,9%	261
Persmedia	6.610	2,3	1.591	2,5%	-354	-2,6%	294
Film	3.880	1,8	1.685	5,3%	294	4,0%	458
Muziekindustrie	440	1,9	125	3,1%	60	7,6%	270
Boekenindustrie	2.195	4,6	-1.442	-4,5%	-763	-13,9%	311
Overige uitgeverijen incl. gaming	167	5,4	110	10,3%	-89	-19,2%	121
Live entertainment	578	1,5	390	10,7%	72	6,9%	67
Creatieve zakelijke dienstverlening	15.248	2,1	6.020	4,7%	2.157	7,9%	248
Vormgeving en ontwerp	5.100	1,9	3.374	10,4%	1.289	15,7%	292
Communicatie en reclame	10.148	2,3	2.646	2,8%	868	4,6%	231
Creatieve industrie	53.043	2,1	21.078	4,7%	6.467	6,7%	284
ICT-diensten	20.383	4,0	-1.470	-0,6%	1.119	2,9%	134
Drukkerijen en reproductie	1.546	5,2	-1.914	-7,1%	-76	-2,4%	70
Telecommunicatie	4.941	17,9	-1.687	-2,6%	-542	-5,1%	245
Software	10.101	3,2	4.308	5,2%	-719	-3,4%	167
Facilitaire ICT-diensten	3.795	2,9	-2.177	-4,0%	2.456	68,4%	76
ICT-hardware	1.613	9,7	501	3,4%	101	3,3%	56
Vervaardiging ICT hardware	1.415	24,4	517	4,2%	69	2,5%	59
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	198	1,8	-16	-0,7%	32	9,2%	40
ICT	21.996	4,2	-969	-0,4%	1.220	2,9%	121
Creatieve industrie en ICT	75.039	2,4	20.109	2,9%	7.687	5,6%	204
Totale economie	536.867	5,2	105.333	2,0%	17.240	1,6%	100

Bron: LISA

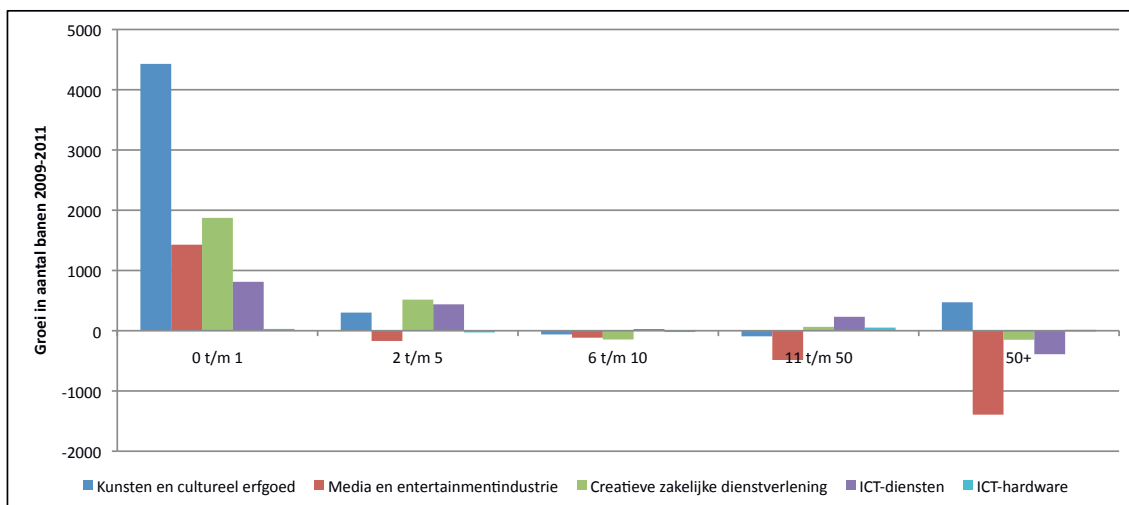

Figuur 2.1.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amsterdam, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.1.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amsterdam, onderverdeeld naar deelsectoren.

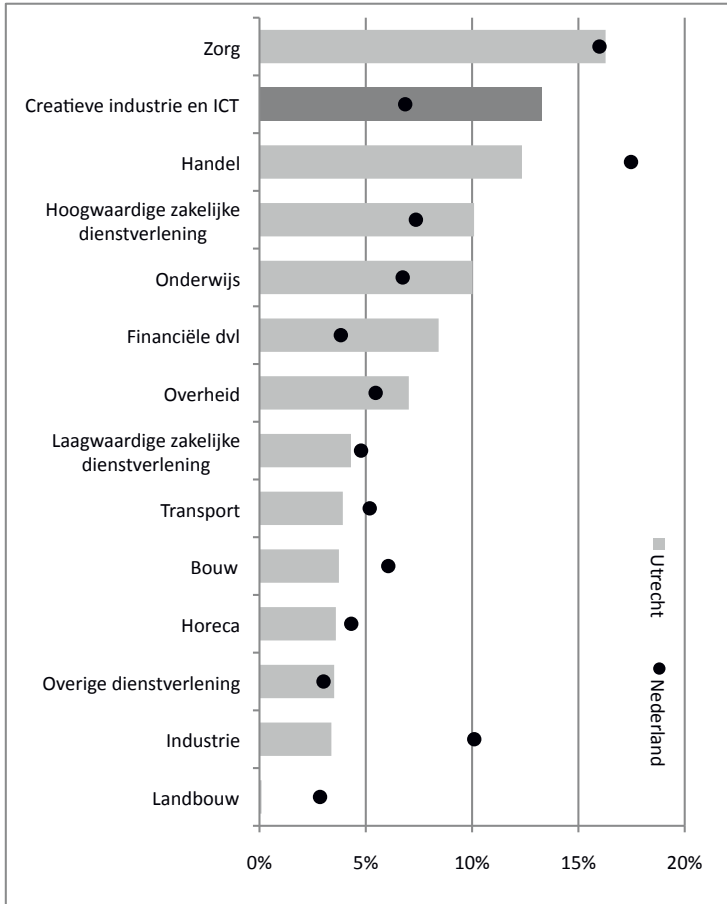
Bron: LISA

Utrecht combineert een sterke positie in ICT en creatieve industrie. Omgekeerd aan Amsterdam is in de Domstad ICT belangrijker dan creatieve industrie. Gezamenlijk vormen beide sectoren als cross media, na de zorg, de tweede sector van de Utrechtse economie en ontpoppen ze zich sinds 2006 als een belangrijker trekker van economische groei in de stad. Utrecht is bijzonder gespecialiseerd in ICT-diensten, de deelsector met de meeste banen in de Domstad. Net als in geheel Nederland, groeit de facilitaire ICT-dienstverlening in Utrecht sterk in 2000-2011. Telecommunicatie is ruim oververtegenwoordigd, maar laat krimp zien, net als software. Recent, in 2009-2011 groeit software weer, terwijl telecommunicatie consolideert. De werkgelegenheid in alle onderdelen van de Utrechtse creatieve industrie neemt in 2000-2011 toe, zelfs in media en entertainment.

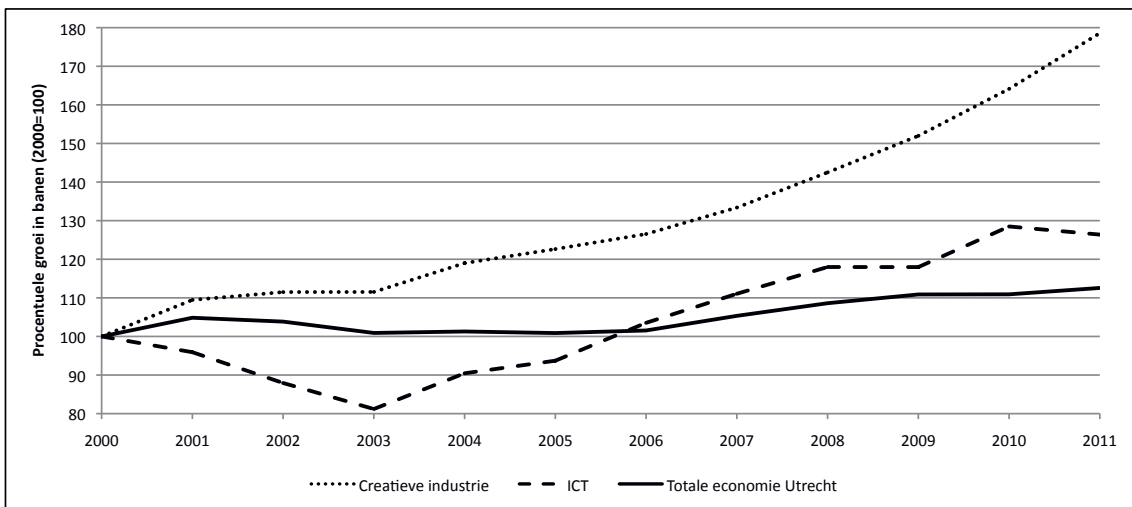
- ➔ In Utrecht zijn creatieve industrie en ICT gezamenlijk, na de zorg de tweede sector met ruim 30 duizend banen in 2011: 11 duizend banen in creatieve industrie en 19 duizend banen in ICT.
- ➔ De stad kent een sterke specialisatie in ICT-diensten, vooral facilitaire ICT-diensten. Ook is er in Utrecht bovengemiddeld veel bedrijvigheid in telecommunicatie, podiumkunsten, scheppende kunsten, cultureel erfgoed, communicatie en reclame, film, muziekindustrie en de boekenindustrie. Anders dan in Amsterdam groeit de boekenwereld in Utrecht.
- ➔ De creatieve industrie groeit sinds 2003 onophoudelijk. In 2011 is de werkgelegenheid in deze sector ten opzichte van 2000 met 78 procent gegroeid. De meeste banen kwamen er bij in communicatie en reclame, podiumkunsten, scheppende kunsten en boekenindustrie.
- ➔ De ontwikkeling van ICT in Utrecht onderscheidt zich in positieve zin van die in de meeste andere steden en Nederland als geheel. Sinds 2006 groeit die sector zelfs sneller dan de gehele Utrechtse economie. De groei is vooral het gevolg van de crescendo ontwikkeling van facilitaire ICT-diensten. Waar in de periode 2000-2011 in Utrecht bovengemiddeld veel banen in de vervaardiging van software verloren gingen, groeit deze sector de laatste twee jaar 2009-2011 juist weer bovengemiddeld sterk.
- ➔ Net als in de rest van Nederland worden de bedrijven in de Utrechtse creatieve industrie gemiddeld kleiner, in deze stad vooral als gevolg van de opkomst van de zzp'ers in de creatieve industrie, vooral in kunsten en cultureel erfgoed. De gemiddelde bedrijfsomvang in creatieve industrie is met 2,1 gelijk aan die in Amsterdam. Wat in Utrecht opvalt is dat, anders dan in Nederland gemiddeld en de meeste andere steden, het aantal banen dat de grote bedrijven voor hun rekening nemen voor geen enkele deelsector terugloopt, met uitzondering van ICT-hardware. Voor wat ICT-diensten betreft is er juist een forse toename van de bijdrage van de grotere bedrijven. In 2009-2011 is ook een forse stijging te zien in de bijdrage van de bedrijven met tussen de 11 en 50 banen aan de werkgelegenheid in ICT-diensten. De gemiddelde bedrijfsomvang in deze deelsector is met 9,6 banen groot.

Figuur 2.2.1: Sectorstructuur van de economie van Utrecht in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.2.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Utrecht in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

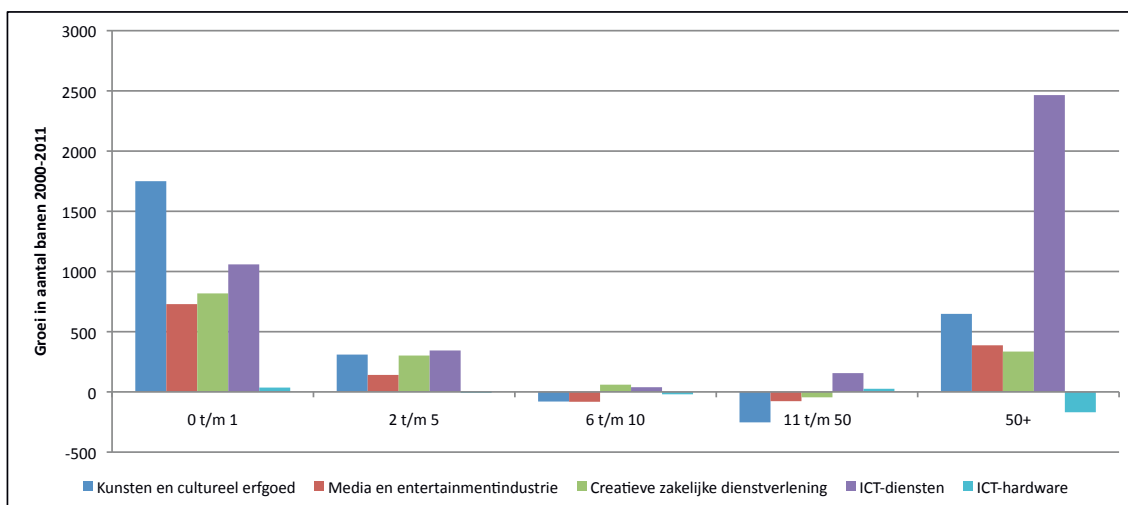
Tabel 2.2.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Utrecht in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	4.921	2,0	2.375	6,2%	786	9,1%	177
Podiumkunsten	1.349	1,8	771	8,0%	298	13,3%	180
Scheppende kunsten	1.300	1,1	655	6,6%	361	17,7%	186
Overig kunst en erfgoed	1.127	2,3	562	6,5%	93	4,4%	159
Cultureel erfgoed	1.145	26,6	387	3,8%	34	1,5%	183
Media en entertainmentindustrie	2.640	2,0	1.098	5,0%	381	8,1%	105
Radio en televisie	277	1,8	163	8,4%	38	7,7%	67
Persmedia	762	1,4	-23	-0,3%	57	4,0%	80
Film	568	1,7	259	5,7%	43	4,0%	158
Muziekindustrie	116	2,3	88	13,8%	52	34,6%	168
Boekenindustrie	801	7,4	595	13,1%	162	12,0%	269
Overige uitgeverijen incl. gaming	10	1,7	-15	-8,0%	3	19,5%	17
Live entertainment	106	1,2	31	3,2%	26	15,1%	29
Creatieve zakelijke dienstverlening	3.672	2,3	1.470	4,8%	507	7,7%	141
Vormgeving en ontwerp	688	1,3	434	9,5%	159	14,0%	93
Communicatie en reclame	2.984	2,7	1.036	4,0%	348	6,4%	160
Creatieve industrie	11.233	2,1	4.943	5,4%	1.674	8,4%	142
ICT-diensten	18.590	9,6	4.063	2,3%	1.359	3,9%	289
Drukkerijen en reproductie	424	4,6	-1.012	-10,5%	-262	-21,4%	45
Telecommunicatie	2.342	28,2	-875	-2,8%	16	0,3%	275
Software	2.647	3,0	-1.446	-3,9%	653	15,2%	104
Facilitaire ICT-diensten	13.177	15,1	7.396	7,8%	952	3,8%	627
ICT-hardware	293	4,4	-121	-3,1%	-102	-13,9%	24
Vervaardiging ICT hardware	184	7,7	-74	-3,0%	-140	-24,6%	18
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	109	2,6	-47	-3,2%	38	23,9%	51
ICT	18.883	9,4	3.942	2,2%	1.257	3,5%	246
Creatieve industrie en ICT	30.116	4,1	8.885	3,2%	2.931	5,3%	194
Totale economie	226.972	8,1	25.333	1,1%	3.400	0,8%	100

Bron: LISA

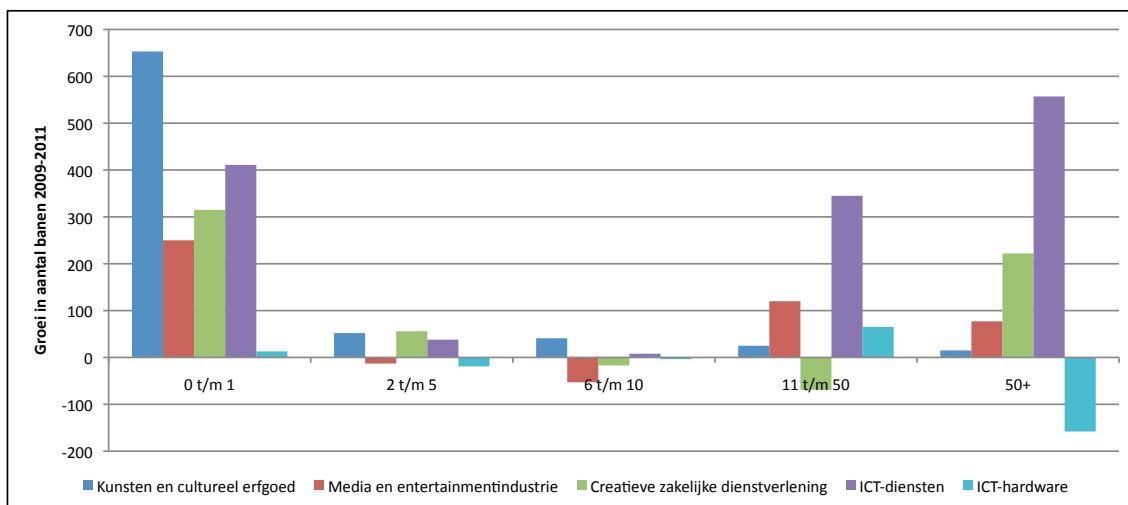

Figuur 2.2.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Utrecht, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.2.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Utrecht, onderverdeeld naar deelsectoren.

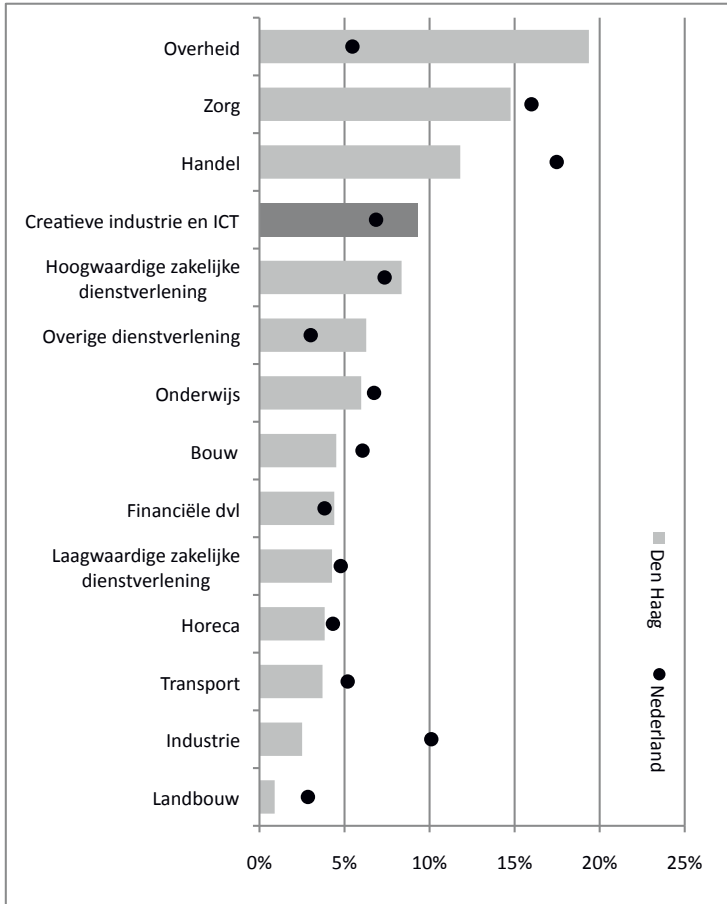
Bron: LISA

Cross media is in Den Haag de vierde economische sector. De derde positie in de Nederlandse top-25 van cross media steden dankt Den Haag vooral aan de sterke positie van telecommunicatie in de stad. Die zorgt er voor dat de stad een specialisatie in ICT-diensten kent. Daarbuiten scoort de Haagse cross media sector in termen van concentratie en specialisatie niet bijzonder sterk. Telecommunicatie vertoont echter al geruime tijd krimp, in de jaren 2009-2011 in versterkte mate. De creatieve industrie laat in de voorbij jaren 2009-2011 krimp zien, tegenover een groei over de gehele periode 2000-2011. Binnen creatieve industrie kent Den Haag een specialisatie in kunsten en erfgoed op basis van een sterke presentie van podiumkunsten en cultureel erfgoed. Echter in alle drie de deelsectoren van de creatieve industrie (kunsten en erfgoed, media en entertainmentindustrie en creatief zakelijke dienstverlening) gaat in 2009-2011 werkgelegenheid verloren.

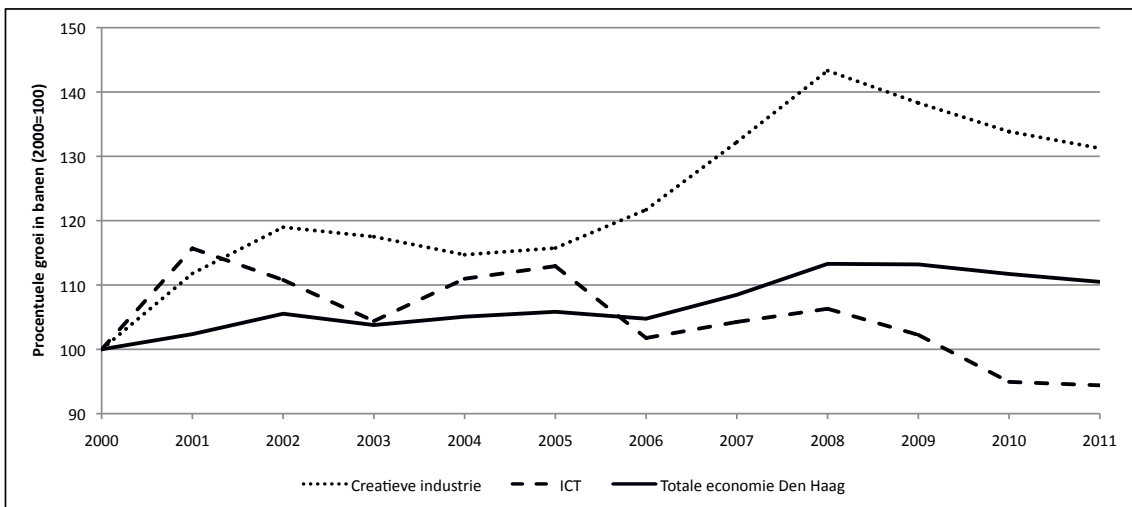
- ➔ In Den Haag zijn de overheid, zorg en handel de grootste sectoren. De gezamenlijke creatieve industrie en ICT-sector volgen op plaats vier, vlak voor de hoogwaardige zakelijke dienstverlening. De sector biedt in totaal 24 duizend banen, waarvan 11 duizend in creatieve industrie en ruim 13 duizend in ICT. Van alle deelsectoren is ICT-diensten de grootste, vooral door telecommunicatie. Met ruim 7.000 banen in 2011 is die bedrijfstak verantwoordelijk voor meer dan een kwart van alle Haagse cross media banen. Hij krimpt echter. Dat het bij telecommunicatie om grote bedrijven gaat blijkt uit de gemiddelde vestigingsgrootte: 121 banen. Behalve telecommunicatie is cultureel erfgoed een Haagse specialisatie, onder meer terug te voeren op de aanwezigheid van het Nationaal Archief en de Koninklijke Bibliotheek. Ook in cultureel erfgoed is de gemiddelde omvang van de bedrijven groot: 26 banen.
- ➔ Vanaf 2005 groeit de creatieve industrie in Den Haag substantieel, om vanaf 2008 weer te krimpen. In de periode 2009-2011 krimpt de creatieve industrie over de gehele breedte. Naast erfgoed kent de Hofstad binnen creatieve industrie een specialisatie in podiumkunsten.
- ➔ De ontwikkeling van de ICT-sector in Den Haag is grillig, de overall richting is echter neerwaarts. Na een kleine opleving tussen 2006 en 2008 neemt het aantal banen in de ICT-sector verder af en raakt in 2011 onder het niveau van 2000, vooral door krimp in telecommunicatie.
- ➔ Voor Den Haag geldt, net als landelijk, dat de banen bij de grote cross media bedrijven afnemen en het aantal zzp'ers toeneemt. Echter in 2009-2011 is de toename van zzp'ers louter nog van toepassing op de deelsector kunsten en cultureel erfgoed, terwijl de kleine bedrijven en instellingen (2 t/m 5 banen) in de Haagse cultuursector veel banen afstoten. In de voorbije twee jaar is de krimp in de grote ondernemingen in ICT-diensten, lees telecommunicatie, zeer aanzienlijk.

Figuur 2.3.1: Sectorstructuur van de economie van 's-Gravenhage in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.3.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in 's-Gravenhage in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

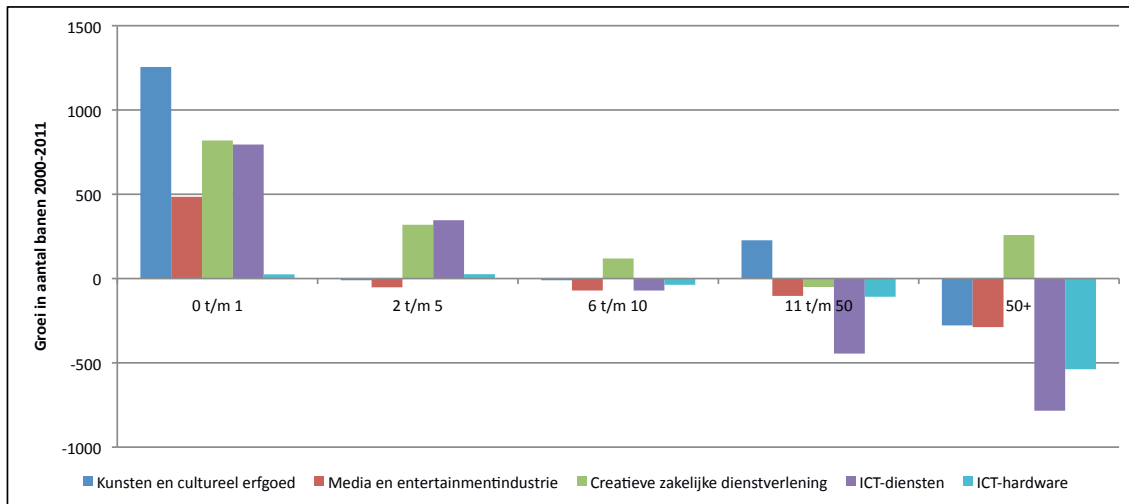
Tabel 2.3.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in 's-Gravenhage in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	5.195	2,5	1.192	2,4%	-354	-3,2%	162
Podiumkunsten	1.349	2,1	485	4,1%	0	0,0%	157
Scheppende kunsten	1.121	1,2	416	4,3%	-80	-3,4%	140
Overig kunst en erfgoed	1.198	3,1	273	2,4%	-217	-8,0%	147
Cultureel erfgoed	1.527	25,9	18	0,1%	-57	-1,8%	212
Media en entertainmentindustrie	2.863	3,4	-29	-0,1%	-84	-1,4%	99
Radio en televisie	350	4,5	152	5,3%	27	4,1%	74
Persmedia	1.371	3,0	192	1,4%	-127	-4,3%	125
Film	416	3,0	139	3,8%	-36	-4,1%	101
Muziekindustrie	55	1,6	50	24,4%	10	10,6%	69
Boekenindustrie	433	8,2	-92	-1,7%	18	2,1%	126
Overige uitgeverijen incl. gaming	69	4,6	-471	-17,1%	42	59,9%	103
Live entertainment	169	3,0	1	0,1%	-18	-4,9%	40
Creatieve zakelijke dienstverlening	2.979	2,1	1.465	6,3%	-155	-2,5%	100
Vormgeving en ontwerp	1.068	1,9	978	25,2%	-23	-1,1%	126
Communicatie en reclame	1.911	2,2	487	2,7%	-132	-3,3%	89
Creatieve industrie	11.037	2,6	2.628	2,5%	-593	-2,6%	122
ICT-diensten	12.071	8,0	-159	-0,1%	-1.092	-4,2%	163
Drukkerijen en reproductie	871	7,8	-83	-0,8%	-166	-8,4%	81
Telecommunicatie	7.151	121,2	-527	-0,6%	-951	-6,1%	730
Software	1.448	2,6	-260	-1,5%	-123	-4,0%	49
Facilitaire ICT-diensten	2.601	3,3	711	2,9%	148	3,0%	108
ICT-hardware	1.259	25,7	-632	-3,6%	-16	-0,6%	90
Vervaardiging ICT hardware	1.215	81,0	-639	-3,8%	-20	-0,8%	105
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	44	1,3	7	1,6%	4	4,9%	18
ICT	13.330	8,6	-791	-0,5%	-1.108	-3,9%	151
Creatieve industrie en ICT	24.367	4,2	1.837	0,7%	-1.701	-3,3%	136
Totale economie	260.909	7,3	24.759	0,9%	-6.405	-1,2%	100

Bron: LISA

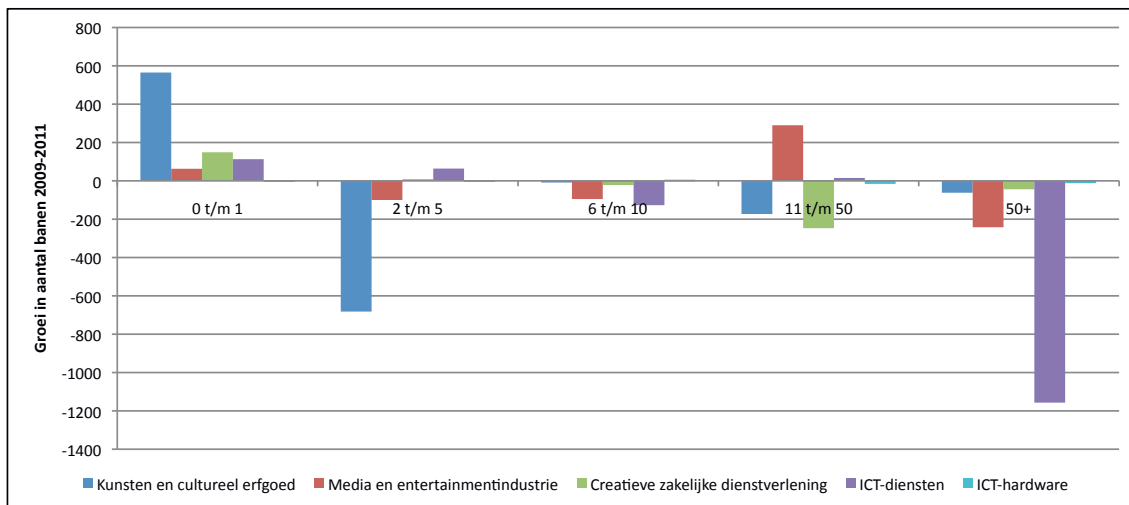

Figuur 2.3.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in 's-Gravenhage, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.3.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in 's-Gravenhage, onderverdeeld naar deelsectoren.

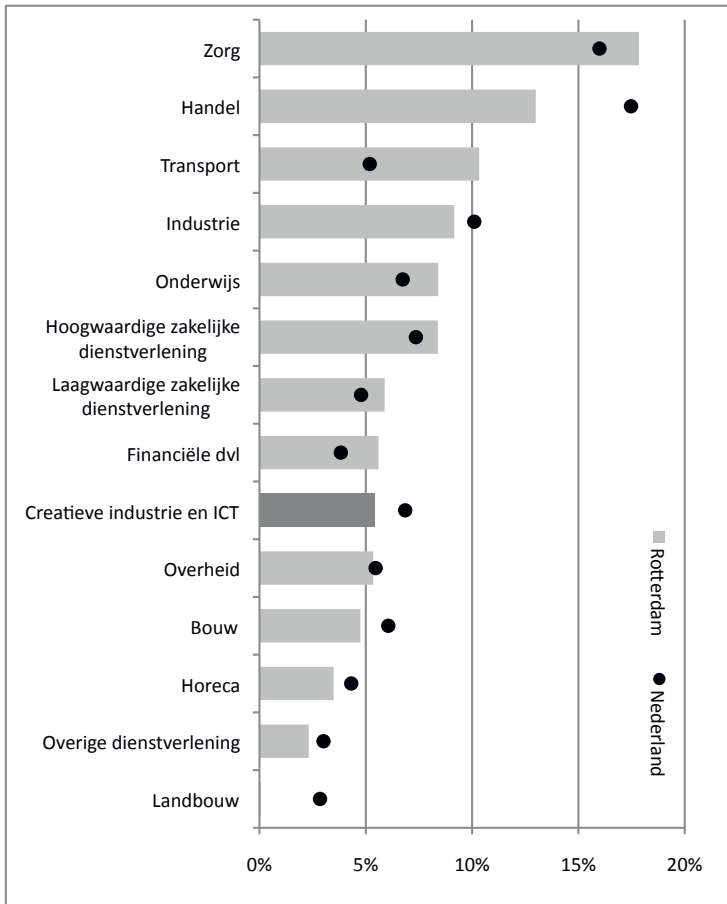
Bron: LISA

De cross media sector is, als negende sector, relatief niet van bijzonder grote betekenis voor de Rotterdamse economie. Toch is hij, gezien zijn absolute omvang, de vijfde stedelijke cross media sector van Nederland. De Rotterdamse creatieve industrie groeide in 2000-2011 harder dan de Rotterdamse economie, terwijl de ICT sector daarbij achterbleef. Het belangrijkste specialisme binnen de Rotterdamse cross media is vormgeving en ontwerp, waaronder architectuur. Die bedrijfstak is in de voorbije elf jaar fors gegroeid, maar levert onder invloed van de recente crisis in de bouw banen in. Rotterdam kent een lichte specialisatie in cultureel erfgoed. Kenmerkend voor de havenstad zijn de grote erfgoedinstellingen. De opkomst van zzp'ers binnen cross media is in Rotterdam minder dan in een veel andere steden. De gemiddelde bedrijfsgrootte in de Rotterdamse creatieve industrie is dan ook ruim twee maal zo groot als in Amsterdam of Utrecht. De banengroei in de middelgrote bedrijven (tussen 2 en 50 banen) is in cross media in Rotterdam sterker dan elders in de gehele periode 2000-2011. Keerzijde hiervan is dat de banenuitstoot die ook bij de Rotterdamse cross media bedrijven in de voorbije jaren plaatsvond, maar beperkt is gecompenseerd door groei bij zzp'ers. Dat leidde onder meer tot een forse daling van werkgelegenheid in de persmedia en in ICT-diensten.

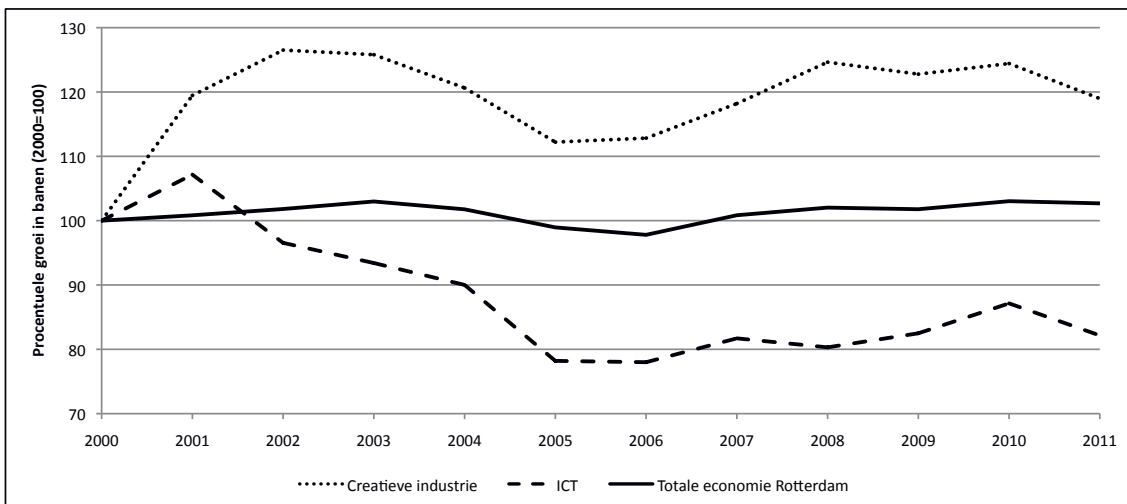
- ➔ Het belang van cross media voor de stad Rotterdam is kleiner dan het landelijk gemiddelde. Cross media is dan ook pas de negende sector in Rotterdam. Hij telt 17.500 banen, aanzienlijk minder dan de top-3 steden Amsterdam, Utrecht en 's-Gravenhage. Met 9.500 banen is de creatieve industrie net iets groter dan de ICT-sector, met 8.000 banen.
- ➔ Het enige echte specialisme dat Rotterdam kent is de bedrijfstak vormgeving en ontwerp, met bijna 1.700 banen. Daaronder valt architectuur, sinds geruime tijd gezichtsbepalend voor de Rotterdamse creatieve sector. Over de periode 2000-2011 kwamen er in vormgeving en ontwerp meer dan 1.500 nieuwe banen bij, een gemiddelde jaarlijkse groei van maar liefst 29 procent. Zorgwekkend is dat in de recente jaren geen sprake meer is van groei. In 2009-2011 kromp vormgeving en ontwerp met 2,5 procent gemiddeld per jaar, ongetwijfeld als gevolg van de uitwerking van de crisis op de architectuursector. De grootste banenuitstoot vond plaats in bedrijven met 11 tot en met 50 werknemers. Cultureel erfgoed is in een licht specialisme van Rotterdams. Opvallend aan deze bedrijfstak in Rotterdam is de gemiddelde bedrijfsgrootte: 31 banen. De havenstad is sterk in grote culturele instellingen.
- ➔ De creatieve industrie is in de periode 2000-2011 harder gegroeid dan de gehele Rotterdamse economie. Die groei betrof niet alle deelsectoren. Waar kunsten en erfgoed en creatief zakelijke dienstverlening samen goed waren voor ruim 2.400 nieuwe banen, leverde de media- en entertainmentindustrie er ruim 900 in. De meest banen gingen verloren in de Rotterdamse persmedia. Sinds 2009 neemt ook de werkgelegenheid in de creatieve zakelijke dienstverlening af, onder invloed van vormgeving en ontwerp, zoals gememoreerd. Het aantal banen in de scheppende kunsten groeide sinds 2009 aanzienlijk, 221 banen in twee jaar.
- ➔ De Rotterdamse ICT-sector is sinds 2000 gekrompen met ruim 1.700 banen. Grootste krimp vond plaats in telecommunicatie, bij drukkerijen en in ICT-hardware productie. Lichtpunt is dat de krimp in ICT diensten vanaf 2009 tot staan is gebracht, vooral door een sterke stijging in software en facilitaire ICT-diensten, waarin bijna 550 en ruim 100 banen bijkwamen.
- ➔ De gemiddelde vestigingsgrootte van cross media bedrijven in Rotterdam is omvangrijker dan landelijk. De groei in het aantal zzp'ers is in Rotterdam lager. De groei van banen bij bedrijven in de middencategorieën (van 2 t/m 5 banen, van 6 t/m 10 en van 11 t/m 50) over de gehele periode 2000-2011 duidt op meer doorstroming in de Rotterdamse cross media sector dan elders. De periode 2009-2011 laat dan weer uitstoot van banen zien in bedrijven in creatieve zakelijke dienstverlening met 11 tot en met 50 banen. Dat is de crisis die de architectuur trof. De grote banenverliezen bij de dagbladenconcerns zijn ook in de recente jaren zichtbaar. Dat verlies wordt niet opgevangen door nieuwe banen in kleinschalige media-activiteit.

Figuur 2.4.1: Sectorstructuur van de economie van Rotterdam in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.4.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Rotterdam in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

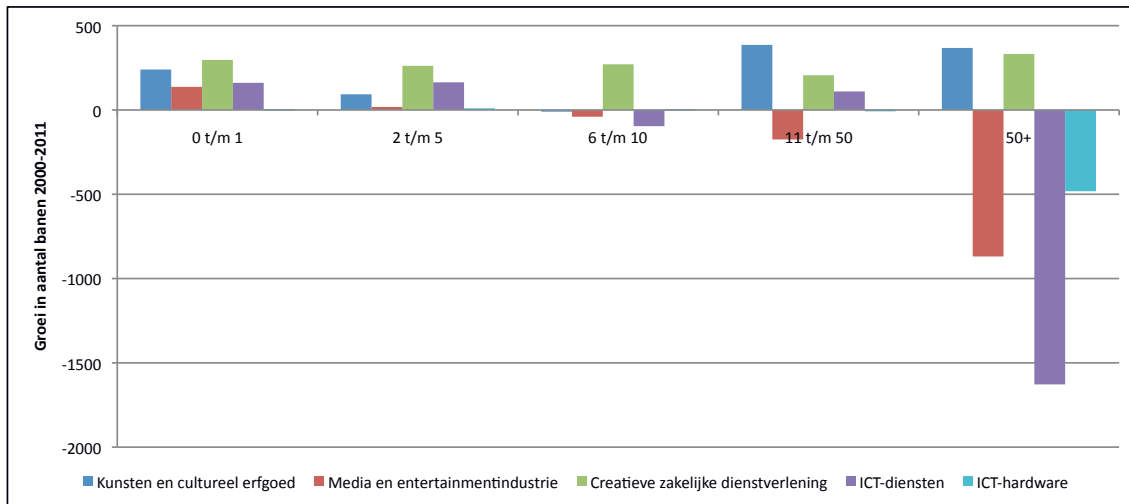
Tabel 2.4.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Rotterdam in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	3.374	5,5	1.079	3,6%	191	3,0%	85
Podiumkunsten	767	11,0	266	3,9%	-37	-2,3%	72
Scheppende kunsten	469	1,8	139	3,2%	221	37,5%	47
Overig kunst en erfgoed	944	3,8	393	5,0%	30	1,6%	93
Cultureel erfgoed	1.194	30,6	281	2,5%	-23	-0,9%	133
Media en entertainmentindustrie	2.405	4,6	-929	-2,9%	-350	-6,6%	67
Radio en televisie	234	4,2	-68	-2,3%	-38	-7,2%	40
Persmedia	1.489	5,8	-872	-4,1%	-266	-7,9%	110
Film	401	3,5	189	6,0%	4	0,5%	78
Muziekindustrie	21	1,8	13	9,2%	4	11,1%	21
Boekenindustrie	112	2,4	-40	-2,7%	-25	-9,6%	26
Overige uitgeverijen incl. gaming	28	3,5	-21	-5,0%	16	52,8%	34
Live entertainment	120	3,8	-130	-6,5%	-45	-14,7%	23
Creatieve zakelijke dienstverlening	3.739	3,6	1.368	4,2%	-145	-1,9%	101
Vormgeving en ontwerp	1.669	3,5	1.565	28,7%	-87	-2,5%	158
Communicatie en reclame	2.070	3,6	-197	-0,8%	-58	-1,4%	78
Creatieve industrie	9.518	4,3	1.518	1,6%	-304	-1,6%	84
ICT-diensten	7.337	8,1	-1.289	-1,5%	11	0,1%	80
Drukkerijen en reproductie	947	8,7	-541	-4,0%	-210	-9,5%	71
Telecommunicatie	877	8,5	-763	-5,5%	-434	-18,2%	72
Software	4.745	8,7	47	0,1%	547	6,3%	130
Facilitaire ICT-diensten	768	5,1	-32	-0,4%	108	7,9%	26
ICT-hardware	705	11,9	-458	-4,4%	-44	-3,0%	40
Vervaardiging ICT hardware	619	18,8	-406	-4,5%	-52	-4,0%	43
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	86	3,3	-52	-4,2%	8	5,0%	28
ICT	8.042	8,3	-1.747	-1,8%	-33	-0,2%	73
Creatieve industrie en ICT	17.560	5,6	-229	-0,1%	-337	-0,9%	79
Totale economie	324.293	12,9	8.486	0,2%	2.876	0,4%	100

Bron: LISA

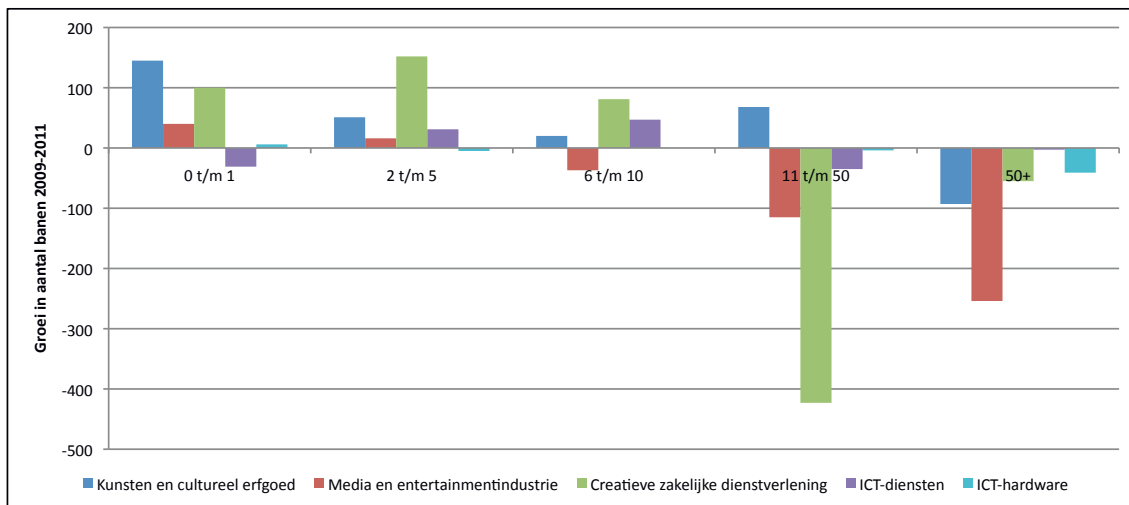

Figuur 2.4.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Rotterdam, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.4.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Rotterdam, onderverdeeld naar deelsectoren.

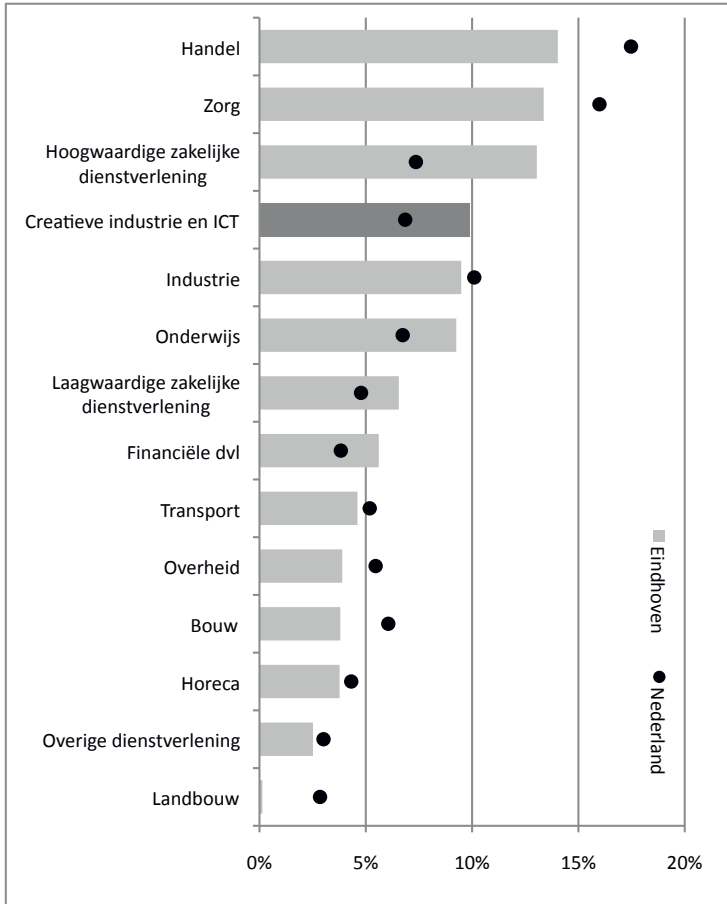
Bron: LISA

Binnen cross media in Eindhoven, de vierde sector van de stad, is ICT dominant. Ruim tien jaar geleden werd die sector nog door hardware overheerst, nu is software dominant. De krimp van bijna 10 duizend banen die in hardware heeft plaatsgevonden, is niet gecompenseerd door de groei in ICT-diensten op basis van de groei in software en facilitaire ICT-diensten. In de periode 2000-2011 verdwenen er dan ook netto ruim 6 duizend netto banen uit de Eindhovense ICT. Software is inmiddels een specialisme van Eindhoven, net als vormgeving en ontwerp, dat onderdeel is van creatief zakelijke dienstverlening. Vormgeving en ontwerp leverde in elf jaar tijd bijna vijfhonderd nieuwe banen op. Een ander, weliswaar in omvang bescheiden tak waarin Eindhoven is gespecialiseerd is podiumkunsten. Overigens is ICT-hardware, ondanks de forse krimp nog steeds oververtegenwoordigd in Eindhoven. De schaalverkleining die in andere steden vooral in de creatieve industrie plaatsvindt, treedt in Eindhoven niet op. De Eindhovense creatieve industrie is al langere tijd relatief kleinschalig, onder meer door het sinds jaar en dag ontbreken van grootschalige (media)bedrijven.

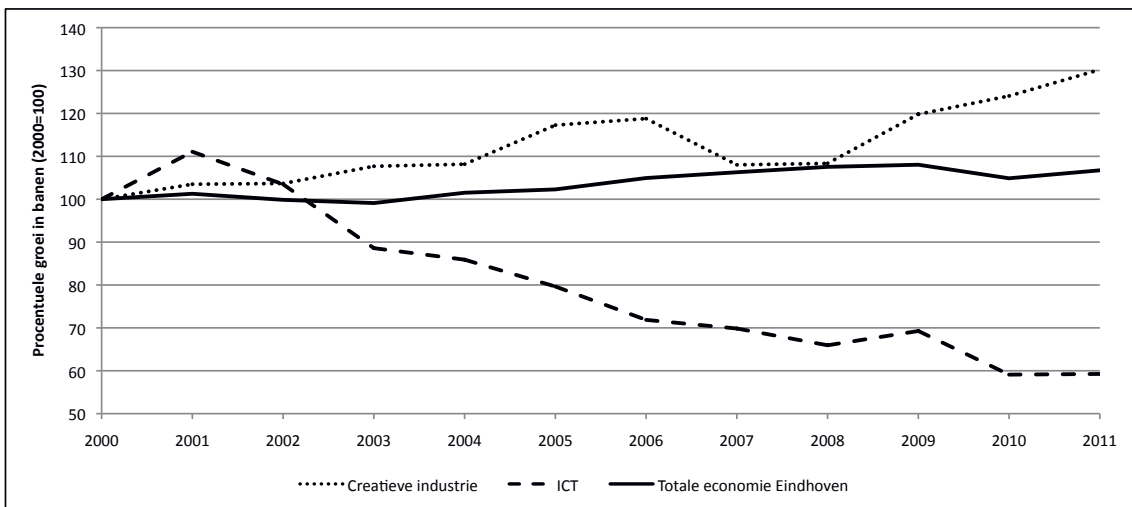
- ➔ Na de handel, zorg en hoogwaardige dienstverlening is cross media de vierde sector in Eindhoven, iets groter dan industrie. Hij levert 14.500 banen, waarvan 5.500 in creatieve industrie en ruim 9.000 in ICT. De creatieve industrie drijft vooral op creatieve zakelijke dienstverlening (ruim 2.700 banen) en kunsten en cultureel erfgoed (bijna 1.800 banen). De media- en entertainmentindustrie speelt, met nog geen 1.000 banen (waarvan 450 in persmedia) een bescheiden rol. Binnen de ICT-sector is ICT-diensten met bijna 8 duizend banen dominant en telt ICT-hardware nog maar ruim 1.200 banen, als gevolg van het verdwijnen van bijna 10 duizend hardware banen uit de Lichtstad in de voorbije elf jaar (2000-2011).
- ➔ Eindhoven kent een sterke specialisatie in de ontwikkeling van software. Daarin zijn in de voorbije elf jaar bijna 3.700 nieuwe banen gecreëerd. De afgelopen twee jaar is echter een lichte krimp in deze bedrijfstak opgetreden. Ondanks het grote banenverlies in het voorbije decennium is ICT-hardware nog steeds een specialisatie van Eindhoven. De stad telt relatief veel banen in deze bedrijfstak. Ook creatieve zakelijke dienstverlening en daarbinnen communicatie en reclame en vormgeving en ontwerp zijn Eindhovense specialismen. Binnen het laatste domein valt ook design, een sector en een discipline waar Eindhoven zich in het bijzonder mee profileert. Daarin realiseert de stad forse groei (8,9 procent per jaar) over een periode van elf jaar, uitmondend in bijna 500 nieuwe banen. Ook in podiumkunsten heeft Eindhoven een specialisme met aanzienlijke groeicijfers. Een andere kunstvorm die geen specialisme is, heeft het afgelopen decennium wel behoorlijke groei gerealiseerd: scheppende kunsten.
- ➔ De creatieve industrie is in de periode 2000-2011 harder gegroeid dan de gehele economie, al kende de sector een dip in 2007 en 2008, waar hij zich in 2009 van herstelde om vervolgens door te groeien, terwijl de totale economie stationair bleef draaien. Het aantal banen in de ICT-sector is ten opzichte van 2000 in 2011 met ongeveer 40 procent gekrompen, als gevolg van de decimering van ICT-hardware. In ICT-diensten kwamen er in dezelfde periode bijna 3.600 banen bij, vooral door de boemende software bedrijfstak en in mindere mate door de groei van facilitaire ICT-diensten. De ICT-sector in Eindhoven is in ruim tien jaar van een voornamelijk door hardware gedomineerde sector getransformeerd in een op software gebaseerde tak van sport. Onderweg zijn er echter ruim 6.000 banen achtergebleven.
- ➔ In vergelijking met veel andere steden, is er in Eindhoven veel minder sprake van een schaalverkleining van de economie onder invloed van de opkomst van zelfstandigen. Wel is er sprake van krimp in het aantal banen bij grote bedrijven. Dat beperkt zich echter grotendeels tot ICT-hardware. Tegen de trend in groeide in het voorbije decennium het aantal banen binnen grote bedrijven in ICT-diensten. De groei in de bedrijfstak software heeft daar plaatsgevonden. Toch is de gemiddelde bedrijfsgrootte van de creatieve industrie vergelijkbaar met Amsterdam en Utrecht: 2,3 banen. Dat is te verklaren door het sinds jaar en dag grotendeels ontbreken van grootschalige (media)bedrijven in de creatieve industrie.

Figuur 2.5.1: Sectorstructuur van de economie van Eindhoven in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.5.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Eindhoven in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

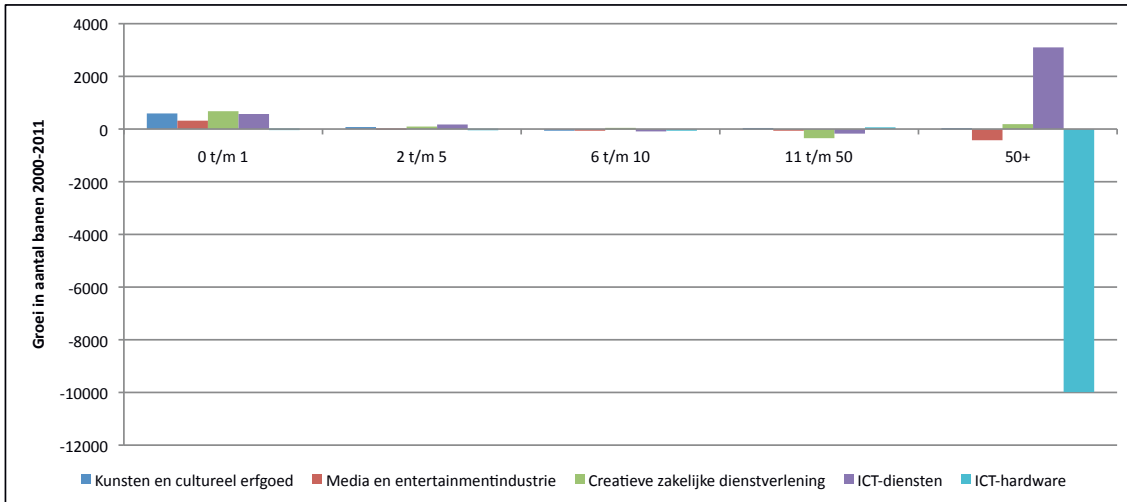
Tabel 2.5.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Eindhoven in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.767	2,3	737	5,0%	288	9,3%	97
Podiumkunsten	700	3,3	384	7,5%	149	12,7%	144
Scheppende kunsten	426	1,1	350	17,0%	113	16,7%	94
Overig kunst en erfgoed	393	2,4	-5	-0,1%	14	1,8%	85
Cultureel erfgoed	248	15,5	8	0,3%	12	2,5%	61
Media en entertainmentindustrie	984	1,9	-123	-1,1%	-22	-1,1%	60
Radio en televisie	54	1,5	25	5,8%	19	24,2%	20
Persmedia	441	1,7	25	0,5%	-38	-4,0%	71
Film	166	2,9	31	1,9%	16	5,2%	71
Muziekindustrie	24	1,1	8	3,8%	7	18,8%	53
Boekenindustrie	153	2,8	-211	-7,6%	-27	-7,8%	79
Overige uitgeverijen incl. gaming	18	3,6	-21	-6,8%	-1	-2,7%	47
Live entertainment	128	1,8	20	1,6%	2	0,8%	54
Creatieve zakelijke dienstverlening	2.723	2,4	656	2,5%	171	3,3%	161
Vormgeving en ontwerp	813	1,8	494	8,9%	233	18,4%	169
Communicatie en reclame	1.910	2,7	162	0,8%	-62	-1,6%	158
Creatieve industrie	5.474	2,3	1.270	2,4%	437	4,2%	106
ICT-diensten	7.941	6,7	3.580	5,6%	110	0,7%	189
Drukkerijen en reproductie	572	9,1	-685	-6,9%	-163	-11,8%	94
Telecommunicatie	562	17,0	-68	-1,0%	145	16,1%	101
Software	5.152	6,9	3.673	12,0%	-168	-1,6%	310
Facilitaire ICT-diensten	1.655	4,9	660	4,7%	296	10,4%	121
ICT-hardware	1.249	14,2	-9.899	-18,0%	-1.663	-34,5%	157
Vervaardiging ICT hardware	1.161	20,7	-9.879	-18,5%	-1.635	-35,6%	176
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	88	2,8	-20	-1,8%	-28	-12,9%	64
ICT	9.190	7,2	-6.319	-4,6%	-1.553	-7,5%	184
Creatieve industrie en ICT	14.664	4,0	-5.049	-2,7%	-1.116	-3,6%	145
Totale economie	147.891	8,4	9.333	0,6%	-1.804	-0,6%	100

Bron: LISA

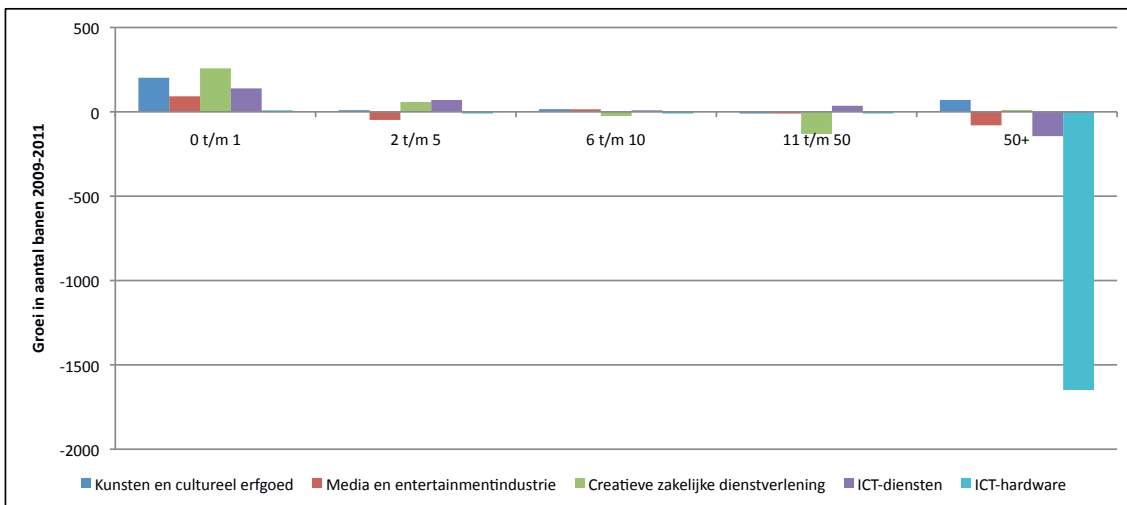

Figuur 2.5.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Eindhoven, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.5.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Eindhoven, onderverdeeld naar deelsectoren.

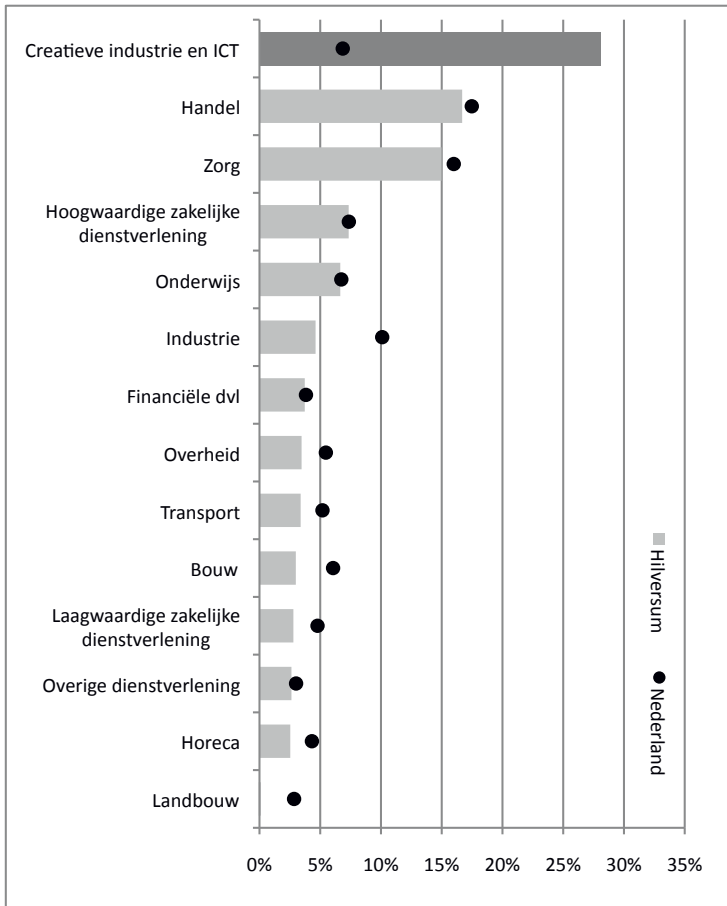
Bron: LISA

De Hilversumse economie is een media-economie. De stad is samen met Amsterdam gespecialiseerd in media en entertainment en koppelt dat aan een omvangrijke sector. Daarbinnen draait het vooral om omroep en in het verlengde daarvan cross media. De uiteindelijke werkgelegenheidsgroei is in 2000-2011 beperkt omdat de groei in de laatste jaren van die periode afbuigt naar krimp. In de jaren 2009-2011 daalt het aantal banen in de creatieve industrie in Hilversum met 3 procent en in ICT met 6 procent. Dat komt neer op een verlies van 1000 cross media banen in twee jaar. Waar in andere steden banenuitstoot bij grote bedrijven gepaard gaat met de toename aan zzp'ers, blijft dat in Hilversum achterwege. De Hilversumse creatieve industrie is met een gemiddelde bedrijfsgrootte van ruim 8 banen grootschalig.

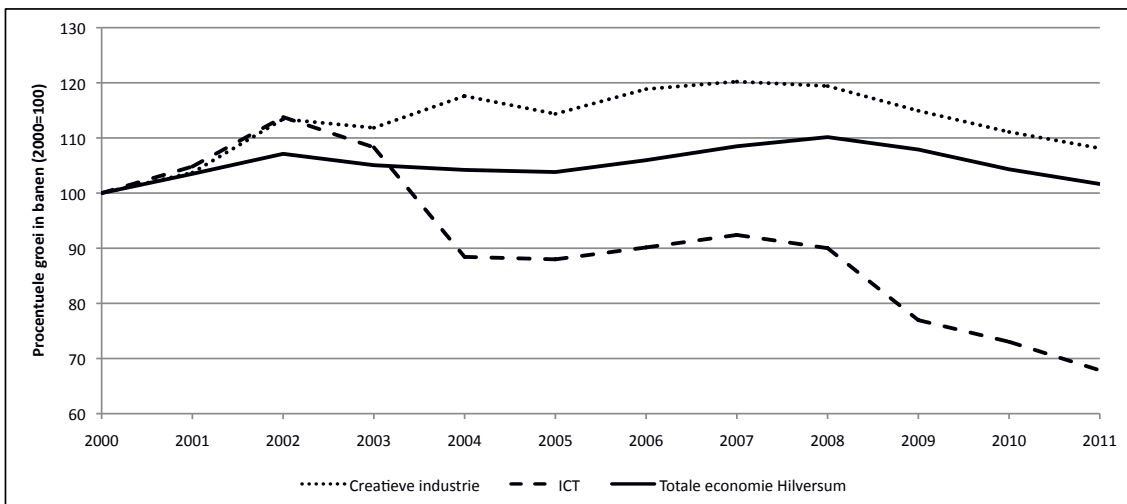
- ➔ De cross media sector in Hilversum is met ruim 13 duizend banen (28 procent van alle banen) dominant in de lokale economie. De meeste werkgelegenheid is terug te vinden in creatieve industrie: 10.500 banen, tegenover 2.600 banen in de ICT.
- ➔ Het grootste deel van de werkgelegenheid in Hilversum is gerelateerd aan radio en televisieomroepen. Dat is bijna 63 procent van de banen in de creatieve industrie. De specialisatiegraad voor deze sector is dan ook uitzonderlijk hoog. Gerelateerde bedrijfstakken uit de media en entertainmentindustrie, als de muziek- en filmindustrie, zijn ook oververtegenwoordigd in Hilversum. Dat geldt ook voor communicatie en reclame als onderdeel van de creatief zakelijke dienstverlening. Het eveneens aan de omroep gelieerde Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid zorgt voor een sterke concentratie van werkgelegenheid in cultureel erfgoed. De ICT-sector telt de meeste banen in facilitaire ICT-dienstverlening die in Hilversum oververtegenwoordigd is, net als de sector telecommunicatie. Ook hardware productie is meer dan gemiddeld present in Hilversum.
- ➔ De ontwikkeling in werkgelegenheid in de Hilversumse economie komt grotendeels overeen met het groei- en krimppatroon van de lokale creatieve industrie. Na 2002 is de werkgelegenheid in deze sector gaan groeien, om na 2008 sterk af te nemen. Voor ICT geldt een ander patroon. Daarin neemt het aantal banen in 2003 scherp af, maar herstelt zich weer tot 2008. Vanaf dat moment daalt de werkgelegenheid in ICT opnieuw, onder meer door het vertrek van Lucent Technologies uit Hilversum.
- ➔ In de periode 2000-2011 is de procentuele groei in werkgelegenheid in de Hilversumse creatieve industrie – zeker in verhouding tot de landelijke sector - met 0,7 procent - summier. Dit komt voor een deel door een fors verlies van banen in film (-300), maar ook door de beperkte groeidynamiek in het brede omroepcluster. Uiteindelijk komen er netto over elf jaar bijna 800 banen bij. Binnen ICT groeit ICT-diensten in die zelfde periode licht, door groei in software en facilitaire ICT-diensten die de krimp in telecommunicatie en drukkerijen compenseren. De afname in werkgelegenheid in ICT-hardware is echter zo sterk dat de gehele ICT sector op een negatief groeicijfer uitkomt.
- ➔ In de jaren 2009-2011 levert de creatieve industrie en met hem ICT-diensten in Hilversum substantieel banen in, door ontwikkelingen in het brede media- en omroepcluster. Er verdwijnen banen bij radio en televisie, film en muziekindustrie, maar ook bij facilitaire ICT-diensten. Dat resulteert in banenverlies in de Hilversumse creatieve industrie van ruim 650 banen (-3 procent) en ICT van 350 banen (-6 procent). De oorzaak is een combinatie van economische recessie, de opkomst van digitale media en de transformaties die daar het gevolg van zijn en de bezuinigingen op de publieke omroep.
- ➔ Wat ook opvalt in Hilversum is de beperkte ontwikkelingen van zzp'ers in de gemeente. Waar in andere steden banenuitstoot bij grote bedrijven gepaard gaat met de toename aan zzp'ers, blijft dat in Hilversum grotendeels achterwege. De gemiddelde bedrijfsomvang van 8 banen de Hilversumse creatieve industrie illustreert dat. Vooral in de recente jaren 2009-2011 levert dat een probleem op voor de ontwikkelingen in de media- en entertainmentindustrie. Doordat de krimp aan de bovenkant van de markt (grote bedrijven) niet wordt gecounterd aan de onderkant (zzp'ers en zeer kleine bedrijven) verliest Hilversum banen in zijn corebusiness: cross media. Dit verschijnsel wordt mogelijk voor een deel verzacht door Hilversum relatief veel pendelende zzp'ers kent: zelfstandigen zijn woonachtig en geregistreerd in de omliggende gemeenten maar reizen voor hun werkzaamheden naar Hilversum.

Figuur 2.6.1: Sectorstructuur van de economie van Hilversum in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.6.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Hilversum in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

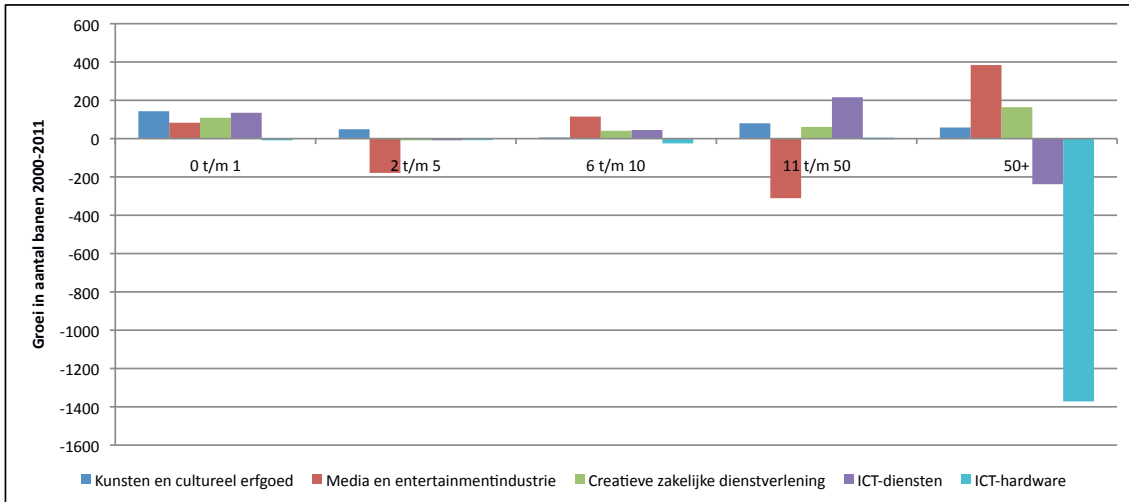
Tabel 2.6.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Hilversum in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.420	3,7	336	2,5%	87	3,2%	247
Podiumkunsten	185	1,4	110	8,6%	16	4,6%	120
Scheppende kunsten	180	1,2	92	6,7%	10	2,9%	125
Overig kunst en erfgoed	243	2,5	-16	-0,6%	-15	-3,0%	166
Cultureel erfgoed	812	101,5	150	1,9%	76	5,0%	627
Media en entertainmentindustrie	8.339	15,6	92	0,1%	-713	-4,0%	1607
Radio en televisie	6.621	31,4	281	0,4%	-303	-2,2%	7793
Persmedia	550	6,0	13	0,2%	-59	-5,0%	280
Film	732	4,5	-302	-3,1%	-192	-11,0%	989
Muziekindustrie	183	4,5	-70	-2,9%	-106	-20,4%	1285
Boekenindustrie	213	11,2	159	13,3%	-50	-10,0%	346
Overige uitgeverijen incl. gaming	7	3,5	7	.	-1	-6,5%	58
Live entertainment	33	4,7	4	1,2%	-2	-2,9%	44
Creatieve zakelijke dienstverlening	798	2,4	366	5,7%	-37	-2,2%	149
Vormgeving en ontwerp	195	1,8	153	15,0%	4	1,0%	128
Communicatie en reclame	603	2,7	213	4,0%	-41	-3,2%	157
Creatieve industrie	10.557	8,4	794	0,7%	-663	-3,0%	648
ICT-diensten	2.197	5,8	157	0,7%	-326	-6,7%	165
Drukkerijen en reproductie	232	6,6	-320	-7,6%	-23	-4,6%	120
Telecommunicatie	383	21,3	-123	-2,5%	10	1,3%	218
Software	625	4,1	422	10,8%	-83	-6,0%	119
Facilitaire ICT-diensten	957	5,5	178	1,9%	-230	-10,2%	220
ICT-hardware	412	29,4	-1.393	-12,6%	-24	-2,8%	163
Vervaardiging ICT hardware	402	67,0	-1.386	-12,7%	-23	-2,7%	193
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	10	1,3	-7	-4,7%	-1	-4,7%	23
ICT	2.609	6,6	-1.236	-3,5%	-350	-6,1%	165
Creatieve industrie en ICT	13.166	8,0	-442	-0,3%	-1.013	-3,6%	410
Totale economie	46.869	6,7	760	0,1%	-2.880	-2,9%	100

Bron: LISA

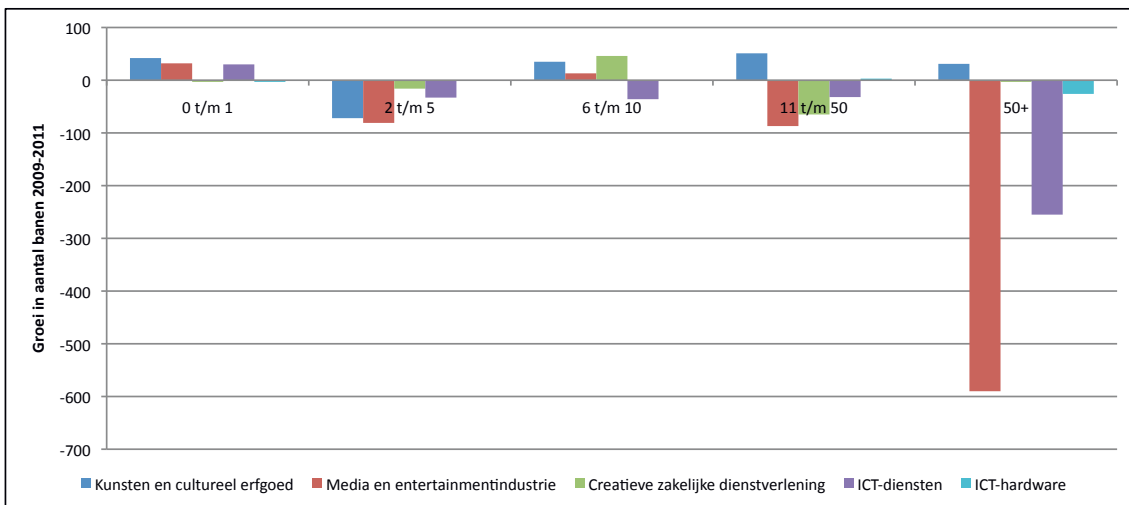

Figuur 2.6.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Hilversum, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.6.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Hilversum, onderverdeeld naar deelsectoren.

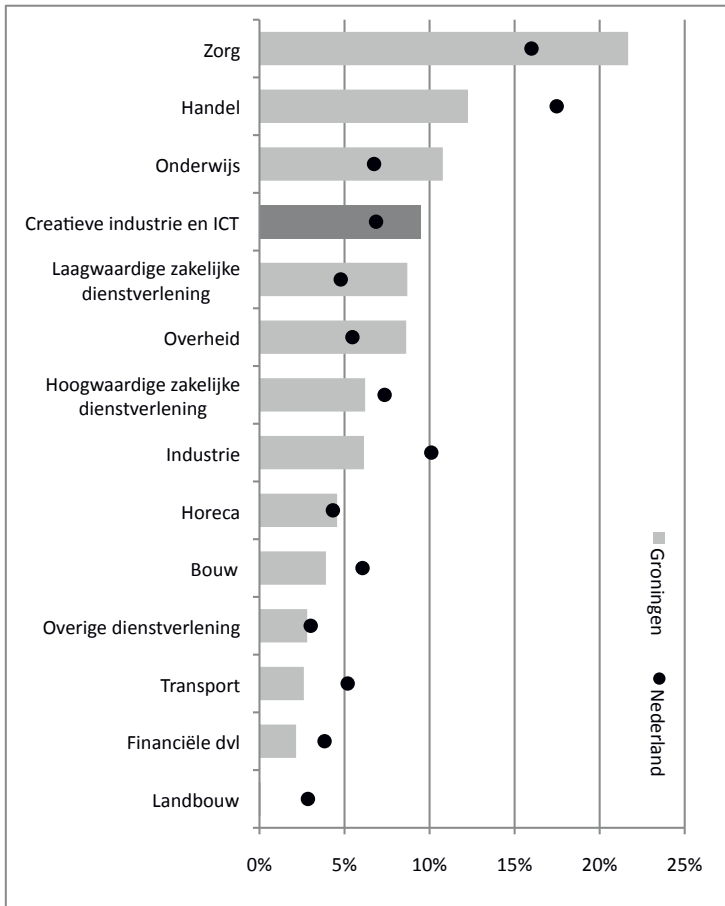
Bron: LISA

Cross media is de vierde sector in Groningen. Creatieve industrie en ICT houden elkaar qua volume ongeveer in evenwicht. De stad laat in de periode 2000-2011 een forse groei in de creatieve industrie zien, vooral binnen kunsten en cultureel erfgoed, een specialisme van Groningen. Media en entertainment levert banen in door krimp in de perssector, terwijl de creatieve zakelijke dienstverlening groeit, vooral door vormgeving en ontwerp. ICT is 2011 qua omvang ongeveer gelijk aan die in 2000. Het verlies in banen in telecommunicatie, bij drukkerijen en in ICT-hardware, wordt gecompenseerd door banengroei in software en facilitaire ICT-dienstverlening. Cross media in Groningen laat net als in veel andere steden schaalverkleining zijn door de combinatie van banenverlies bij de grote bedrijven en groei in het aantal zelfstandigen en in Groningen ook banentoename bij de kleine bedrijven met 2 tot en met 5 banen.

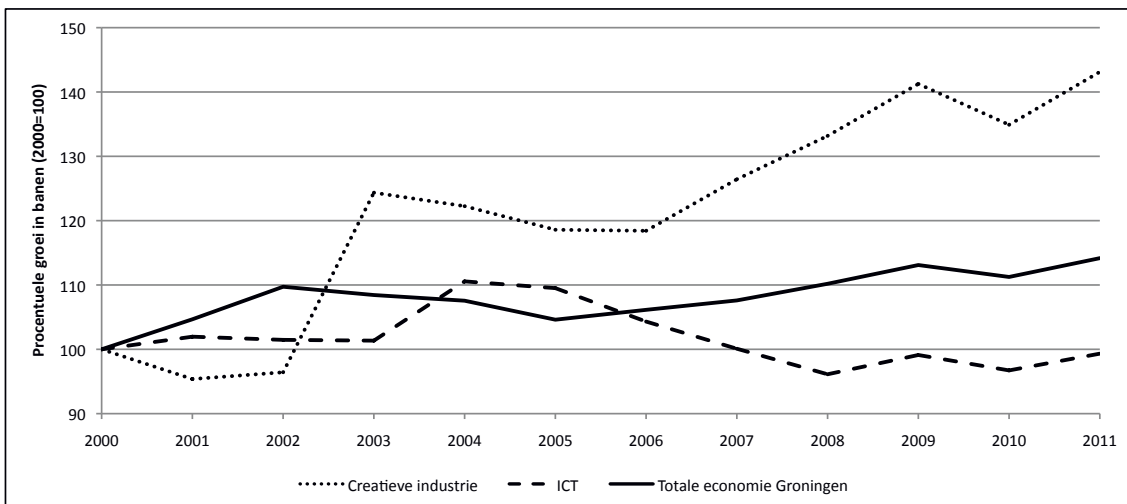
- ➔ Cross media is de vierde sector in Groningen, aanzienlijk kleiner dan de zorg en enigszins kleiner dan handel en onderwijs. Creatieve industrie en ICT zijn in Groningen met 12.700 banen verantwoordelijk voor 9 procent van de werkgelegenheid. De creatieve industrie telt ruim 6.100 banen, ICT ruim 6.600.
- ➔ De Groningse creatieve industrie is sterk in de breedte, maar kent geen uitzonderlijke specialismen. Het meest in het oog springt kunsten en cultureel erfgoed, in het bijzonder de scheppende kunsten. die discipline wordt belangrijker. Groningen is verder sterk in de boekenindustrie, die krimpt over de gehele periode 2000-2011, maar consolideert in 2009-2011. De ICT-dienstensector is met 6.400 banen veruit de grootste deelsector van cross media. De helft van de banen daarbinnen valt toe aan software, een specialisme en een sterke groeier in Groningen. Andere concentraties binnen ICT in Groningen zijn telecommunicatie en facilitaire ICT-diensten. Telecommunicatie leverde in 2000-2011 meer dan 2500 banen; er resteren er in 2011 nog ruim 800. Facilitaire ICT-diensten groeit sterk en is 2011 verantwoordelijk voor bijna 2.000 banen.
- ➔ De creatieve industrie in Groningen liet het voorbije decennium enkele groeispurten zien. In elf jaar tijd is de sector met 43 procent gegroeid. Een groot deel van deze groei landde bij vormgeving en ontwerp, maar ook live-entertainment en film. Vrijwel alle domeinen van de kunsten en cultureel erfgoed laten groei zien, wat zich vertaalt in ruim 1.100 nieuwe banen in de periode 2000-2011 in deze deelsector. De werkgelegenheid in de persmedia nam in diezelfde periode fors af.
- ➔ De werkgelegenheid in de ICT-sector groeide in 2003-2004. De groei boog daarna af. In 2011 is de omvang van de sector gelijk aan die in 2000. Fors banenverlies in telecommunicatie en bij drukkerijen en in mindere mate in ICT-hardware wordt gecompenseerd door groei in software en facilitaire ICT-diensten.
- ➔ In Groningen is de trend van schaalverkleining manifest. In de periode 2000-2011 neemt de werkgelegenheid bij de grote bedrijven en instellingen af in alle deelsectoren, met uitzondering van kunsten en cultureel erfgoed. De werkgelegenheid voor zzp'ers maar ook in bedrijven met 2 tot en met 5 banen neemt in alle deelsectoren toe, met uitzondering van ICT-hardware. Het verlies in banen bij grote bedrijven is het sterkst in media en entertainmentsector – vooral persmedia – en ICT-diensten.
- ➔ Opvallend is dat in 2009-2011 ook sprake is van sterk banenverlies in de bedrijven met 11 tot en met 50 banen, terwijl in dezelfde jaren sprake is van meer groei van werkgelegenheid in bedrijven met 2 tot en met 5 banen. De krimp in de bovenkant van de markt begint in Groningen dus al bij bedrijven met meer dan 10 banen, terwijl de groei aan de onderkant zich behalve bij de zelfstandigen ook bij de bedrijven met tussen de 2 en 5 werknemers manifesteert. Meer specifiek laat de recente ontwikkeling zien dat het verlies aan banen in ICT-diensten in de onderkant van de markt wordt opgevangen. Voor het verlies van banen in de persmedia geldt dat niet.

Figuur 2.7.1: Sectorstructuur van de economie van Groningen in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.7.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Groningen in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

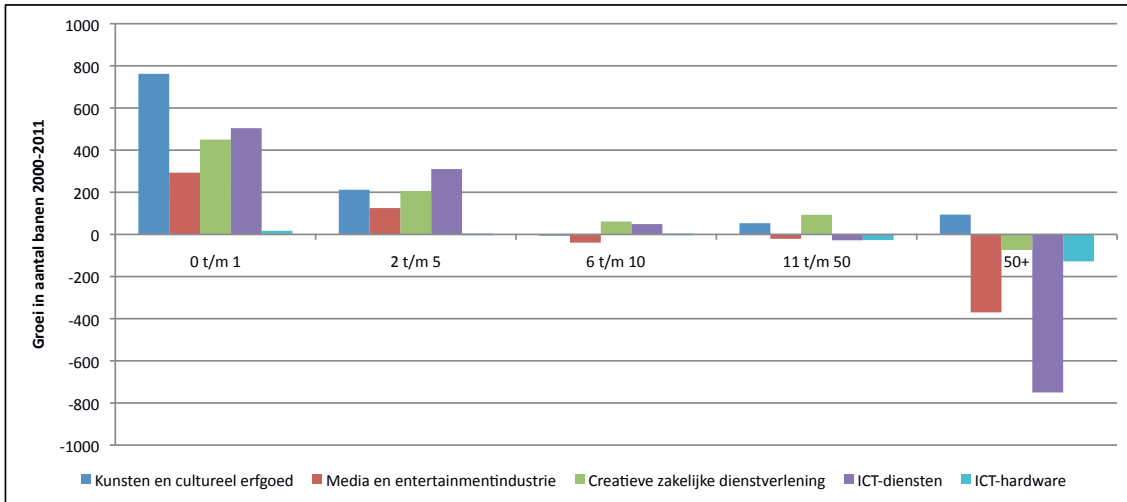
Tabel 2.7.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Groningen in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	2.599	2,1	1.123	5,3%	244	5,1%	158
Podiumkunsten	698	2,4	279	4,7%	158	13,7%	157
Scheppende kunsten	785	1,1	472	8,7%	134	9,8%	190
Overig kunst en erfgoed	578	2,6	437	13,7%	-12	-1,0%	138
Cultureel erfgoed	538	17,9	-65	-1,0%	-36	-3,2%	145
Media en entertainmentindustrie	1.795	3,6	-12	-0,1%	-219	-5,6%	121
Radio en televisie	193	5,2	38	2,0%	-59	-12,5%	79
Persmedia	746	3,2	-322	-3,2%	-248	-13,4%	132
Film	347	3,4	201	8,2%	76	13,2%	163
Muziekindustrie	30	1,2	29	36,2%	2	3,5%	73
Boekenindustrie	323	12,9	-56	-1,4%	-1	-0,2%	183
Overige uitgeverijen incl. gaming	34	3,8	-10	-2,3%	8	14,4%	99
Live entertainment	122	1,9	108	21,8%	3	1,3%	56
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.736	2,2	736	5,1%	55	1,6%	113
Vormgeving en ontwerp	611	2,7	550	23,3%	7	0,6%	140
Communicatie en reclame	1.125	2,0	186	1,7%	48	2,2%	102
Creatieve industrie	6.130	2,4	1.847	3,3%	80	0,7%	131
ICT-diensten	6.437	6,4	85	0,1%	15	0,1%	169
Drukkerijen en reproductie	673	9,1	-374	-3,9%	-115	-7,6%	122
Telecommunicatie	809	36,8	-2.523	-12,1%	5	0,3%	160
Software	2.975	4,8	1.914	9,8%	-156	-2,5%	197
Facilitaire ICT-diensten	1.980	6,7	1.068	7,3%	281	8,0%	159
ICT-hardware	195	4,9	-130	-4,5%	-1	-0,3%	27
Vervaardiging ICT hardware	152	11,7	-159	-6,3%	-2	-0,7%	25
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	43	1,6	29	10,7%	1	1,2%	34
ICT	6.632	6,3	-45	-0,1%	14	0,1%	146
Creatieve industrie en ICT	12.762	3,6	1.802	1,4%	94	0,4%	138
Totale economie	134.460	9,3	16.688	1,2%	1.260	0,5%	100

Bron: LISA

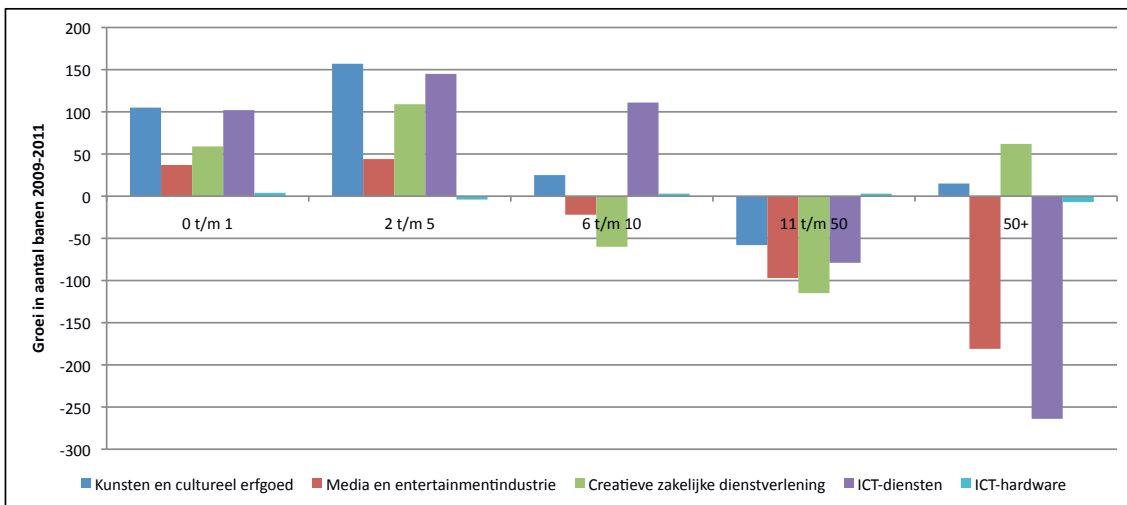

Figuur 2.7.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Groningen, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.7.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Groningen, onderverdeeld naar deelsectoren.

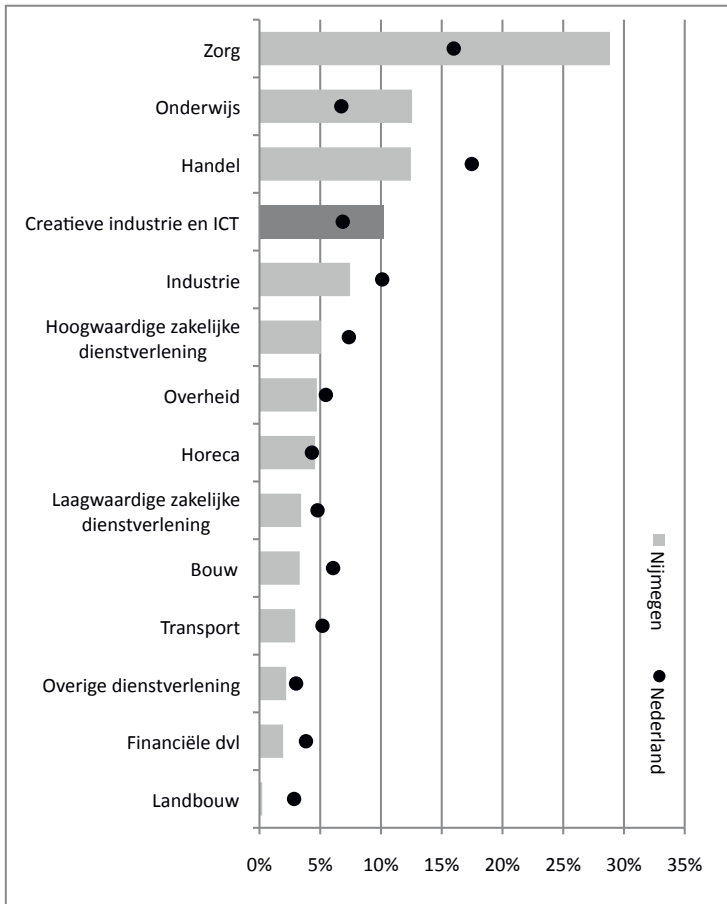
Bron: LISA

Cross media is in Nijmegen de vierde sector binnen de lokale economie. De stad kent als een van de weinige top-25 cross media steden een groot aantal banen in de productie van ICT-hardware. Dat is terug te voeren op met de aanwezigheid van NXP in de Keizerstad. Onder andere door sluiting van een deel van capaciteit is de afgelopen twee jaar de werkgelegenheid in deze deelsector sterk afgenomen. De voorbije twee jaar is binnen ICT-hardware weer personeel aangenomen, wat zich vertaalt in netto-groei binnen de deelsector. De creatieve industrie in Nijmegen groeit sterker dan landelijk. Dat komt vooral door banengroei binnen vormgeving en ontwerp, opmerkelijk genoeg vooral bij grote bedrijven of bureaus. De persmedia hebben over de gehele periode 2000-2011 banen ingeleverd. Echter in 2009-2011 is er juist sprake van groei.

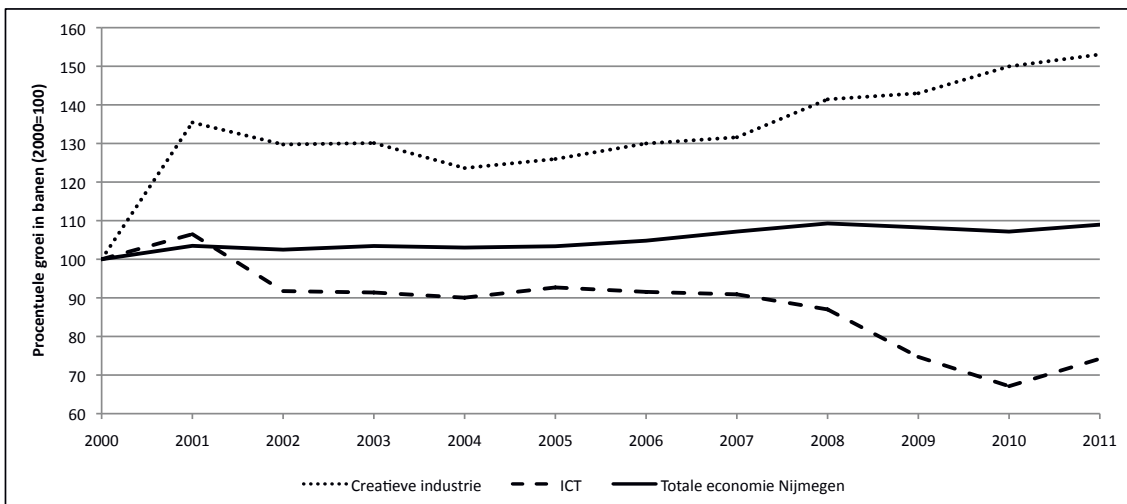
- ➔ Cross media in Nijmegen beslaat 10 procent van de totale lokale werkgelegenheid in Nijmegen. De zorgsector is het grootst, gevolgd door onderwijs en handel. ICT en creatieve industrie vormen samen de vierde sector. Van de 10 duizend banen vallen ruim 6.000 banen in ICT en ruim 4.000 in creatieve industrie.
- ➔ Het belangrijkste specialisme van Nijmegen binnen de creatieve industrie is vormgeving en ontwerp. De stad herbergt ruim 1.100 banen in die discipline. Die zijn in het afgelopen decennium grotendeels nieuw ontstaan, op basis van een gemiddelde jaarlijkse groei van maar liefst 35,7 procent. Opvallend is de relatieve grote gemiddelde bedrijfsomvang binnen vormgeving en ontwerp in Nijmegen: 6,4 banen. Het tweede uitgesproken Nijmeegse specialisme is ICT-hardware, onder meer door de aanwezigheid van NXP. Die deelsector zorgt voor bijna 4.000 banen, twee derde van Nijmeegse ICT sector. Die deelsector stond echter onder druk. In het voorbije decennium verdwenen er ruim 2.000 banen uit ICT-hardware. Deze daling wordt grotendeels veroorzaakt doordat NXP Semiconductors dat jaar één van zijn fabrieken moest sluiten. Het zijn vooral grote bedrijven die belangrijk zijn in de Nijmeegse ICT-hardware. De gemiddelde omvang is bijna 240 banen! In de recente jaren 2009-2011 wordt er weer nieuw personeel aangenomen binnen ICT-hardware, resulterend in netto-groei.
- ➔ De werkgelegenheid in de creatieve industrie in Nijmegen is vanaf 2004 gestaag gegroeid, vooral onder invloed van de groei in vormgeving en ontwerp. In persmedia en overig kunsten en cultureel erfgoed gingen relatief veel banen verloren. Opvallend is dat in 2009-2011 persmedia juist weer groei vertoont. De werkgelegenheid in de ICT-sector is na een daling in 2001 redelijk stabiel gebleven. Tot het jaar 2010 toen het aantal ICT-banen in Nijmegen sterker afnam dan landelijk. In 2011 is sprake van licht herstel. In de voorbije jaren is het aantal banen bij drukkerijen fors gedaald, met bijna vijfhonderd.
- ➔ De schaalverkleining in de Nijmeegse creatieve industrie krijgt net als elders zijn beslag, al is er wel een sprake van een aantal typische ontwikkelingen in het Nijmeegse, vooral in de grote bedrijven. Zo is de stijging van het aantal banen binnen creatieve zakelijke dienstverlening (lees vormgeving en ontwerp) in bedrijven met meer dan 50 banen in Nijmegen in de periode 2000-2011 bijzonder. Dat geldt ook voor de groei in media- en entertainment (lees persmedia) in diezelfde categorie in 2009-2011. Die is toe te schrijven aan de versterking van de centrale redactie bij Wegener in Nijmegen. Opvallend is verder de hernieuwde groei in ICT-hardware in de grote bedrijven in 2009-2011.

Figuur 2.8.1: Sectorstructuur van de economie van Nijmegen in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.8.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Nijmegen in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

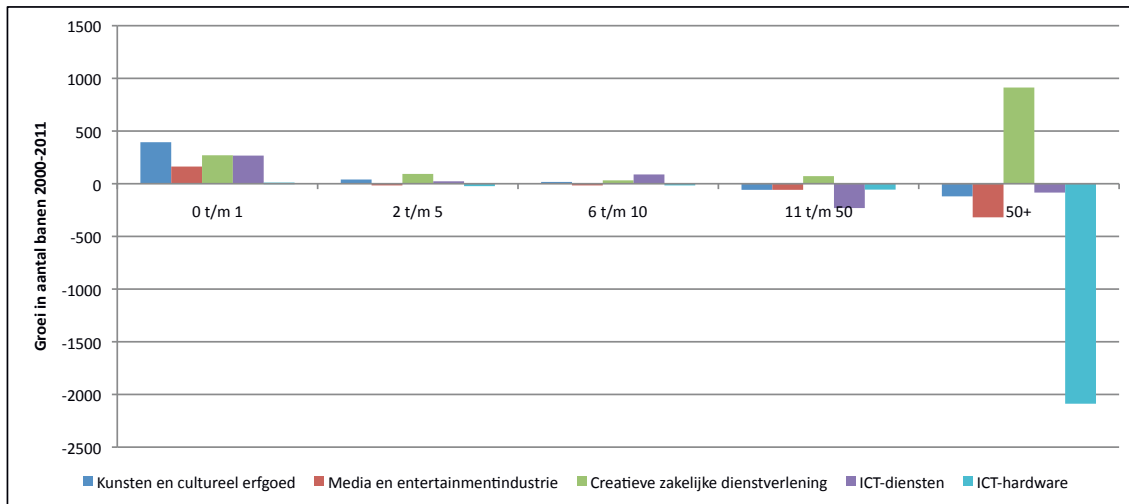
Tabel 2.8.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Nijmegen in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.216	1,7	273	2,3%	16	0,7%	100
Podiumkunsten	431	2,4	277	9,8%	7	0,8%	132
Scheppende kunsten	418	1,1	220	7,0%	21	2,6%	137
Overig kunst en erfgoed	165	1,3	-171	-6,3%	26	9,0%	53
Cultureel erfgoed	202	11,9	-53	-2,1%	-38	-8,3%	74
Media en entertainmentindustrie	953	2,7	-229	-1,9%	103	5,9%	87
Radio en televisie	31	1,3	2	0,6%	0	0,0%	17
Persmedia	561	2,8	-197	-2,7%	75	7,4%	135
Film	195	3,5	-8	-0,4%	28	8,1%	125
Muziekindustrie	22	1,3	14	9,6%	2	4,9%	73
Boekenindustrie	61	4,1	19	3,5%	-11	-8,0%	47
Overige uitgeverijen incl. gaming	5	1,7	-23	-14,5%	-4	-25,5%	20
Live entertainment	78	1,8	-36	-3,4%	13	9,5%	49
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.939	3,7	1.380	12,0%	151	4,1%	171
Vormgeving en ontwerp	1.120	6,4	1.081	35,7%	95	4,5%	348
Communicatie en reclame	819	2,3	299	4,2%	56	3,6%	101
Creatieve industrie	4.108	2,6	1.424	3,9%	270	3,5%	119
ICT-diensten	2.143	3,7	63	0,3%	-141	-3,1%	76
Drukkerijen en reproductie	177	4,4	-484	-11,3%	-164	-28,0%	44
Telecommunicatie	431	18,7	-210	-3,5%	-90	-9,0%	116
Software	652	2,5	334	6,7%	30	2,4%	59
Facilitaire ICT-diensten	883	3,3	423	6,1%	83	5,1%	96
ICT-hardware	3.921	112,0	-2.169	-3,9%	102	1,3%	735
Vervaardiging ICT hardware	3.828	239,3	-2.190	-4,0%	93	1,2%	868
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	93	4,9	21	2,4%	9	5,2%	101
ICT	6.064	9,7	-2.106	-2,7%	-39	-0,3%	181
Creatieve industrie en ICT	10.172	4,6	-682	-0,6%	231	1,2%	150
Totale economie	99.038	8,5	8.145	0,8%	637	0,3%	100

Bron: LISA

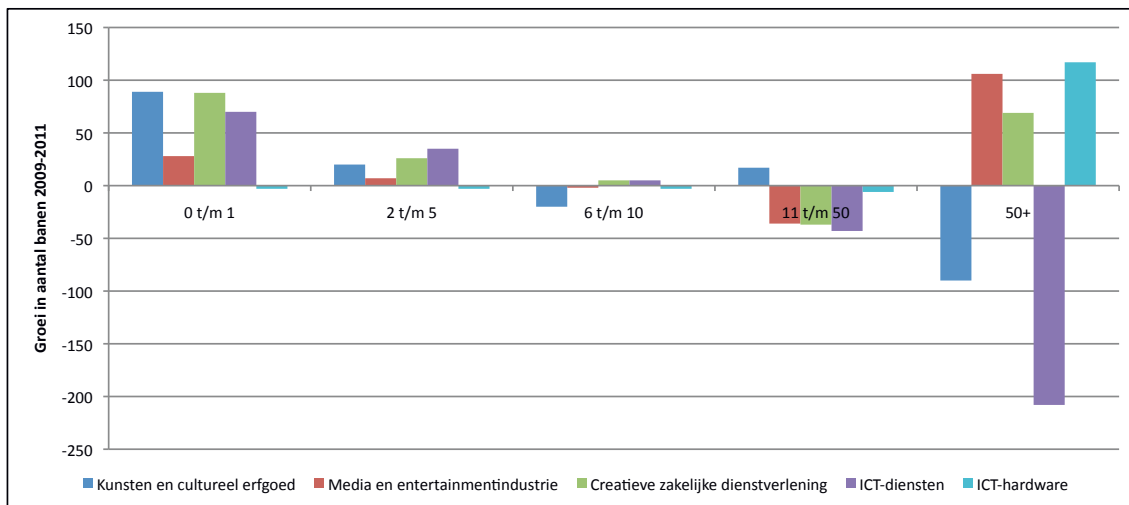

Figuur 2.8.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Nijmegen, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.8.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Nijmegen, onderverdeeld naar deelsectoren.

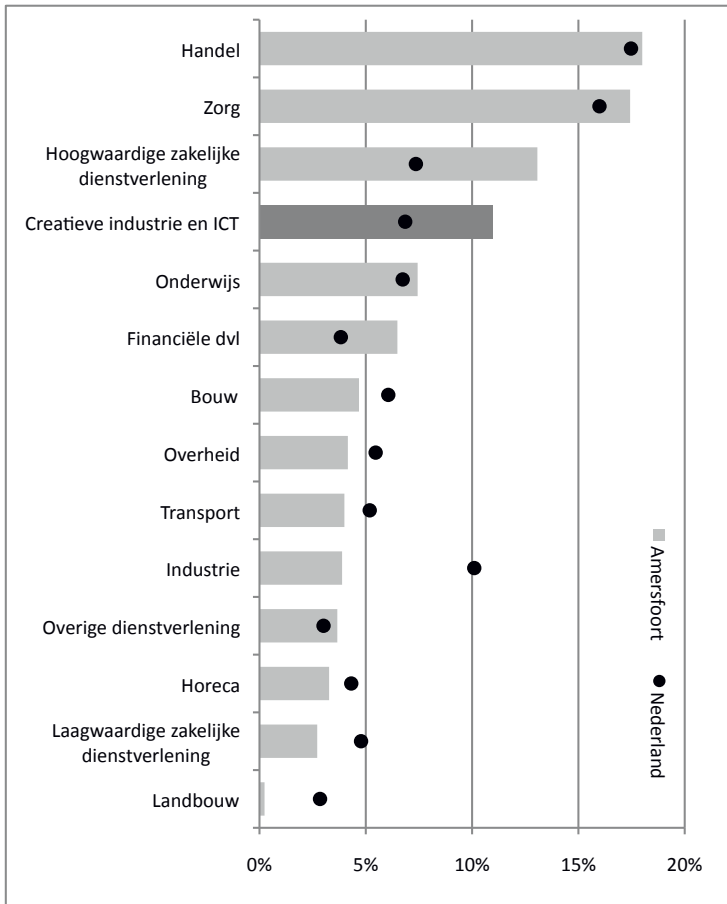
Bron: LISA

Cross media is de vierde sector in Amersfoort. De stad is gespecialiseerd in ICT-diensten en ICT-hardware, maar heeft de laatste jaren te kampen met teruggang in telecommunicatie, software en hardware-productie. De groei in installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware kan de teruggang in de andere ICT-bedrijfstakken niet compenseren. De creatieve industrie is sinds 2004 in Amersfoort explosief gegroeid: de totale werkgelegenheid in deze sector is in elf jaar tijd verdubbeld. De laatste twee jaar is onder andere het aantal banen in de grote bedrijven in de boekensector toegenomen. Ook de deelsector kunsten en cultureel erfgoed, een specialisme van Amersfoort, zit in de lift. Binnen creatieve zakelijke dienstverlening groeien zowel vormgeving en ontwerp als communicatie en reclame. Krimp bij grote cross media bedrijven beperkt zich in Amersfoort hoofdzakelijk tot ICT-diensten, terwijl het aantal zzp'ers in alle deelsectoren, behalve ICT-hardware, groeit.

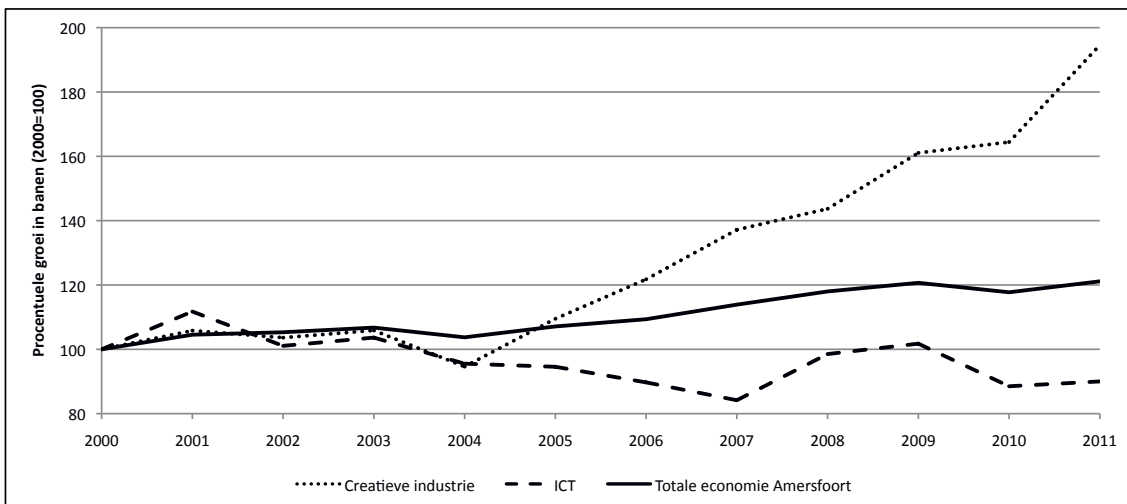
- ➔ Cross media draagt in Amersfoort 11 procent bij aan lokale werkgelegenheid. Het is daarmee de vierde sector in de economie, na hoogwaardige zakelijke dienstverlening. Dienstverlening is een belangrijke activiteit in Amersfoort. De cross media sector in Amersfoort telt ruim 9.000 banen, 3.600 banen in creatieve industrie en 5.400 in de ICT.
- ➔ Binnen de creatieve industrie kent Amersfoort specialisaties in de boekensector, cultureel erfgoed en in de categorie overig kunst en erfgoed. Opmerkelijk is dat Amersfoort fors groeit in de boekenindustrie, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Amsterdam. In 2000-2011 kwamen er in de stad ruim 400 boekenbanen bij. De vestiging van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed in Amersfoort zorgt mede voor de concentratie van werkgelegenheid in de erfgoedsector. De ICT-sector biedt vooral werkgelegenheid in de ICT-diensten, een specialisatie van Amersfoort, in het bijzonder telecommunicatie en software. Zorgwekkend is echter dat in beide bedrijfstakken banen uit Amersfoort verdwijnen. Daar staat een forse groei in facilitaire ICT-diensten tegenover. Hardware is ook een specialisatie van Amersfoort, vooral installatie, verhuur en reparatie. Die bedrijfstak groeit. Amersfoort is één van de weinig top-25 steden die een substantieel aantal banen in deze bedrijfstak kent.
- ➔ Tot 2004 groeiden creatieve industrie en ICT-sector gelijk op met de totale Amersfoortse economie. Vanaf dat jaar stijgt het aantal banen in creatieve industrie explosief, terwijl ICT een neergaande lijn laat zien. De creatieve industrie is in 2011 verdubbeld ten opzichte van 2000. De groei komt op het conto van de boekenbranche, scheppende kunsten, overige kunst en erfgoed en communicatie en reclame. In hetzelfde jaar 2004 daalt het aantal banen in de ICT-sector. Die daling duurt tot 2007. In 2009 is er sprake van een opleving, waarna opnieuw een teruggang volgt die stabiliseert in 2010 en 2011, ruim onder het banenniveau van het jaar 2000. Oorzaak van de daling zijn zoals gememoreerd krimp in de Amersfoortse specialisaties software en telecommunicatie.
- ➔ In Amersfoort groeit het aantal zzp'ers in 2000-2011 in alle deelsectoren, behalve ICT hardware. Daar staat een serieuze daling van banen in ICT-diensten bij bedrijven met meer dan 50 banen tegenover. In andere deelsectoren is niet of nauwelijks sprake van banenterugloop in die categorie. Binnen media en entertainment is er zelfs sprake van groei in de grote bedrijven, meer specifiek in de boekenbranche. In die bedrijfstak is de gemiddelde bedrijfsgrootte in Amersfoort relatief omvangrijk: ruim 13 banen. Dat geldt ook voor cultureel erfgoed: ruim 23 banen. Ook in telecommunicatie is sprake van forse schaal. De gemiddelde bedrijfsgrootte is bijna 57 banen.

Figuur 2.9.1: Sectorstructuur van de economie van Amersfoort in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.9.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amersfoort in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

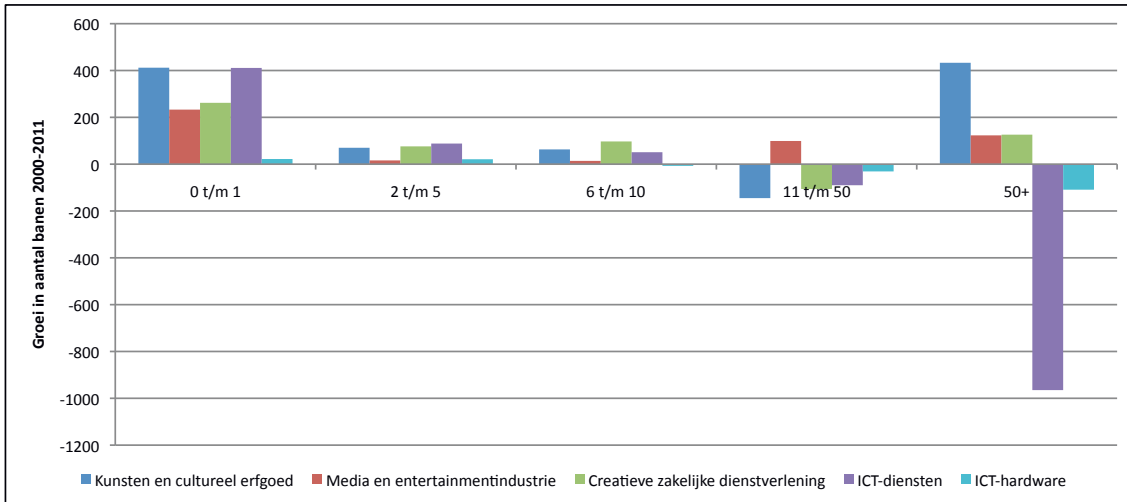
Tabel 2.9.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Amersfoort in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.540	2,5	833	7,3%	184	6,6%	152
Podiumkunsten	264	1,5	171	9,9%	57	12,9%	97
Scheppende kunsten	298	1,2	205	11,2%	63	12,6%	117
Overig kunst en erfgoed	510	3,2	280	7,5%	18	1,8%	197
Cultureel erfgoed	468	23,4	177	4,4%	46	5,3%	204
Media en entertainmentindustrie	995	2,5	485	6,3%	336	22,9%	108
Radio en televisie	95	1,7	64	10,7%	22	14,1%	63
Persmedia	274	1,4	-60	-1,8%	-30	-5,1%	79
Film	109	1,6	21	2,0%	-26	-10,1%	83
Muziekindustrie	26	1,5	23	21,7%	12	36,3%	103
Boekenindustrie	463	13,2	414	22,7%	356	108,0%	425
Overige uitgeverijen incl. gaming	0	.	-1	.	0	.	0
Live entertainment	28	1,1	24	19,4%	2	3,8%	21
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.113	2,2	455	4,9%	108	5,2%	117
Vormgeving en ontwerp	355	2,2	177	6,5%	22	3,3%	132
Communicatie en reclame	758	2,2	278	4,2%	86	6,2%	112
Creatieve industrie	3.648	2,4	1.773	6,2%	628	9,9%	127
ICT-diensten	4.502	5,9	-505	-1,0%	-730	-7,2%	191
Drukkerijen en reproductie	530	10,4	-39	-0,6%	-47	-4,2%	156
Telecommunicatie	1.081	56,9	-838	-5,1%	-39	-1,8%	348
Software	1.823	4,5	-292	-1,3%	-743	-15,7%	196
Facilitaire ICT-diensten	1.068	3,7	664	9,2%	99	5,0%	139
ICT-hardware	935	19,5	-98	-0,9%	21	1,1%	210
Vervaardiging ICT hardware	460	20,9	-564	-7,0%	-40	-4,1%	125
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	475	18,3	466	43,4%	61	7,1%	615
ICT	5.437	6,7	-603	-1,0%	-709	-5,9%	194
Creatieve industrie en ICT	9.085	3,9	1.170	1,3%	-81	-0,4%	160
Totale economie	82.853	6,8	14.455	1,8%	315	0,2%	100

Bron: LISA

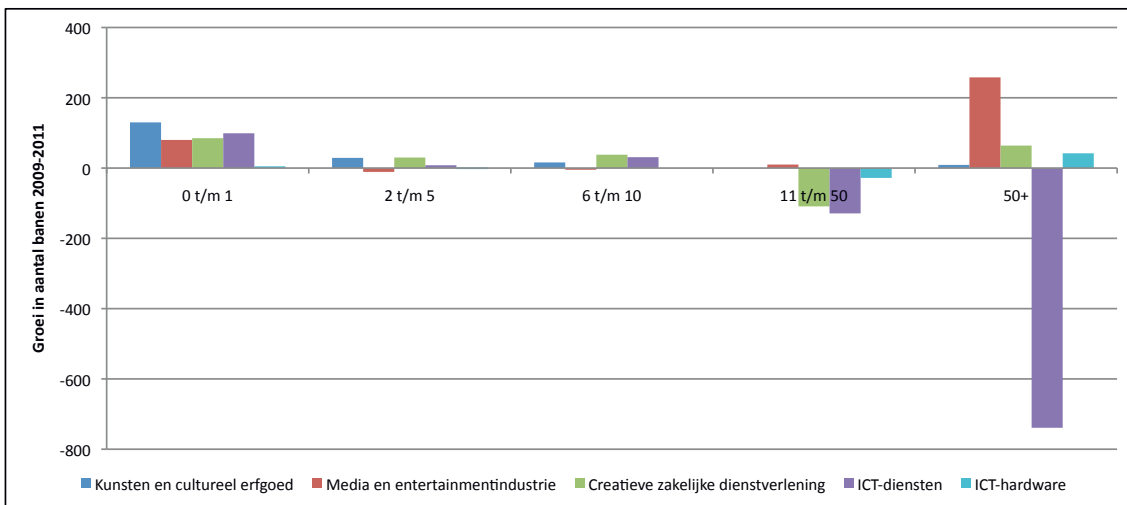

Figuur 2.9.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amersfoort, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.9.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amersfoort, onderverdeeld naar deelsectoren.

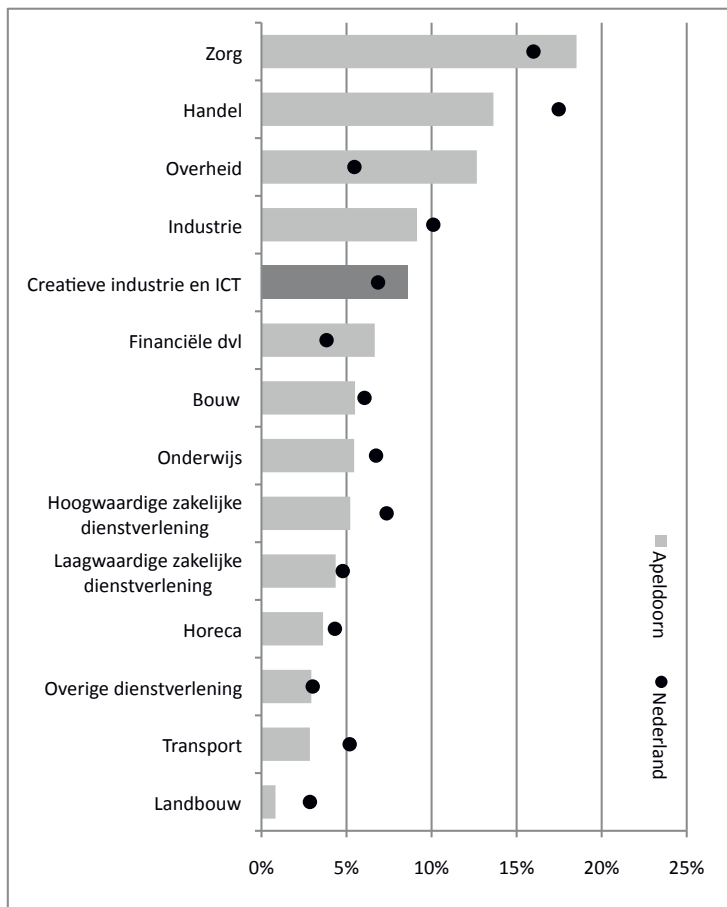
Bron: LISA

Cross media is de vierde sector van de Apeldoornse economie. Daarbinnen is de creatieve industrie dominant, met specialisten in communicatie en reclame en persmedia. De eerste bedrijfstak groeit sterk, de tweede krimpt. Overall groeit de creatieve industrie fors. Dat geldt niet voor ICT. Over de gehele periode 2000-2011 leveren drukkerijen en facilitaire diensten banen in. In de recente periode 2009-2011 laat ook software krimp zien. Over de gehele periode 2000-2011 is het aantal banen in ICT teruggelopen ten opzichte van 2000. Van schaalverkleining in cross media is in Apeldoorn geen sprake. De groei in creatieve zakelijk dienstverlening, lees communicatie en informatie, vindt juist plaats bij de grote bureaus.

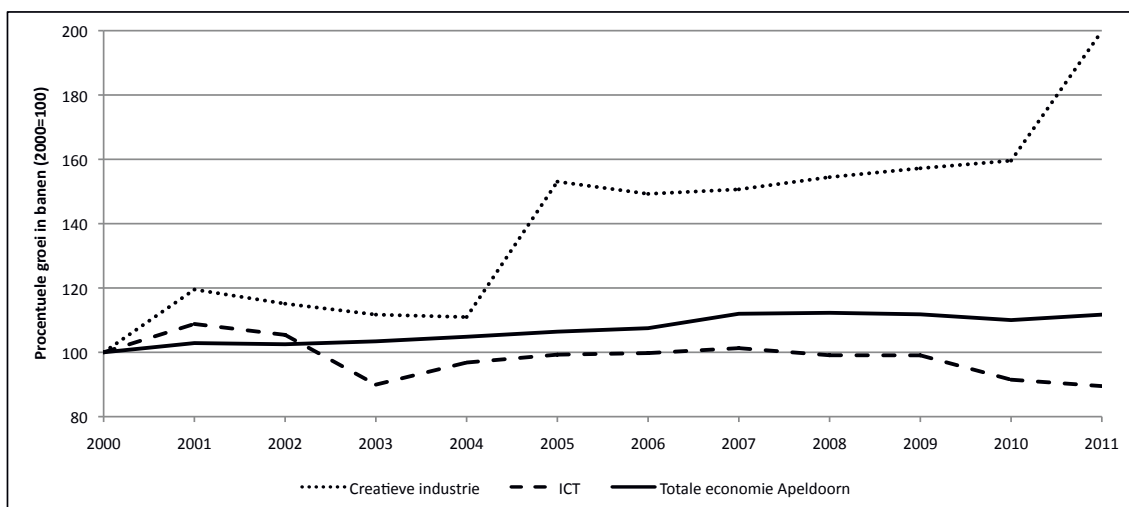
- ➔ Creatieve industrie en ICT beslaan in Apeldoorn 8 procent van de totale lokale werkgelegenheid en vormen daarmee in de vijfde sector van de stad. De cross media sector bestaat uit 8.300 banen, 5.000 in de creatieve industrie en 3.300 in de ICT-sector.
- ➔ Binnen de creatieve industrie kent Apeldoorn een specialisatie in communicatie en reclame, met 2.500 banen en een forse groei in de gehele periode 2000-2011. In die periode kwamen er in deze bedrijfstak bijna 1.900 nieuwe banen bij. Ook de pers is sterk vertegenwoordigd, door de aanwezigheid van Wegener. De werkgelegenheid in deze bedrijfstak krimpt echter. Ook live entertainment is in Apeldoorn oververtegenwoordigd. ICT'ers kunnen in Apeldoorn voornamelijk werk vinden in de vervaardiging van software, die in Apeldoorn is oververtegenwoordigd, maar in de recente jaren 2009-2011 krimpt.
- ➔ De creatieve industrie is in Apeldoorn vanaf 2004 sterk gaan groeien. Het aantal banen in deze sector is in 2011 in vergelijking met 2000 verdubbeld, onder meer door de gememoreerde groei in communicatie en reclame en in mindere mate binnen de kunsten. De ICT-sector ontwikkelt zich gedurende de gehele periode 2000-2011 minder gunstig dan de overall economie. De sector krimpt vanaf 2009 significant. De bedrijfstakken in ICT die in 2000-2011 banen inleveren zijn drukkerijen en in facilitaire ICT-diensten. Overigens laat de laatste bedrijfstak in 2009-2011 juist weer banenwinst zien, terwijl de bedrijfstakken die over de gehele periode 2000-2011 als groeier of stabiele factor uit de bus komen, krimpen in 2009-2011 krimpen: software en telecommunicatie.
- ➔ In de periode 2000-2011 is de groei van zzp'ers in Apeldoorn summier. Er is wel een sterke groei in werkgelegenheid bij grote creatieve zakelijke dienstverleners zichtbaar. De groei in communicatie en reclame vindt blijkbaar bij grote bureaus plaats. De gemiddelde bedrijfsgrootte binnen die bedrijfstak in Apeldoorn is bijna 11 banen. De belangrijkste krimp in de grote bedrijven vindt plaats in ICT-diensten. Overall is er in Apeldoorn nauwelijks sprake van de schaalverkleining binnen de creatieve industrie die in veel andere steden wel aan de orde is.

Figuur 2.10.1: Sectorstructuur van de economie van Apeldoorn in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.10.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Apeldoorn in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

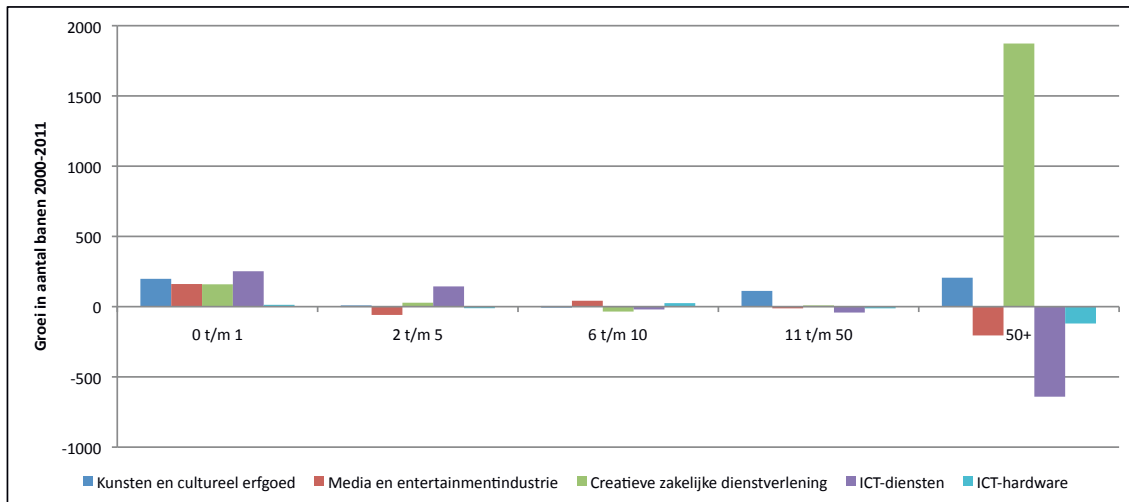
Tabel 2.10.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheids groei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Apeldoorn in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.055	3,3	530	6,6%	186	10,2%	89
Podiumkunsten	278	3,5	223	15,9%	83	19,4%	87
Scheppende kunsten	174	1,1	112	9,8%	26	8,4%	59
Overig kunst en erfgoed	251	3,5	158	9,4%	71	18,1%	83
Cultureel erfgoed	352	32,0	37	1,0%	6	0,9%	132
Media en entertainmentindustrie	1.275	3,8	-67	-0,5%	-109	-4,0%	119
Radio en televisie	39	1,7	24	9,1%	1	1,3%	22
Persmedia	785	5,1	-122	-1,3%	-104	-6,0%	194
Film	63	3,3	32	6,7%	-21	-13,4%	41
Muziekindustrie	15	1,7	12	15,8%	9	58,1%	51
Boekenindustrie	27	3,0	-8	-2,3%	-16	-20,8%	21
Overige uitgeverijen incl. gaming	1	1,0	-6	-16,2%	-7	-64,6%	4
Live entertainment	345	2,7	1	0,0%	29	4,5%	221
Creatieve zakelijke dienstverlening	2.668	8,2	2.034	14,0%	989	26,1%	242
Vormgeving en ontwerp	205	2,1	165	16,0%	5	1,2%	65
Communicatie en reclame	2.463	10,7	1.869	13,8%	984	29,0%	311
Creatieve industrie	4.998	5,0	2.497	6,5%	1.066	12,7%	149
ICT-diensten	3.081	5,3	-307	-0,9%	-367	-5,5%	112
Drukkerijen en reproductie	425	9,7	-543	-7,2%	-83	-8,5%	107
Telecommunicatie	280	21,5	-3	-0,1%	-43	-6,9%	77
Software	1.709	7,9	501	3,2%	-291	-7,6%	157
Facilitaire ICT-diensten	667	2,1	-262	-3,0%	50	4,0%	75
ICT-hardware	241	7,8	-83	-2,7%	12	2,6%	46
Vervaardiging ICT hardware	140	8,8	-66	-3,5%	12	4,6%	33
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	101	6,7	-17	-1,4%	0	0,0%	112
ICT	3.322	5,4	-390	-1,0%	-355	-4,9%	102
Creatieve industrie en ICT	8.320	5,2	2.107	2,7%	711	4,6%	126
Totale economie	96.519	8,8	10.119	1,0%	-82	0,0%	100

Bron: LISA

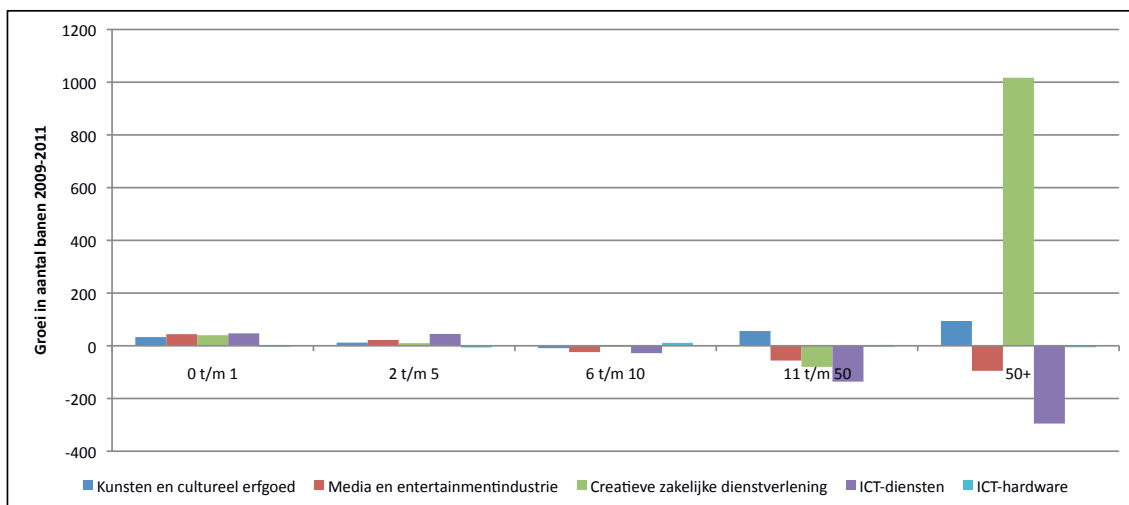

Figuur 2.10.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Apeldoorn, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.10.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Apeldoorn, onderverdeeld naar deelsectoren.

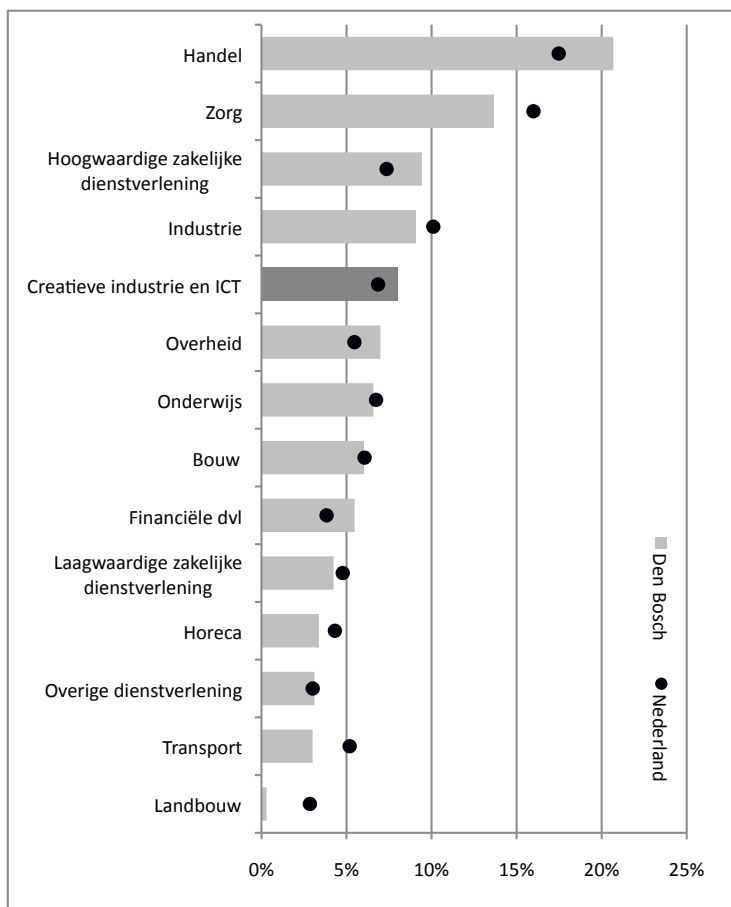
Bron: LISA

In 's-Hertogenbosch is de ICT-sector omvangrijker dan de creatieve industrie. Over de gehele periode 2000-2011 noteert de creatieve industrie een netto-groei en loopt de ICT-sector terug. De ICT-sector is de afgelopen twee jaar (2009-2011) gegroeid, vooral door de positieve ontwikkeling van facilitaire ICT-dienstverlening. De creatieve industrie in 's-Hertogenbosch is in diezelfde twee jaar over vrijwel de hele linie licht gekrompen, alleen de scheppende kunsten en vormgeving bleven groeien. Deze groei is in het bijzonder ten gunste gekomen van zzp'ers. Zorgwekkend is het verlies in werkgelegenheid bij midden- en kleine bedrijven; dat kan de doorgroei naar grote bedrijven bemoeilijken.

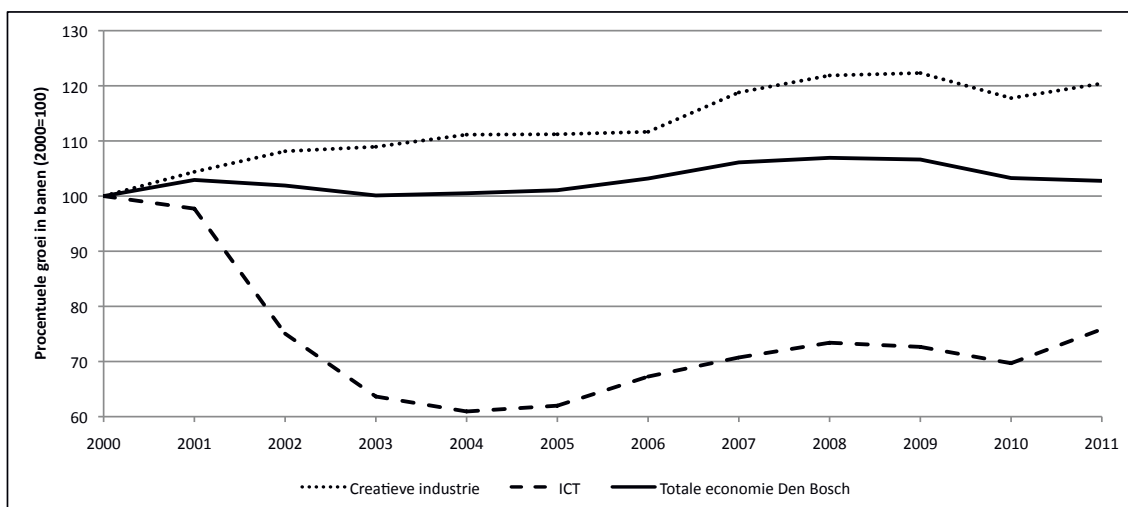
- ➔ De creatieve industrie en ICT-sector in 's-Hertogenbosch beslaat 8 procent van de totale werkgelegenheid en komt daarmee na hoogwaardige zakelijke dienstverlening en industrie op de vijfde plaats. De cross media sector bestaat uit 7.700 banen. 3.300 in de creatieve industrie en 4.400 in de ICT-sector.
- ➔ ICT-dienstverlening biedt veruit de meeste werkgelegenheid: bijna 3.000 mensen zijn werkzaam in software en facilitaire ICT-dienstverlening. De regio is door de vestiging van enkele grote(re) bedrijven in de telecommunicatiesector en de boekenindustrie ook sterk gespecialiseerd in deze twee bedrijfstakken.
- ➔ De ICT-sector in 's-Hertogenbosch blijkt conjunctuurgevoelig. In 2001 is de werkgelegenheid in deze sector zeer sterk gedaald. Na 2005 herstelt de sector zich weer, tot 2009-2010. Na een korte dip stijgt de werkgelegenheid vanaf 2010 weer. De afgelopen elf jaar ging vooral in ICT-hardware veel werkgelegenheid verloren, net als telecommunicatie en facilitaire ICT diensten. In het software kwam er daarentegen weer werkgelegenheid bij.
- ➔ De creatieve industrie groeit net als in de meeste andere steden in de periode 2000-2011. Er zijn substantieel banen bijgekomen in de scheppende kunsten en vormgeving en ontwerp. In live entertainment en persmedia is werkgelegenheid verloren gegaan, wat resulteert in een terugloop in de deelsector media en entertainment. Specifiek in de laatste twee jaar 2009-2011 is er sprake van krimp in de creatieve industrie, door krimp in kunsten en erfgoed en consolidatie in creatief zakelijke dienstverlening en media en entertainment. Opvallend genoeg is de ICT-sector wel gegroeid. Deze groei komt vrijwel geheel op het conto van facilitaire ICT-dienstverlening.
- ➔ Net als veel andere steden noteert 's Hertogenbosch een groei in werkgelegenheid voor zzp'ers, en een krimp van banen bij de grotere bedrijven. De afgelopen elf jaar zijn er met name banen verloren gegaan bij grote bedrijven in de hardware sector (ruim 1.000 banen!), de ICT-dienstensector en de media- en entertainmentsector. De laatste twee jaar is er veel meer dynamiek zichtbaar. In het domein van ICT-dienstverlening is er werkgelegenheid verloren gegaan bij bedrijven met 6 tot en met 10 medewerkers, terwijl het aantal banen bij bedrijven met 11 tot en met 50 en 50+ banen juist weer sterk is gestegen. De krimp in de creatieve sector is ook duidelijk zichtbaar: het verlies in werkgelegenheid in kunsten en cultureel erfgoed komt terecht in de categorieën bedrijven met 2-5 banen en 11-50 banen. Voor een deel wordt dit verlies opgevangen door zzp'ers. Ditzelfde patroon zien we terug in de creatieve zakelijke dienstverlening. Ook hier baart de geringe groei – of eigenlijk zelfs verlies – in werkgelegenheid bij de kleine en middenbedrijven zorgen.

Figuur 2.11.1: Sectorstructuur van de economie van 's-Hertogenbosch in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.11.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in 's-Hertogenbosch in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

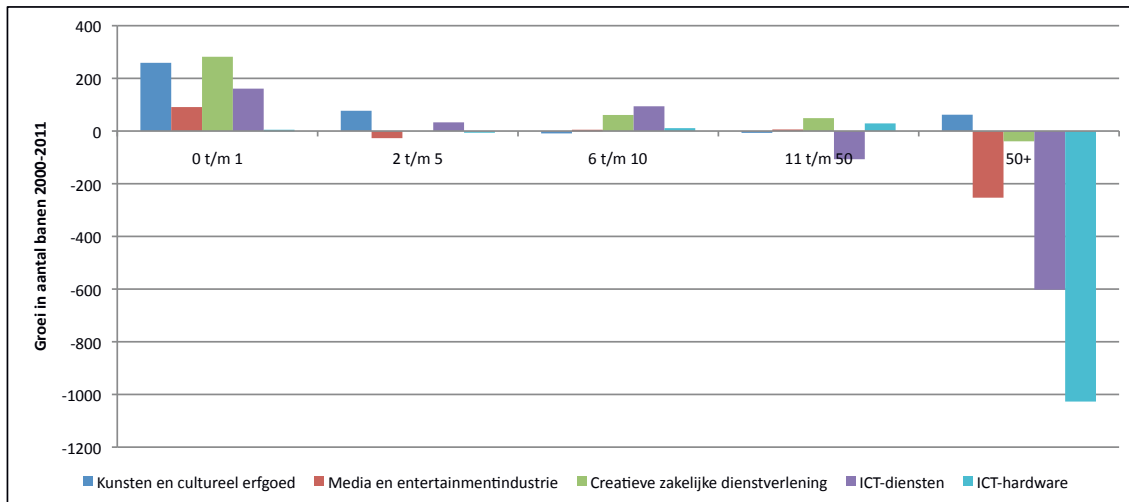
Tabel 2.11.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in 's-Hertogenbosch in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.166	2,2	382	3,7%	-44	-1,8%	99
Podiumkunsten	290	2,7	91	3,5%	-17	-2,8%	92
Scheppende kunsten	402	1,3	211	7,0%	35	4,7%	136
Overig kunst en erfgoed	292	2,7	95	3,6%	-34	-5,4%	97
Cultureel erfgoed	182	8,7	-15	-0,7%	-28	-6,9%	69
Media en entertainmentindustrie	967	3,5	-178	-1,5%	-14	-0,7%	91
Radio en televisie	56	2,5	21	4,4%	7	6,9%	32
Persmedia	366	3,0	-100	-2,2%	-15	-2,0%	91
Film	102	2,3	29	3,1%	2	1,0%	67
Muziekindustrie	16	1,1	12	13,4%	2	6,9%	55
Boekenindustrie	336	14,6	41	1,2%	-23	-3,3%	266
Overige uitgeverijen incl. gaming	17	2,4	-7	-3,1%	9	45,8%	69
Live entertainment	74	1,9	-174	-10,4%	4	2,8%	48
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.153	2,0	353	3,4%	6	0,3%	105
Vormgeving en ontwerp	315	1,6	231	12,8%	41	7,2%	101
Communicatie en reclame	838	2,3	122	1,4%	-35	-2,0%	106
Creatieve industrie	3.286	2,4	557	1,7%	-52	-0,8%	98
ICT-diensten	3.907	7,8	-421	-0,9%	179	2,4%	143
Drukkerijen en reproductie	205	5,5	-22	-0,9%	-35	-7,6%	52
Telecommunicatie	730	73,0	-527	-4,8%	-41	-2,7%	202
Software	1.777	7,7	304	1,7%	2	0,1%	164
Facilitaire ICT-diensten	1.195	5,4	-176	-1,2%	253	12,6%	134
ICT-hardware	517	15,2	-987	-9,3%	8	0,8%	100
Vervaardiging ICT hardware	489	34,9	-896	-9,0%	9	0,9%	114
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	28	1,4	-91	-12,3%	-1	-1,7%	31
ICT	4.424	8,3	-1.408	-2,5%	187	2,2%	136
Creatieve industrie en ICT	7.710	4,0	-851	-0,9%	135	0,9%	117
Totale economie	96.075	8,8	2.582	0,2%	-3.615	-1,8%	100

Bron: LISA

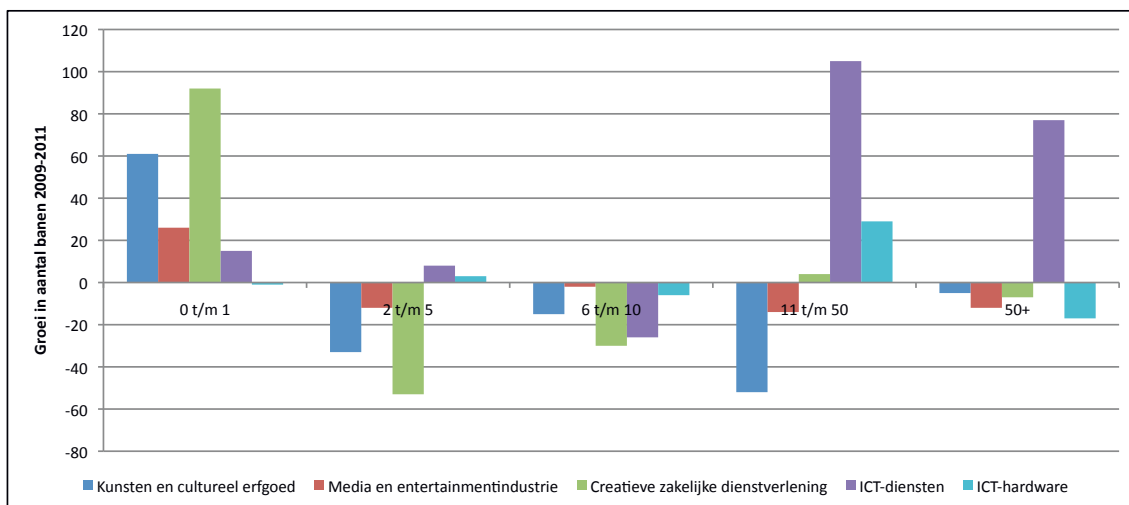

Figuur 2.11.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in 's-Hertogenbosch, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.11.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in 's-Hertogenbosch, onderverdeeld naar deelsectoren.

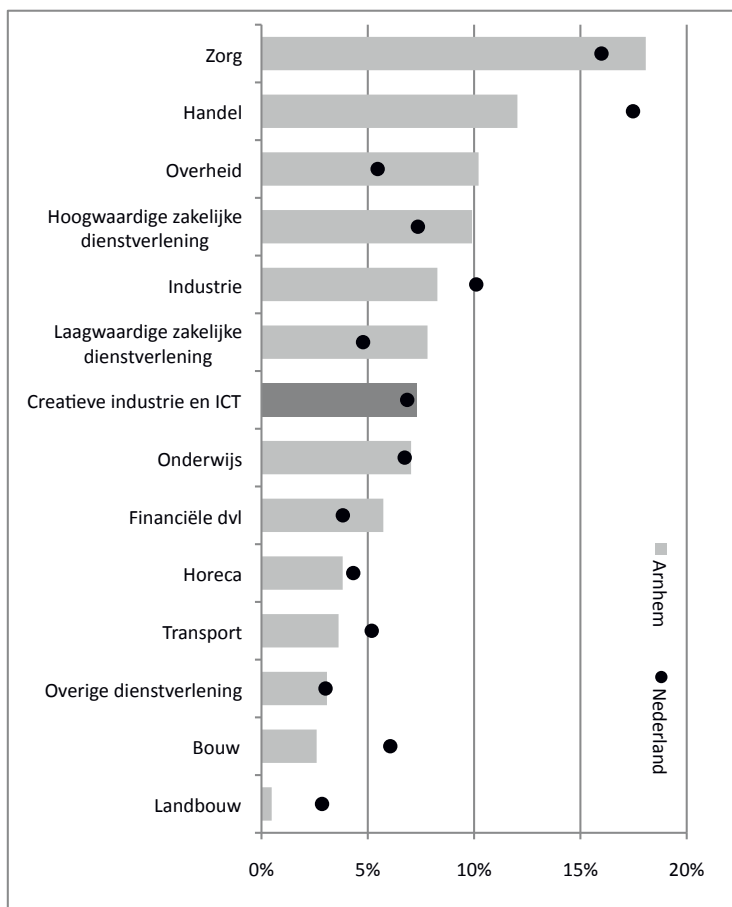
Bron: LISA

Arnhem staat bekend als modestad. Dat uit zich in specialisatie en groei in vormgeving en ontwerp in de periode 2000-2011. In de recente jaren 2009-2011 blijkt de bedrijfstak echter te krimpen. Binnen de Arnhemse cross media, de zevende sector van de stad, domineert de creatieve industrie. De sector is in het voorbije decennium fors gegroeid. Kunsten en cultureel erfgoed is een specialisatie van Arnhem. Alle bedrijfstakken binnen die deelsector zijn (licht) oververtegenwoordigd in Arnhem. Binnen ICT kent Arnhem een specialisatie in facilitaire ICT-diensten. De sector is in het voorbije decennium gekrompen. Groei vindt in Arnhem plaats bij de zzp'ers, maar ook bij de grote instellingen in kunst en cultuur.

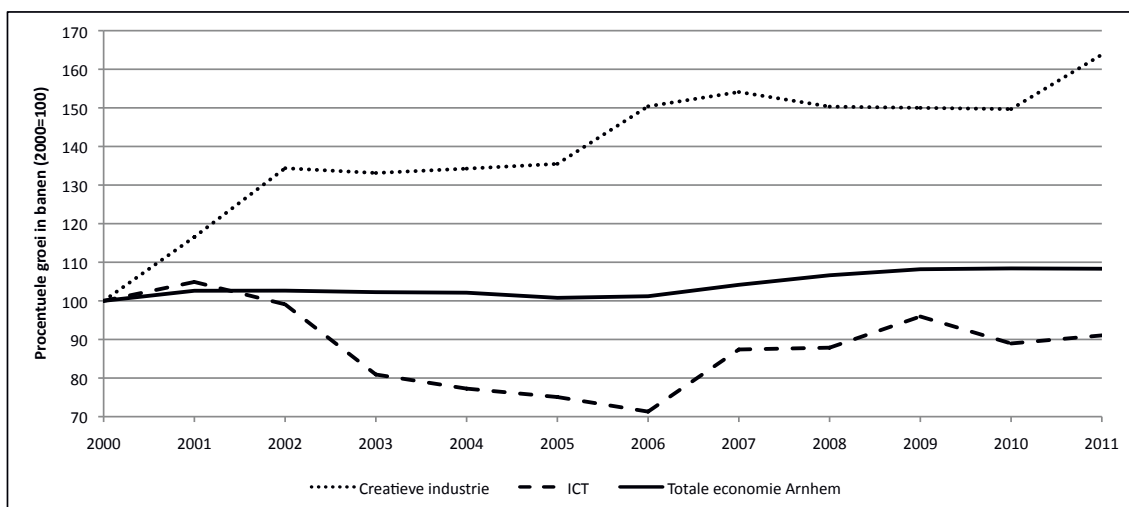
- ➔ Cross media is in Arnhem goed voor 7 procent van de totale werkgelegenheid. Creatieve industrie en ICT zijn de zevende sector van de stad en verantwoordelijk voor 7.400 banen, 4.500 in de creatieve industrie en 2.900 in ICT.
- ➔ Van de creatieve sectoren, is de deelsector kunsten en cultureel erfgoed de grootste. De specialisatiegraad voor cultureel erfgoed is – door de aanwezige grote musea – erg sterk. De speciale positie van mode blijkt uit specialisatie in vormgeving en ontwerp in Arnhem. De enige Arnhemse ICT specialisatie is facilitaire ICT-dienstverlening.
- ➔ De creatieve industrie in Arnhem laat in de periode 2000-2011 enkele forse groeispurten zien. De meest recente groeispurt dateert van 2010-2011. In totaal groeide de industrie in elf jaar tijd met 63 procent. Deze groei is vooral gebaseerd op banengroei in overig kunst en erfgoed en vormgeving en ontwerp. Het aantal banen in de ICT-sector is in de periode 2000-2011 gedaald, maar tussen 2006 en 2007 veerde de sector weer op. In 2011 groeide de sector licht. Er ging in 2000-2011 een fors aantal banen verloren in het telecommunicatie, maar ook bij drukkerijen. Daar tegenover stond een groei in banen in software en facilitaire ICT-dienstverlening.
- ➔ In de recente jaren 2009-2011 groeit de creatieve industrie in Arnhem sterk, aanzienlijk sterker dan landelijk, vooral door de groei in overige kunst en erfgoed. Zorgwekkend voor het Arnhems speerpunt mode is de banenrimp in vormgeving en ontwerp in 2009-2011. De ICT-sector in Arnhem krimpt in de voorbije twee jaar door een verlies in banen in de facilitaire ICT-diensten.
- ➔ Door de aanwezigheid van grote musea zijn de instellingen in de kunsten en cultureel erfgoed gemiddeld iets groter dan in Nederland. De bedrijven in vormgeving en ontwerp zijn in verhouding in Arnhem relatief klein: dit zijn de zelfstandig gevestigde modeontwerpers. Ook in Arnhem groeit het aantal banen voor zzp'ers en kleine bedrijven, met een omvang van 2-5 en 6-10 banen. De werkgelegenheid in ICT-diensten ging vooral verloren bij de grote bedrijven.

Figuur 2.12.1: Sectorstructuur van de economie van Arnhem in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.12.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Arnhem in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

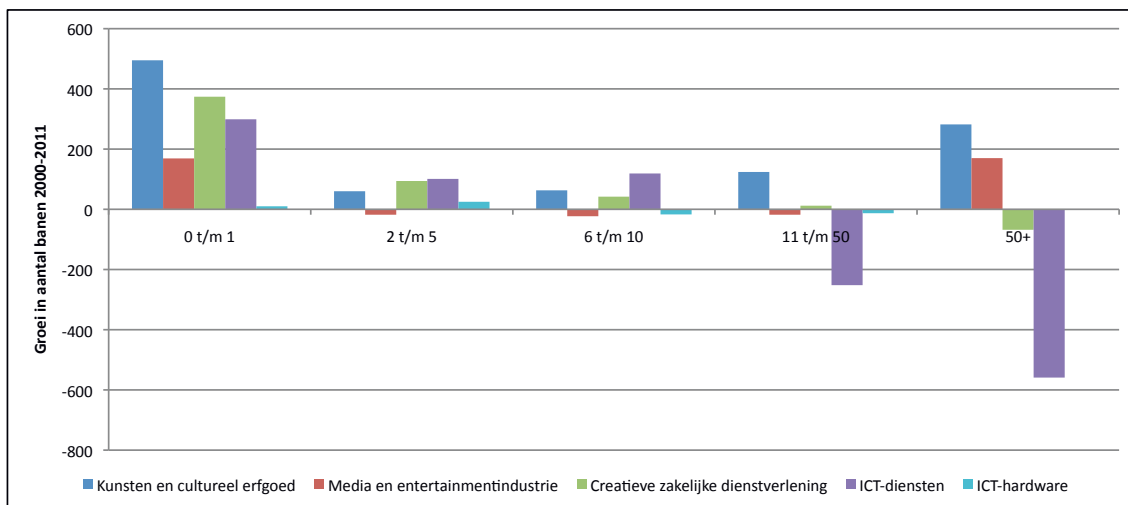
Tabel 2.12.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Arnhem in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	2.238	2,6	1.024	5,7%	430	11,3%	180
Podiumkunsten	622	2,0	294	6,0%	86	7,7%	186
Scheppende kunsten	426	1,1	201	6,0%	34	4,2%	136
Overig kunst en erfgoed	569	4,3	406	12,0%	306	47,1%	179
Cultureel erfgoed	621	51,8	123	2,0%	4	0,3%	221
Media en entertainmentindustrie	1.149	3,1	280	2,6%	0	0,0%	102
Radio en televisie	238	7,4	67	3,1%	41	9,9%	129
Persmedia	576	2,8	130	2,4%	-53	-4,3%	135
Film	153	2,8	20	1,3%	30	11,5%	95
Muziekindustrie	21	1,3	13	9,2%	-8	-14,9%	68
Boekenindustrie	48	4,4	34	11,9%	-2	-2,0%	36
Overige uitgeverijen incl. gaming	4	1,3	-16	-13,6%	0	0,0%	15
Live entertainment	109	2,4	32	3,2%	-8	-3,5%	66
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.127	1,7	454	4,8%	-50	-2,1%	97
Vormgeving en ontwerp	573	1,9	349	8,9%	-13	-1,1%	174
Communicatie en reclame	554	1,5	105	1,9%	-37	-3,2%	67
Creatieve industrie	4.514	2,4	1.758	4,6%	380	4,5%	128
ICT-diensten	2.760	4,5	-292	-0,9%	-172	-3,0%	96
Drukkerijen en reproductie	217	5,6	-244	-6,6%	-13	-2,9%	52
Telecommunicatie	339	10,0	-938	-11,4%	46	7,6%	89
Software	740	2,9	422	8,0%	60	4,3%	65
Facilitaire ICT-diensten	1.464	5,0	468	3,6%	-265	-8,0%	156
ICT-hardware	159	4,5	5	0,3%	15	5,1%	29
Vervaardiging ICT hardware	101	6,3	-49	-3,5%	-14	-6,3%	22
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	58	3,1	54	27,5%	29	41,4%	61
ICT	2.919	4,5	-287	-0,8%	-157	-2,6%	85
Creatieve industrie en ICT	7.433	2,9	1.471	2,0%	223	1,5%	107
Totale economie	101.547	8,8	7.798	0,7%	119	0,1%	100

Bron: LISA

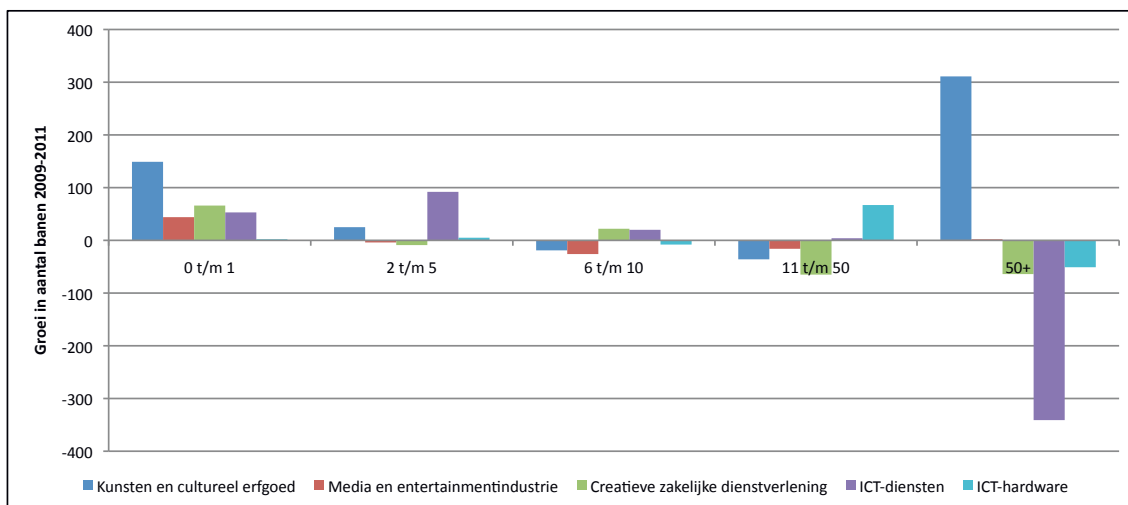

Figuur 2.12.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Arnhem, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.12.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Arnhem, onderverdeeld naar deelsectoren.

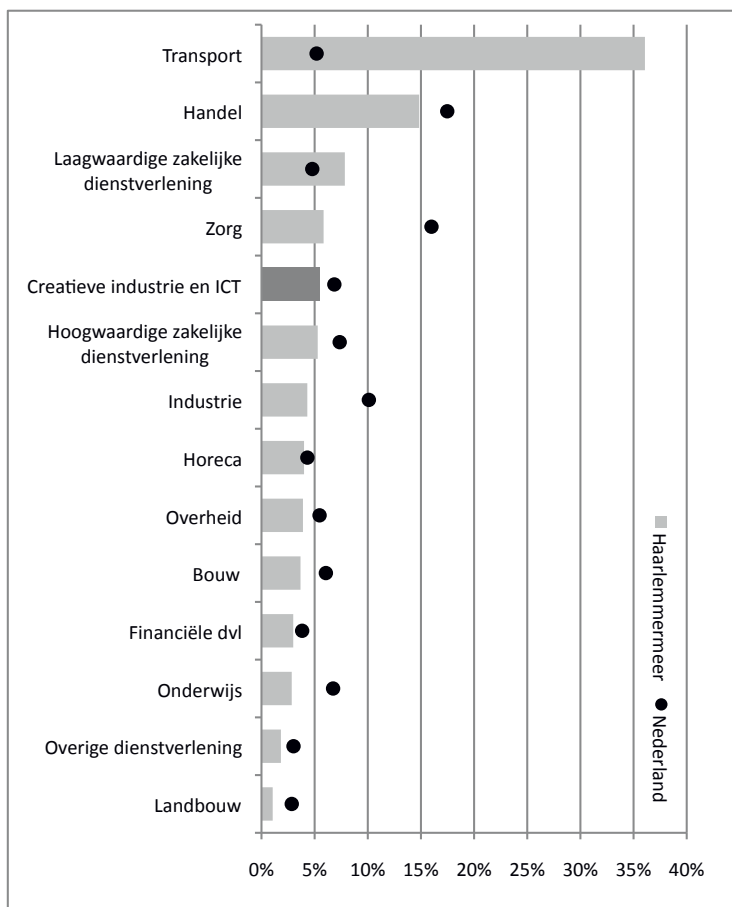
Bron: LISA

Cross media speelt in de economie van Haarlemmermeer, die gedomineerd wordt door transport en logistiek, een ondergeschikte rol. Zowel ICT als creatieve industrie laten over de gehele periode 2000-2011 netto een negatieve banengroei zien. Specialisaties van Haarlemmermeer binnen cross media lijken vooral afhankelijk van de vraag of er zich grote spelers in een van de bedrijfstakken hebben gevestigd. Dat geldt voor persmedia (onder meer Sanoma Uitgevers) en installatie, verhuur en reparatie van ICT hardware. Grootschalige bedrijvigheid domineert in Haarlemmermeer. Er is dan ook geen sprake van schaalverkleining die in veel andere cross media steden plaatsvindt.

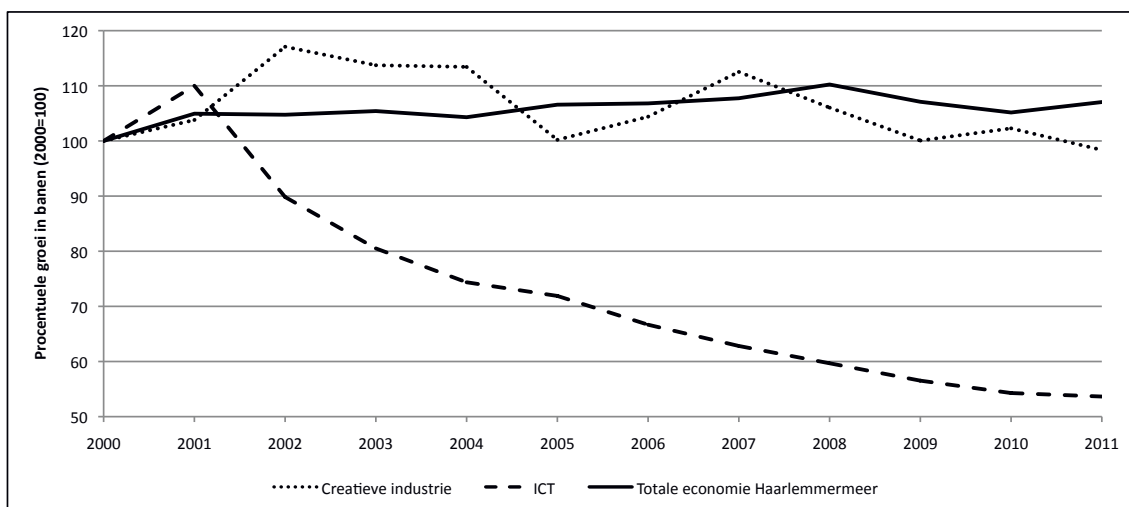
- ➔ De cross media sector in Haarlemmermeer is met een aandeel van 6 procent in de werkgelegenheid een voor de stad bescheiden sector. Het aandeel van de sector in de totale stedelijke economie is lager dan landelijk gemiddeld. De cross media sector in Haarlemmermeer telt 6.800 banen, waarvan een kleine 3.000 in de creatieve industrie en bijna 4.000 in ICT.
- ➔ Van de creatieve sectoren is de media- en entertainmentsector de grootste. Haarlemmermeer kent een specialisatie in persmedia, onder andere door de aanwezigheid van Sanoma Uitgevers. In ICT is Haarlemmermeer zeer sterk gespecialiseerd in installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware. Het aantal banen in deze bedrijfstak is in elf jaar tijd uiteindelijk niet veranderd, al is er wel sprake van dynamiek.
- ➔ Anders dan in veel andere steden is cross media voor Haarlemmermeer geen groeisector. De werkgelegenheid in ICT is in 2000-2011 fors gedaald, door verlies van banen in facilitaire ICT-dienstverlening en telecommunicatie, maar ook bij drukkerijen. In elf jaar tijd is de werkgelegenheid in ICT gehalveerd. In weerwil van allerlei sectorale bewegingen in de Haarlemmermeerse creatieve industrie is het aantal banen in creatieve industrie in 2011 lager dan in 2000. Er is sprake van netto-banenverlies bij persmedia, maar ook in cultureel erfgoed. Het aantal banen in radio en televisie nam de afgelopen elf jaar wel toe.
- ➔ De laatste twee jaar (2009-2011) is de krimp in ICT in Haarlemmermeer minder fors. Het verlies in banen in facilitaire ICT-dienstverlening is gestopt, er is zelf een zeer kleine groei zichtbaar. De afname in banen in telecommunicatie geldt ook voor 2009-2011. Ook in de recente jaren is de creatieve industrie in Haarlemmermeer blijven krimpen, maar beduidend minder sterk dan over de gehele periode 2000-2011. De meeste werkgelegenheid ging verloren in communicatie en reclame. Persmedia groeide in de recente jaren, wat een breuk is met het patroon dat voor de gehele periode 2000-2011 geldt.
- ➔ Door de aanwezigheid van enkele grote mediabedrijven en hardware productiebedrijven (met een gemiddelde bedrijfsomvang van 33 banen), is de cross media sector in Haarlemmermeer aanmerkelijk grootschaliger dan in de meeste andere van Nederland. In veel Nederlandse cross media steden in de top-25 groeit het aantal zzp'ers, in Haarlemmermeer is daar geen sprake van. De banenuitstoot in ICT-diensten leidt niet tot groei bij zelfstandigen of kleine bedrijven. De recente groei in installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware wordt gerealiseerd door grote bedrijven.

Figuur 2.13.1: Sectorstructuur van de economie van Haarlemmermeer in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.13.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlemmermeer in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

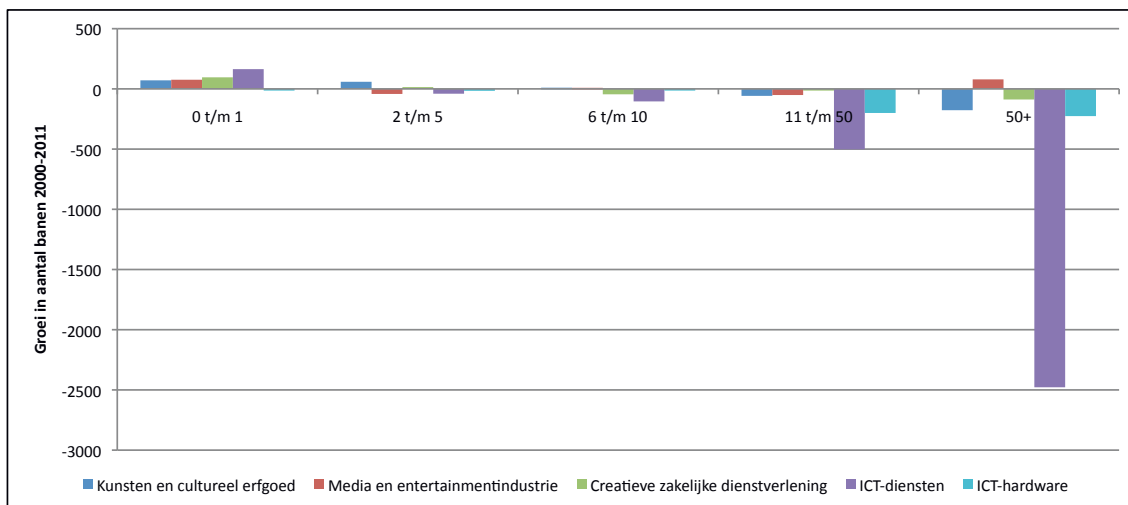
Tabel 2.13.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Haarlemmermeer in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	576	4,1	-95	-1,4%	-19	-1,6%	38
Podiumkunsten	110	2,9	65	8,5%	23	12,4%	27
Scheppende kunsten	65	1,5	46	11,8%	20	20,2%	17
Overig kunst en erfgoed	160	3,3	-46	-2,3%	31	11,4%	41
Cultureel erfgoed	241	21,9	-160	-4,5%	-93	-15,1%	70
Media en entertainmentindustrie	1.808	13,0	71	0,4%	102	2,9%	131
Radio en televisie	225	32,1	217	35,4%	4	0,9%	99
Persmedia	1.443	20,0	-158	-0,9%	86	3,1%	276
Film	39	1,9	-18	-3,4%	3	4,1%	20
Muziekindustrie	6	2,0	-3	-3,6%	0	0,0%	16
Boekenindustrie	61	3,4	33	7,3%	0	0,0%	37
Overige uitgeverijen incl. gaming	11	2,8	8	12,5%	6	48,3%	34
Live entertainment	23	1,6	-8	-2,7%	3	7,2%	11
Creatieve zakelijke dienstverlening	546	2,3	-25	-0,4%	-134	-10,4%	38
Vormgeving en ontwerp	75	1,3	46	9,0%	17	13,7%	18
Communicatie en reclame	471	2,6	-71	-1,3%	-151	-13,0%	46
Creatieve industrie	2.930	5,7	-49	-0,2%	-51	-0,9%	67
ICT-diensten	2.978	6,9	-2.960	-6,1%	-531	-7,9%	84
Drukkerijen en reproductie	386	9,0	-563	-7,9%	-27	-3,3%	75
Telecommunicatie	247	9,9	-1.381	-15,8%	-498	-42,4%	53
Software	1.768	8,1	206	1,1%	-28	-0,8%	126
Facilitaire ICT-diensten	577	4,0	-1.222	-9,8%	22	2,0%	50
ICT-hardware	988	32,9	-467	-3,5%	318	21,4%	147
Vervaardiging ICT hardware	183	18,3	-461	-10,8%	7	2,0%	33
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	805	40,3	-6	-0,1%	311	27,7%	691
ICT	3.966	8,6	-3.427	-5,5%	-213	-2,6%	94
Creatieve industrie en ICT	6.896	7,1	-3.476	-3,6%	-264	-1,9%	81
Totale economie	124.876	13,9	8.225	0,6%	-59	0,0%	100

Bron: LISA

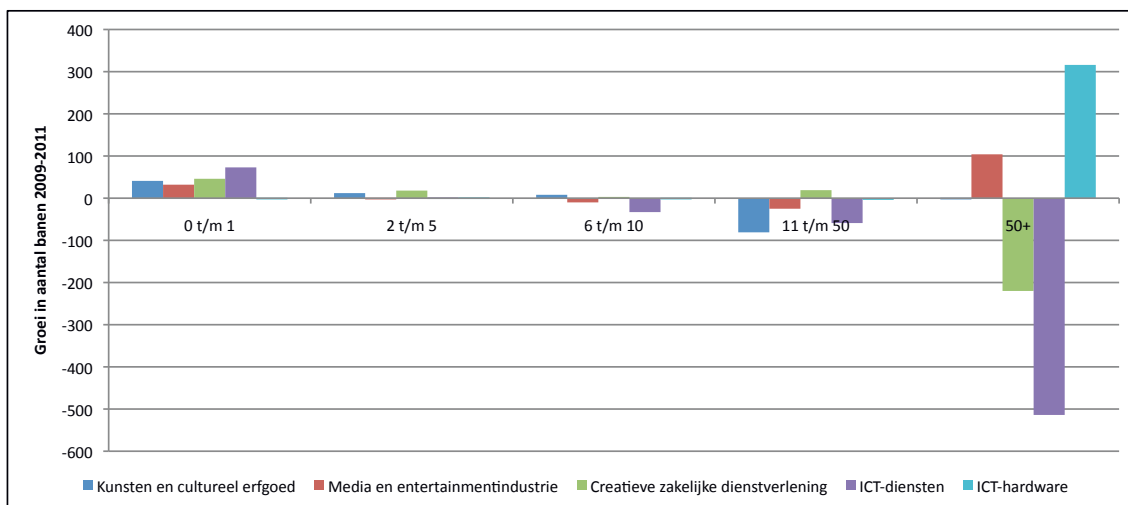

Figuur 2.13.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.13.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Haarlemmermeer, onderverdeeld naar deelsectoren.

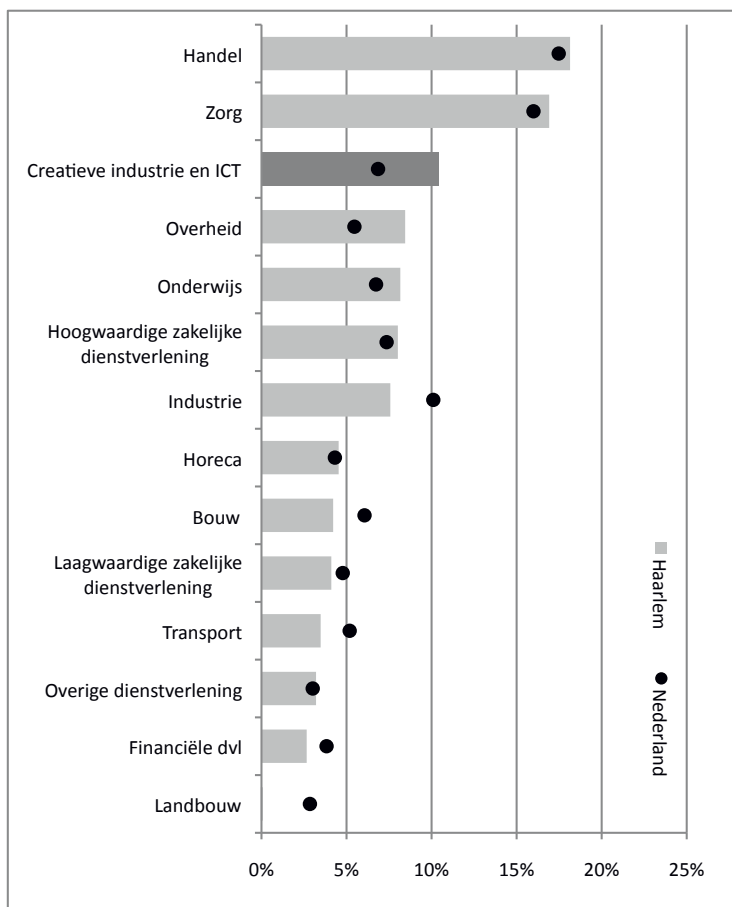
Bron: LISA

Cross media is belangrijk voor de Haarlemse economie. De stad is vooral sterk in de breedte van de creatieve industrie en daarbinnen vooral in kunsten en cultureel erfgoed, getuige de specialisatie in vrijwel alle bedrijfstakken binnen die deelsector. Recent banenverlies in deelsector is daarom zorgwekkend voor Haarlem. Communicatie en reclame is een andere specialisatie van de Spaarnestad. Ook binnen media en entertainment staat een aantal bedrijfstakken op verlies. Haarlem heeft 'last' van verblijfsverplaatsingen van grote uitgeverijen. In de voorbije jaren hebben verschillende van deze mediabedrijven een ander stad verkozen boven Haarlem. Uiteindelijk is de groei van de creatieve industrie in Haarlem in peiljaar 2011 niet groter dan de groei van de gehele economie. De ICT-sector scoort lager en heeft uiteindelijk in 2011 95 procent van de omvang die de sector in 2000 had. In ICT heeft Haarlem de laatste jaren veel ingeleverd, onder andere door de teruggang in drukkerijen en reproductie van informatiedragers. Die is in de recente jaren 2009-2011 tot staan gebracht. In 2009-2011 groeit ICT in Haarlem licht, tegen de trend in Nederland in. Schaalverkleining is een belangrijke ontwikkeling in de Haarlemse creatieve economie. In de voorbij jaren hebben grote bedrijven veel banen ingeleverd en is er een groot aantal zelfstandigen bijgekomen.

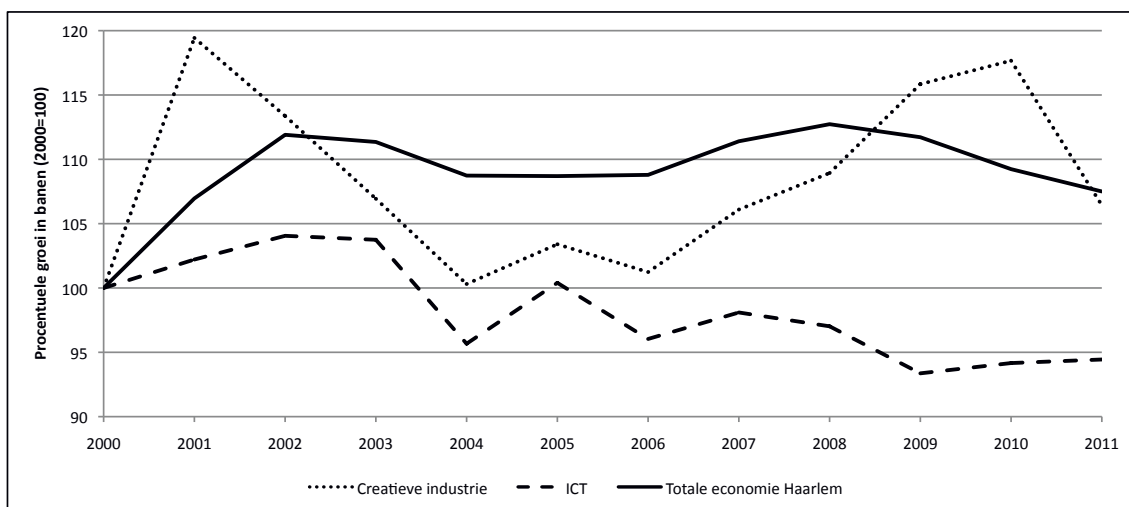
- ➔ Cross media is in Haarlem de derde werkgever van de stad. De sector is goed voor 10 procent van de totale werkgelegenheid. Hij telt 6.800 banen, 3.800 in creatieve industrie en 3.000 in ICT.
- ➔ De creatieve industrie in Haarlem kent een groot aantal specialisaties. Op het niveau van de deelsectoren zijn dat kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke dienstverlening. Binnen de kunsten en erfgoed is Haarlem in alle bedrijfstakken gespecialiseerd, met uitzondering van overig kunst en erfgoed. De sterkste specialisatie is podiumkunsten. Binnen creatieve zakelijke dienstverlening kent de stad een specialisatie in communicatie en reclame. In de deelsector media en entertainment in Haarlem zijn persmedia, muziekindustrie en boekenindustrie oververtegenwoordigd. Binnen ICT is ICT-diensten een specialisatie van Haarlem, door de sterke oververtegenwoordiging van drukkerijen en reproductie van informatiedragers.
- ➔ De ontwikkeling van werkgelegenheid in de Haarlemse creatieve industrie verloopt bijzonder grillig. Na een flinke stijging in het banen tussen 2000 en 2001, zet een daling in, tot 2004. Na een korte opleving in 2005 begint de creatieve industrie vanaf 2006 weer fors te groeien, tot 2010. Afgelopen jaar is sprake van een duikvlucht naar beneden. Die is mede het gevolg van een fors banenverlies in persmedia door de verhuizing van VNU media naar Amsterdam-Noord. In diezelfde periode krimpt ook de lokale economie. Zorgwekkend is de afname van banen in kunsten en cultureel erfgoed die Haarlem in 2009-2011 noteert. De stad levert daarmee in op haar sterkste specialisaties. Uiteindelijk wordt de groeivoorsprong die de creatieve industrie voortdurend had ten opzichte van de totale economie volledig tenietgedaan in 2011. In de periode 2009-2011 laat de Haarlemse creatieve industrie een krimp van ruim 4 procent zien.
- ➔ De ICT-sector vertoont tot 2006 eenzelfde grillig groeipatroon als de creatieve industrie, de dalen zijn echter minder diep en de pieken minder hoog. Er gingen banen verloren bij drukkerijen en reproductie en in telecommunicatie, maar ook in vervaardiging van ICT-hardware daalde de werkgelegenheid. De banengroei in software dempt de krimp die hiervan het gevolg is. Toch heeft de Haarlemse ICT-sector in 2011 een kleinere omvang dan in 2000. Dit ondanks het feit dat ICT in 2009-2011 een kleine groei laat zien. De groei binnen drukkerijen en reproductie van informatiedragers komt mede van de in Haarlem gevestigde Record Industry, een van de laatste persers van vinylplaten in Europa.
- ➔ De schaalontwikkeling van de creatieve industrie in Haarlem sluit aan bij schaalontwikkeling in meerdere andere cross media steden en de dominante trend in de Noordvleugel: groei in het aantal zzp'ers, afname in banen bij de grote bedrijven. Opvallend is de groei in werkgelegenheid in kunsten en cultureel erfgoed bij grote instellingen. In 2009-2011 blijkt het verlies in banen binnen de creatieve industrie over grote en kleine bedrijven te zijn verdeeld, zzp'ers groeien echter in vrijwel alle deelsectoren ook dan in aantal. Schaalverkleining is een belangrijke trend in de creatieve economie van Haarlem.

Figuur 2.14.1: Sectorstructuur van de economie van Haarlem in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.14.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Haarlem in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

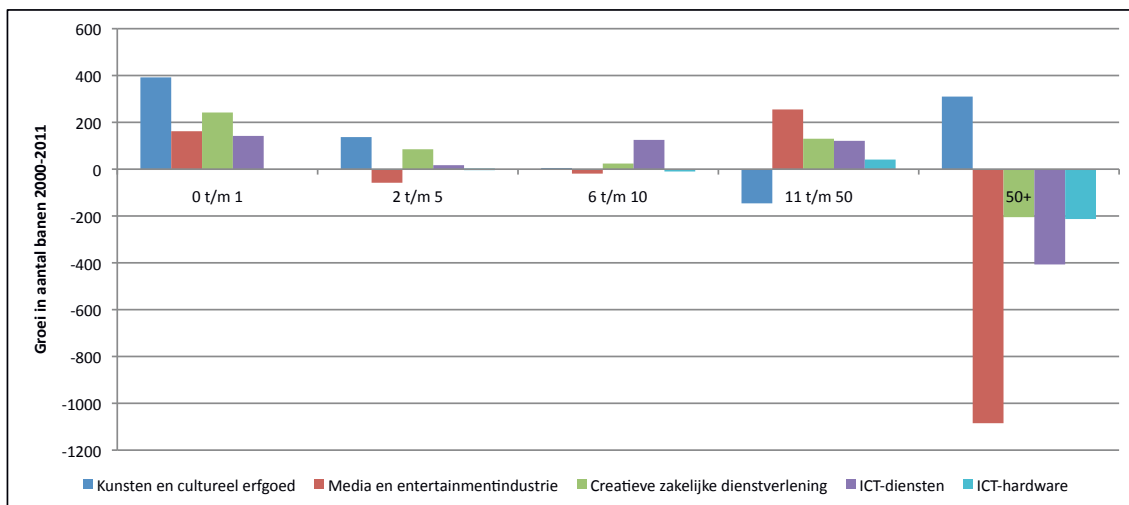
Tabel 2.14.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Haarlem in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.603	2,2	698	5,3%	-25	-0,8%	199
Podiumkunsten	574	3,1	376	10,2%	41	3,8%	265
Scheppende kunsten	482	1,2	299	9,2%	30	3,3%	239
Overig kunst en erfgoed	272	1,9	30	1,1%	-56	-8,9%	133
Cultureel erfgoed	275	12,5	-7	-0,2%	-40	-6,6%	152
Media en entertainmentindustrie	929	2,3	-745	-5,2%	-352	-14,8%	128
Radio en televisie	39	1,1	10	2,7%	10	16,0%	33
Persmedia	420	2,2	-833	-9,5%	-319	-24,6%	153
Film	149	1,6	45	3,3%	-25	-7,5%	144
Muziekindustrie	80	3,2	37	5,8%	8	5,4%	401
Boekenindustrie	148	5,3	-83	-4,0%	-25	-7,5%	172
Overige uitgeverijen incl. gaming	1	1,0	1	.	1	.	6
Live entertainment	92	3,2	78	18,7%	-2	-1,1%	87
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.257	1,9	276	2,3%	42	1,7%	167
Vormgeving en ontwerp	284	1,6	238	18,0%	-22	-3,7%	133
Communicatie en reclame	973	2,0	38	0,4%	64	3,5%	181
Creatieve industrie	3.789	2,1	229	0,6%	-335	-4,1%	166
ICT-diensten	2.825	5,2	-2	0,0%	-15	-0,3%	152
Drukkerijen en reproductie	903	21,5	-461	-3,7%	7	0,4%	335
Telecommunicatie	333	23,8	-314	-5,9%	-14	-2,0%	135
Software	954	4,0	568	8,6%	41	2,2%	129
Facilitaire ICT-diensten	635	2,6	205	3,6%	-49	-3,6%	104
ICT-hardware	250	9,6	-179	-4,8%	50	11,8%	71
Vervaardiging ICT hardware	216	19,6	-175	-5,3%	53	15,1%	74
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	34	2,3	-4	-1,0%	-3	-4,1%	56
ICT	3.075	5,4	-181	-0,5%	35	0,6%	139
Creatieve industrie en ICT	6.864	2,9	48	0,1%	-300	-2,1%	153
Totale economie	65.618	5,8	4.579	0,7%	-2.573	-1,9%	100

Bron: LISA

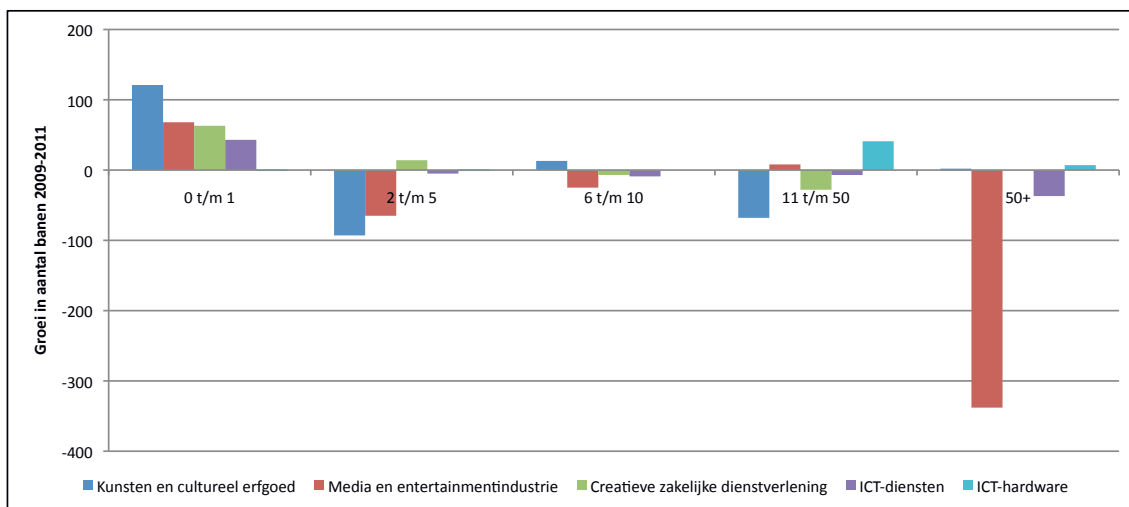

Figuur 2.14.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Haarlem, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.14.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Haarlem, onderverdeeld naar deelsectoren.

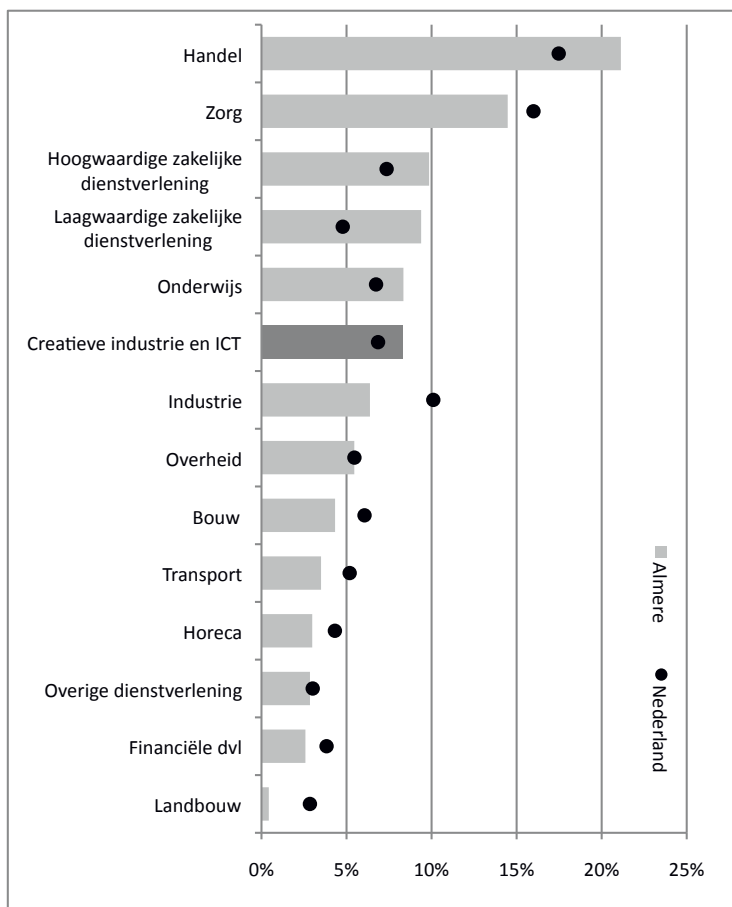
Bron: LISA

De cross media sector in Almere is de afgelopen elf jaar sterk gegroeid. Die groei van zowel creatieve industrie als ICT blijft echter achter bij die van de totale economie. Software is de dominante bedrijfstak; hij is oververtegenwoordigd in Almere. Binnen de creatieve industrie zijn radio en televisie, persmedia en communicatie en reclame de belangrijkste bedrijfstakken. De laatste laat substantieel banenverlies zien. De creatieve industrie in Almere is de laatste twee jaar gekrompen, terwijl de ICT-sector lichte groei laat zien.

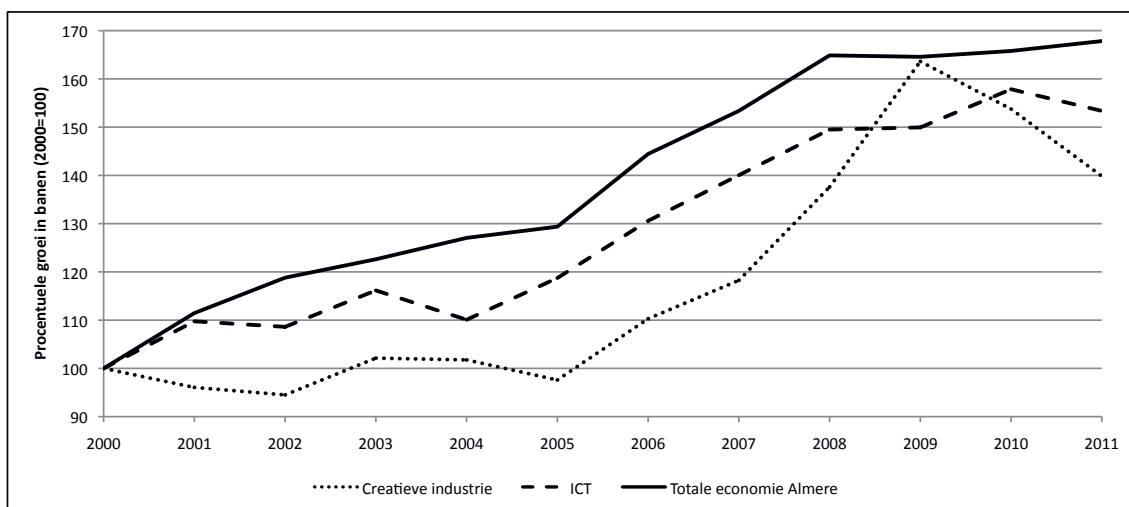
- ➔ Naar aantal banen is cross media de zesde sector in de economie van Almere. Hij is goed voor 8 procent van de totale werkgelegenheid en 6.800 banen, 2.600 in creatieve industrie en 4.200 in ICT.
- ➔ Veruit de meeste banen telt Almere in software (2.600), een specialisatie van de stad. Andere specialisaties zijn radio en televisie, installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware en muziekindustrie. Daarmee zijn echter aanzienlijk minder banen gemoeid.
- ➔ In 2000-2011 is de economie van Almere sterk gegroeid. Creatieve industrie groeide mee, net als ICT. Het totale groeitempo ligt echter gedurende de gehele periode boven dat van beide cross media sectoren. De deelsectoren binnen de creatieve industrie waar het aantal banen het sterkst toenam zijn podiumkunsten en persmedia. Het aantal banen in communicatie en reclame is juist sterk afgenomen. De ICT-sector groeide in dezelfde periode sterker dan de creatieve industrie, onder invloed van de positieve ontwikkeling van software, hardwareproductie en installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware. De werkgelegenheid in facilitaire ICT-dienstverlening is in Almere juist gekrompen. De laatste bedrijfstak is echter wel een belangrijk onderdeel van de Almeerse ICT.
- ➔ Vanaf 2009 tot en met 2011 krimpt de creatieve industrie met bijna 8 procent door terugloop van banen in radio en televisie, persmedia, boekenindustrie en communicatie en reclame. Daar staat een groei van ICT tegenover, door toename van banen in facilitaire ICT-diensten en installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware. Die groei blijft echter achter bij de groei van de totale stedelijke economie. Zorgwekkend is de krimp van bijna 3 procent in software in 2009-2011.
- ➔ In vrijwel alle deelsectoren in vrijwel alle categorieën van bedrijfsgroottes groeide in 2000-2011 het aantal banen. Alleen in creatieve zakelijke dienstverlening ging serieus veel werkgelegenheid verloren, vooral bij de grote bedrijven.
- ➔ In 2009-2011 toont het groei- en krimppatroon in Almere meer overeenkomsten met de landelijke patronen. De werkgelegenheid bij grote bedrijven neemt af, vooral in creatieve zakelijke dienstverlening en media en entertainment, en het aantal zzp'ers neemt toe. De terugloop in beide onderdelen van de creatieve industrie wordt maar ten dele gecompenseerd door groei onder zelfstandigen. De middelgrote en kleine bedrijven leveren ook banen in. Opvallend is de uitstroom in banen bij de grote hardwareproductiebedrijven met meer dan vijftig banen. Dat verlies wordt gecompenseerd door hardwarebedrijven met 11 tot en met 50 banen.

Figuur 2.15.1: Sectorstructuur van de economie van Almere in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.15.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Almere in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

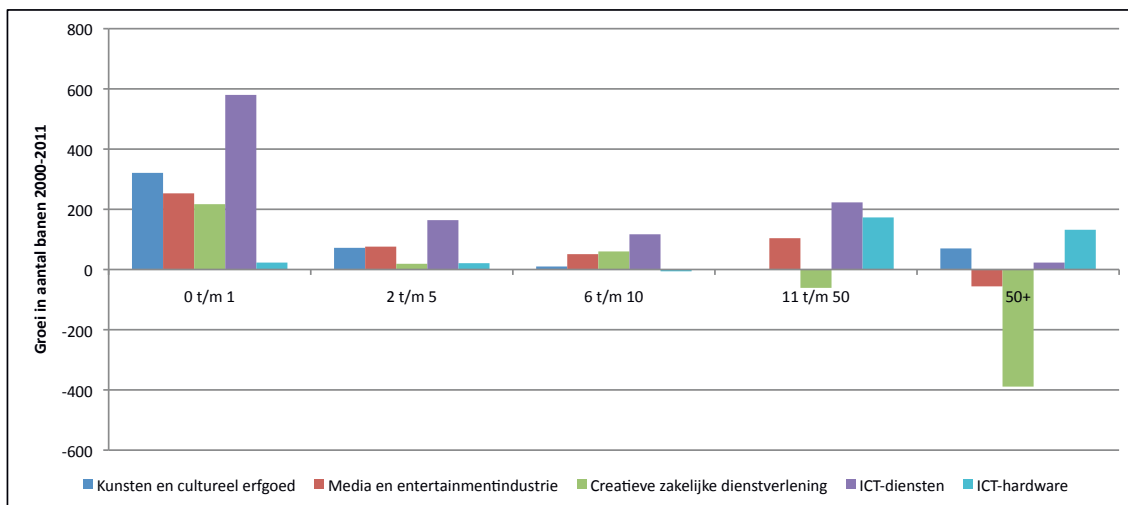
Tabel 2.15.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Almere in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	812	1,8	473	8,3%	142	10,1%	81
Podiumkunsten	244	1,8	189	14,5%	78	21,2%	90
Scheppende kunsten	158	1,1	102	9,9%	57	25,1%	63
Overig kunst en erfgoed	250	1,5	121	6,2%	-4	-0,8%	98
Cultureel erfgoed	160	22,9	61	4,5%	11	3,6%	71
Media en entertainmentindustrie	1.046	2,3	428	4,9%	-287	-11,4%	115
Radio en televisie	257	3,9	74	3,1%	-142	-19,7%	173
Persmedia	459	2,2	145	3,5%	-105	-9,8%	134
Film	158	2,0	93	8,4%	22	7,8%	122
Muziekindustrie	55	1,5	43	14,8%	37	74,8%	221
Boekenindustrie	61	1,8	31	6,7%	-57	-28,1%	57
Overige uitgeverijen incl. gaming	2	2,0	-3	-8,0%	2	.	10
Live entertainment	54	1,7	45	17,7%	-44	-25,8%	41
Creatieve zakelijke dienstverlening	764	1,7	-154	-1,7%	-301	-15,3%	82
Vormgeving en ontwerp	135	1,2	88	10,1%	27	11,8%	51
Communicatie en reclame	629	1,9	-242	-2,9%	-328	-18,9%	94
Creatieve industrie	2.622	1,9	747	3,1%	-446	-7,6%	92
ICT-diensten	3.672	3,3	1.107	3,3%	28	0,4%	158
Drukkerijen en reproductie	252	4,6	-108	-3,2%	-47	-8,2%	75
Telecommunicatie	212	8,8	-178	-5,4%	-24	-5,2%	69
Software	2.600	3,8	1.886	12,5%	-153	-2,8%	282
Facilitaire ICT-diensten	608	1,8	-493	-5,3%	252	30,7%	80
ICT-hardware	495	7,2	343	11,3%	65	7,3%	112
Vervaardiging ICT hardware	322	9,5	239	13,1%	-29	-4,2%	88
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	173	4,9	104	8,7%	94	48,0%	227
ICT	4.167	3,6	1.450	4,0%	93	1,1%	151
Creatieve industrie en ICT	6.789	2,7	2.197	3,6%	-353	-2,5%	121
Totale economie	81.837	5,5	33.078	4,8%	1.591	1,0%	100

Bron: LISA

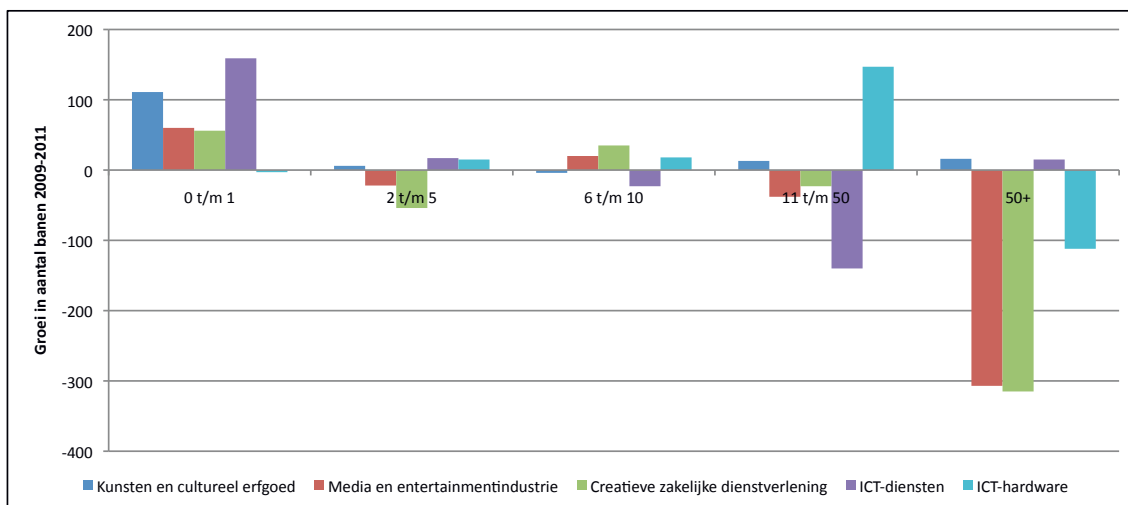

Figuur 2.15.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Almere, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.15.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Almere, onderverdeeld naar deelsectoren.

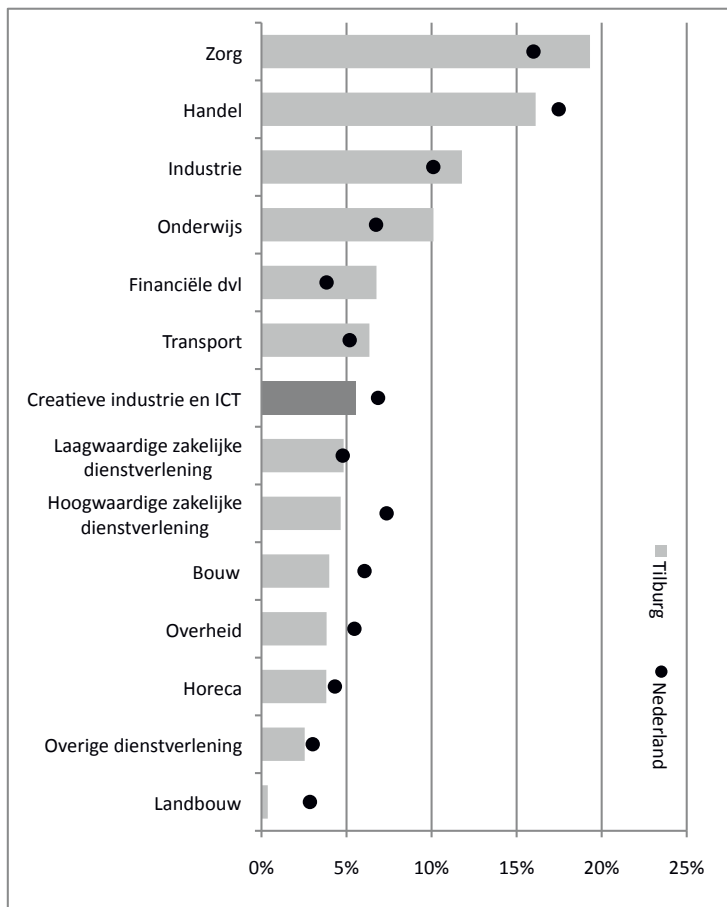
Bron: LISA

De cross media sector in Tilburg telt 6.200 banen in 2011. Vooral kunsten en cultureel erfgoed en in mindere mate ICT-diensten en creatieve zakelijke dienstverlening zijn de afgelopen jaren gegroeid. De Tilburgse cross media sector is kleinschalig, in het bijzonder de creatieve industrie. Een belangrijk deel van de groei komt van zzp'ers en kleine bedrijven (2 tot en met 5 banen). Het aandeel van de cross media in de Tilburgse economie blijft achter bij het nationaal gemiddelde door het ontbreken van een sterke ICT-sector. De stad telt ruim 2.000 ICT-banen en dubbel zoveel banen in creatieve industrie.

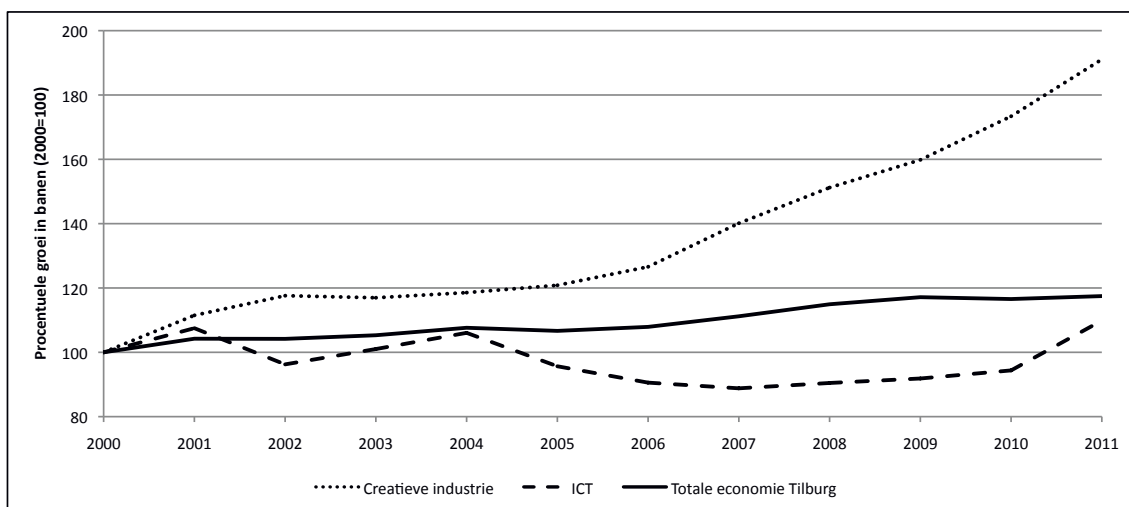
- ➔ Van oudsher is Tilburg een textielstad en de industrie is anno 2011 nog altijd een belangrijke bron van werkgelegenheid. Zorg en onderwijs zijn eveneens belangrijke sectoren. De creatieve industrie en ICT zijn samen goed voor ruim 5,5 procent van de totale werkgelegenheid en zijn daarmee de zevende sector. De creatieve industrie is sterk vertegenwoordigd in Tilburg, de stad heeft een goed aanbod van cultuurpodia en musea, in combinatie met veel kleine creatieve ondernemers. De ICT-sector is relatief klein.
- ➔ De cross media sector in Tilburg telt in 2011 6.200 duizend banen en wordt gedomineerd door de kunsten en cultureel erfgoed (2.100 banen). Podiumkunsten zijn sterk vertegenwoordigd in Tilburg en ook scheppende kunsten doen het relatief goed. De ICT-sector in Tilburg telt 2.000 banen. Het aandeel van ICT in de lokale economie ligt ver onder het landelijke gemiddelde.
- ➔ De creatieve industrie is in 2000-2011 sterk gegroeid in Tilburg, gemiddeld met 6 procent per jaar. Dat is ruim meer dan de groei van de gehele Tilburgse economie. In de ICT-sector is de groei beperkt. ICT-hardware is bijna uit Tilburg verdwenen. In de ICT-dienstverlening groeit software en facilitaire ICT-diensten tegenover krimp in de drukkerijen en telecommunicatie.
- ➔ In de afgelopen twee jaar stagneerde de groei van de Tilburgse economie, terwijl zowel creatieve industrie als ICT een groei van maar liefst 9 procent liet zien. De groei vindt plaats bij de zzp'ers en kleine bedrijven in de sector. Schaalverkleining manifesteert zich nadrukkelijk in de Tilburgse creatieve sector. In ICT-diensten komt de groei in de voorbije twee jaar opmerkelijk genoeg van drukkerijen met meer dan 50 banen. Deze bedrijfstak bevindt zich over het algemeen in een lastig parket. Dat geldt in de voorbije twee jaar niet voor Tilburg.

Figuur 2.16.1: Sectorstructuur van de economie van Tilburg in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.16.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Tilburg in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

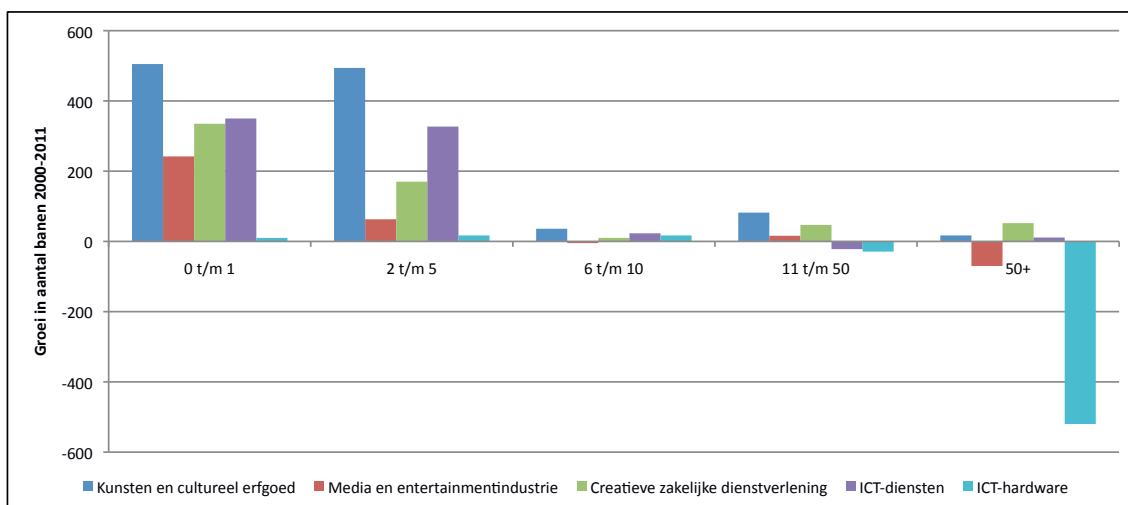
Tabel 2.16.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Tilburg in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	2.115	2,3	1.134	7,2%	482	13,8%	153
Podiumkunsten	850	2,5	512	8,7%	271	21,2%	229
Scheppende kunsten	513	1,3	421	16,9%	184	24,9%	148
Overig kunst en erfgoed	398	2,6	323	16,4%	94	14,4%	113
Cultureel erfgoed	354	19,7	-122	-2,7%	-67	-8,3%	114
Media en entertainmentindustrie	883	2,1	249	3,1%	67	4,0%	71
Radio en televisie	23	1,0	6	2,8%	13	51,7%	11
Persmedia	264	1,5	41	1,5%	44	9,5%	56
Film	203	2,8	110	7,4%	-16	-3,7%	114
Muziekindustrie	82	3,3	-9	-0,9%	-14	-7,6%	239
Boekenindustrie	193	7,4	160	17,4%	17	4,7%	130
Overige uitgeverijen incl. gaming	0	.	-127	.	0	.	0
Live entertainment	118	1,3	68	8,1%	23	11,4%	65
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.192	1,9	614	6,8%	136	6,2%	92
Vormgeving en ontwerp	385	1,8	178	5,8%	33	4,6%	105
Communicatie en reclame	807	1,9	436	7,3%	103	7,1%	87
Creatieve industrie	4.190	2,1	1.997	6,1%	685	9,3%	107
ICT-diensten	1.884	2,7	689	4,2%	290	8,7%	59
Drukkerijen en reproductie	468	11,4	-101	-1,8%	199	31,9%	101
Telecommunicatie	46	2,9	-105	-10,2%	13	18,1%	11
Software	651	2,1	437	10,6%	52	4,3%	51
Facilitaire ICT-diensten	719	2,3	458	9,6%	26	1,9%	69
ICT-hardware	167	4,0	-505	-11,9%	46	17,5%	28
Vervaardiging ICT hardware	99	5,5	-567	-15,9%	6	3,2%	20
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	68	2,8	62	24,7%	40	55,8%	65
ICT	2.051	2,8	184	0,9%	336	9,4%	54
Creatieve industrie en ICT	6.241	2,3	2.181	4,0%	1.021	9,3%	81
Totale economie	112.689	7,9	16.765	1,5%	325	0,1%	100

Bron: LISA

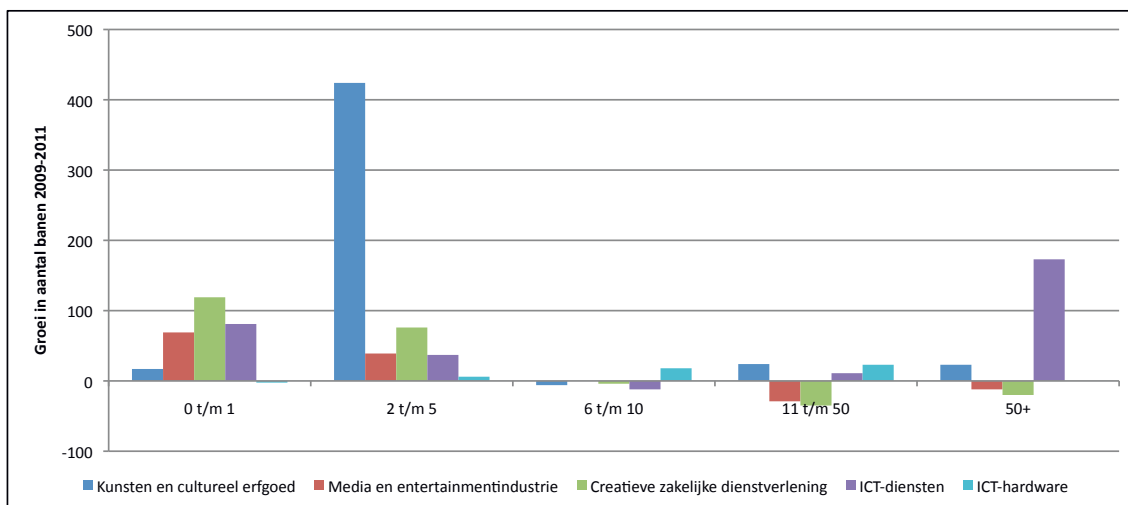

Figuur 2.16.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Tilburg, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.16.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Tilburg, onderverdeeld naar deelsectoren.

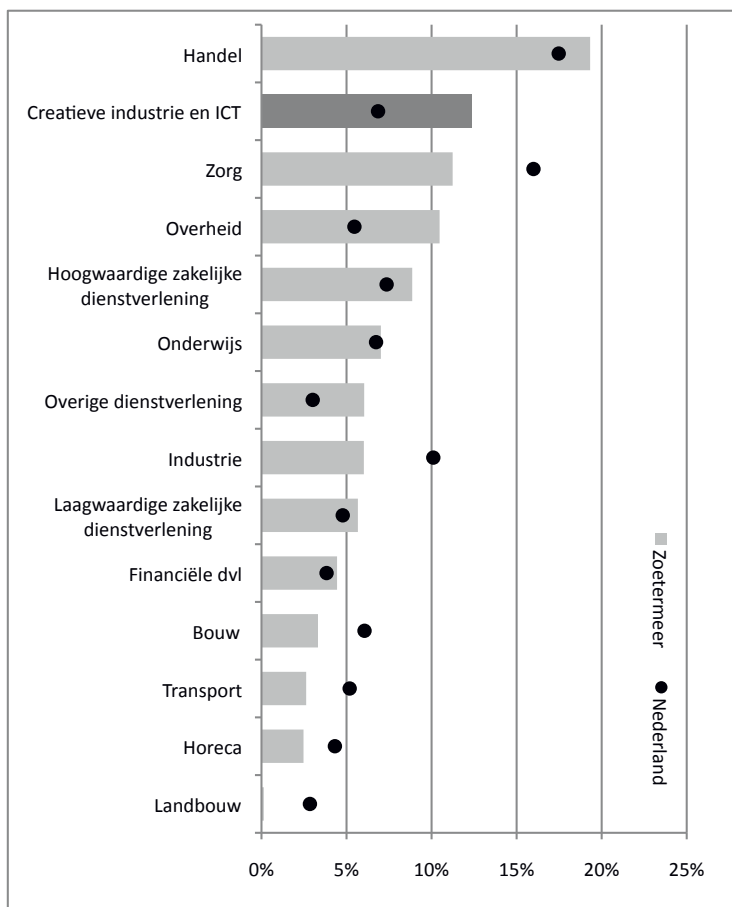
Bron: LISA

Zoetermeer is één van de middelgrote ICT-steden in de Randstad. Net als in Nieuwegein ligt het belang van de ICT-sector voor de lokale economie boven de 10 procent. Dat komt neer op 5.000 banen in 2011. De omvang van de creatieve industrie in de stad is beperkt: 1.200 banen in 2011. De ICT-sector in Zoetermeer heeft het de afgelopen jaren zwaar gehad, met een gemiddelde daling van de werkgelegenheid van 2,5 procent per jaar. De eenzijdige specialisatie in ICT-hardware en facilitaire ICT-diensten brengt voor Zoetermeer risico's met zich mee. In de economische crisis van 2009-2011 zien we dat de totale werkgelegenheid in Zoetermeer met 0,9% per jaar gedaald is, mede als gevolg van de daling in de ICT-sector. Structurele schaalverkleining is in Zoetermeer niet aan de orde.

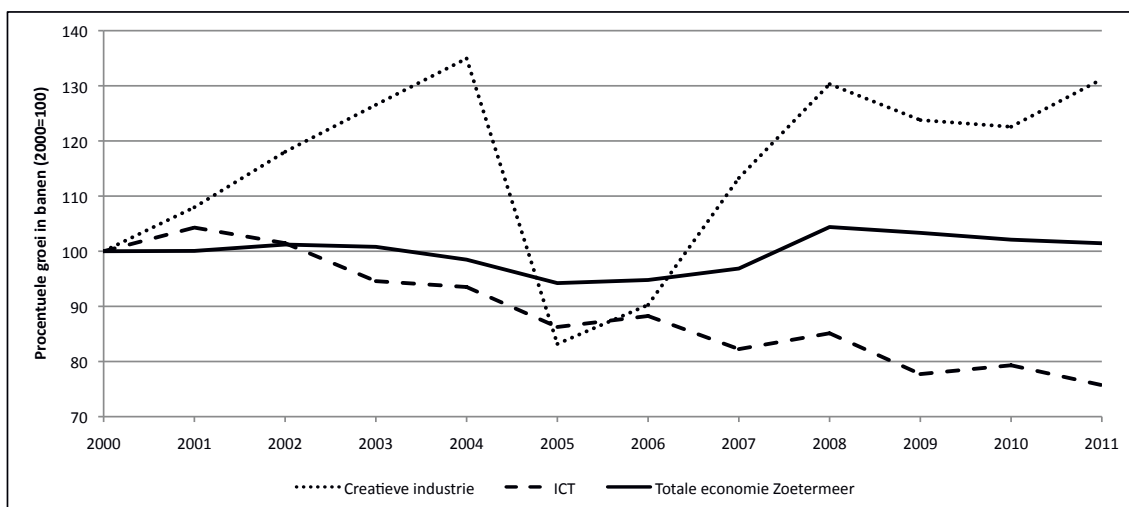
- ➔ De cross media sector is een van de belangrijkste sectoren in de lokale economie van Zoetermeer. Met een werkgelegenheidsaandeel van 12,4 procent en 6.200 banen is de sector na handel de belangrijkste banenmotor van de stad. De sterke positie in cross media dankt Zoetermeer bijna volledig aan de grote ICT-sector, die telt in totaal 5.000 banen in 2011.
- ➔ Het ICT-profiel van cross media in Zoetermeer blijkt uit de oververtegenwoordiging van ICT-diensten (3.000 banen) en ICT-hardware (bijna 1.500 banen). De relatieve omvang van de ICT-sector in Zoetermeer is bijna drie keer het nationaal gemiddelde. De kracht van ICT-diensten komt van de facilitaire ICT-dienstverlening die sterk is in Zoetermeer. Binnen ICT-hardware scoren zowel de vervaardiging van ICT-hardware als de installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware ver boven het nationaal gemiddelde.
- ➔ De ontwikkeling van ICT in Zoetermeer in 2000-2011 is niet bijzonder rooskleurig. Er is in de voorbije jaren sprake van daling van werkgelegenheid zowel in ICT-diensten als ICT-hardware. Facilitaire ICT-dienstverlening laat sinds 2000 een verlies van ruim 1.200 banen noteren (-3,7 procent per jaar). Juist in de recente jaren (2009-2011) was de krimp beperkt. Vervaardiging van ICT-hardware laat in Zoetermeer net als elders krimp zien. De bedrijfstak installatie, verhuur en reparatie van ICT-hardware onttrekt zich daar echter aan en laat in Zoetermeer een sterke groei zien.
- ➔ De creatieve industrie in Zoetermeer is beperkt in omvang maar groeit na 2000 wel, met gemiddeld met 2,5 procent per jaar. In de creatieve industrie van Zoetermeer zien we dat het belang van alle deelsectoren in de totale economie achterblijft bij het nationaal gemiddelde. De meeste banengroei komt van communicatie en reclame.
- ➔ De schaalgrootte is kenmerkend voor de cross media sector in Zoetermeer. De stad moet het hebben van grootschalige bedrijvigheid. De gemiddelde grootte van de bedrijven in ICT-diensten en ICT-hardware ligt in Zoetermeer ver boven het nationaal gemiddelde. De ICT-sector in Zoetermeer stoelt op een aantal grotere bedrijven. De banendynamiek speelt zich daarin grotendeels af. Van schaalverkleining, zoals die zich in sommige steden voordoet, is in Zoetermeer geen sprake.

Figuur 2.17.1: Sectorstructuur van de economie van Zoetermeer in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.17.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zoetermeer in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

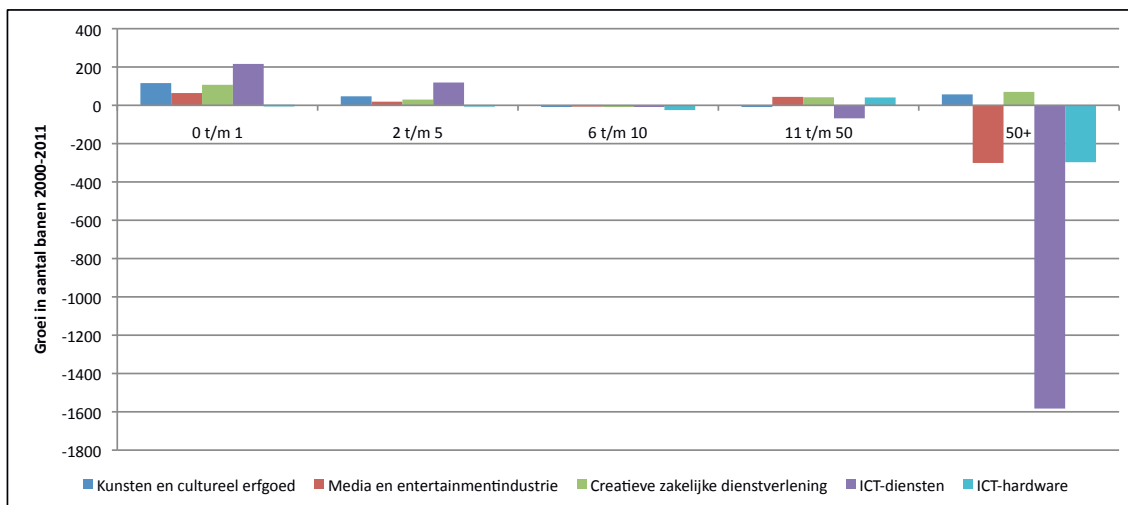
Tabel 2.17.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheids groei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Zoetermeer in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	392	2,1	212	7,3%	-56	-6,5%	64
Podiumkunsten	77	1,8	30	4,6%	-15	-8,5%	47
Scheppende kunsten	83	1,1	55	10,4%	9	5,9%	54
Overig kunst en erfgoed	141	2,4	109	14,4%	-4	-1,4%	90
Cultureel erfgoed	91	15,2	18	2,0%	-46	-18,5%	66
Media en entertainmentindustrie	315	2,8	-172	-3,9%	-47	-6,7%	57
Radio en televisie	16	1,3	4	2,6%	2	6,9%	18
Persmedia	92	2,0	60	10,1%	2	1,1%	44
Film	73	3,8	33	5,6%	-12	-7,3%	93
Muziekindustrie	10	1,1	6	8,7%	7	82,6%	66
Boekenindustrie	42	6,0	3	0,7%	-9	-9,3%	64
Overige uitgeverijen incl. gaming	1	1,0	-17	-23,1%	0	0,0%	8
Live entertainment	81	4,5	-261	-12,3%	-37	-17,1%	101
Creatieve zakelijke dienstverlening	479	2,6	242	6,6%	170	24,5%	84
Vormgeving en ontwerp	72	1,6	67	27,4%	17	14,4%	44
Communicatie en reclame	407	2,9	175	5,2%	153	26,6%	100
Creatieve industrie	1.186	2,5	282	2,5%	67	3,0%	68
ICT-diensten	3.524	7,8	-1.322	-2,9%	-149	-2,0%	249
Drukkerijen en reproductie	217	4,7	-234	-6,4%	-57	-11,0%	106
Telecommunicatie	156	19,5	-143	-5,7%	-63	-15,6%	83
Software	688	4,3	302	5,4%	-16	-1,1%	123
Facilitaire ICT-diensten	2.463	10,5	-1.247	-3,7%	-13	-0,3%	533
ICT-hardware	1.457	91,1	-276	-1,6%	17	0,6%	542
Vervaardiging ICT hardware	1.164	291,0	-568	-3,5%	-199	-7,6%	524
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	293	24,4	292	67,6%	216	95,1%	630
ICT	4.981	10,7	-1.598	-2,5%	-132	-1,3%	296
Creatieve industrie en ICT	6.167	6,5	-1.316	-1,7%	-65	-0,5%	180
Totale economie	49.896	8,3	710	0,1%	-927	-0,9%	100

Bron: LISA

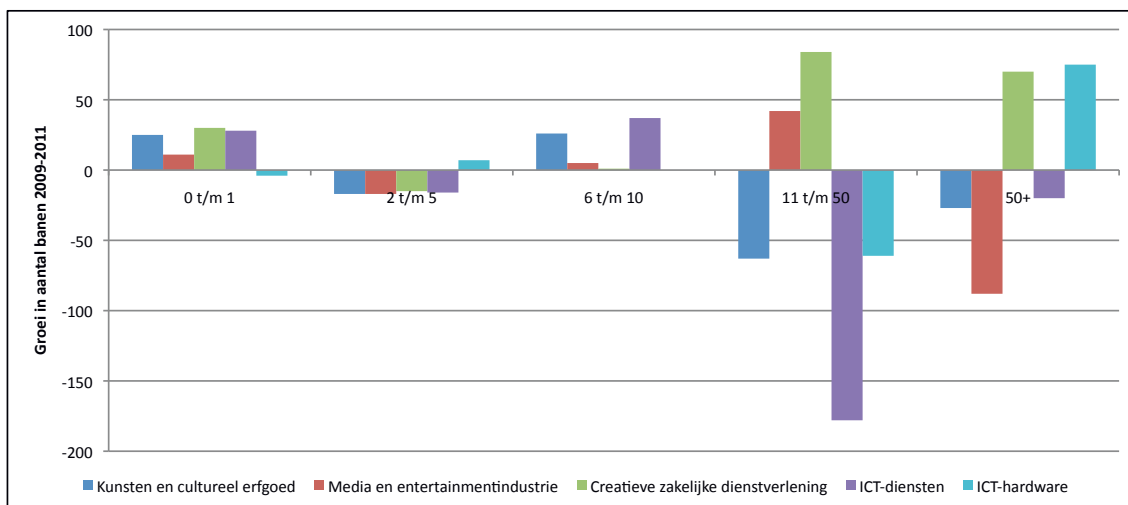

Figuur 2.17.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zoetermeer, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.17.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zoetermeer, onderverdeeld naar deelsectoren.

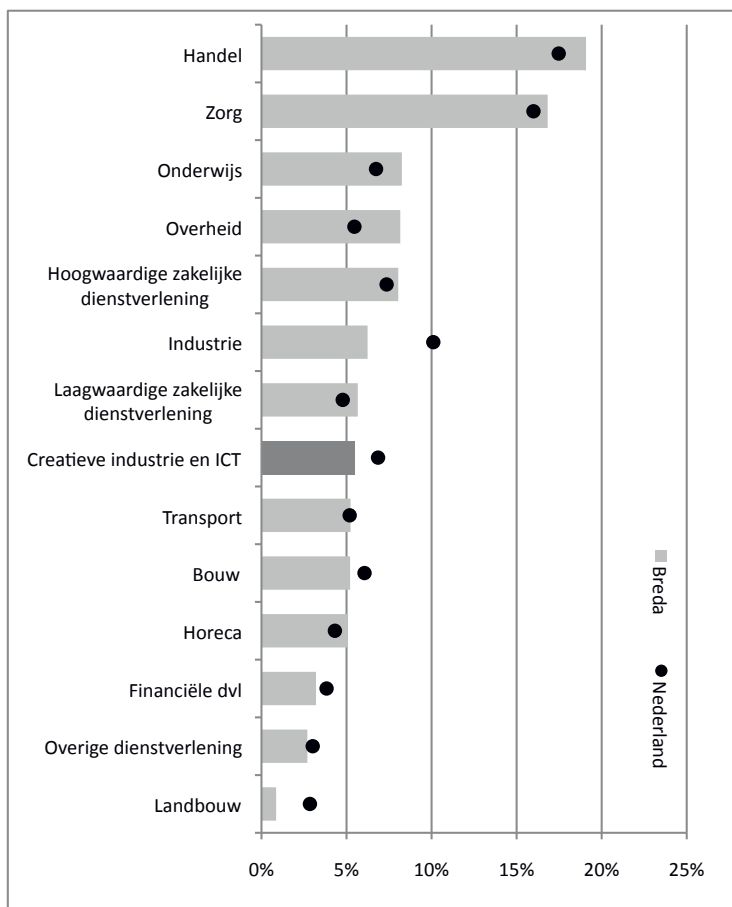
Bron: LISA

De cross media sector in Breda telt in 2011 5.600 banen en is daarmee goed voor ruim 5 procent van de totale werkgelegenheid in Breda. In vergelijking met de andere top-25 steden is het regionale belang van de sector beperkt, alleen Rotterdam en Zwolle scoren lager qua werkgelegenheidsaandeel. De lange en korte termijn groei van de creatieve industrie en ICT in Breda blijven achter bij de landelijke ontwikkelingen en de ontwikkeling in banen in de top-25 steden.

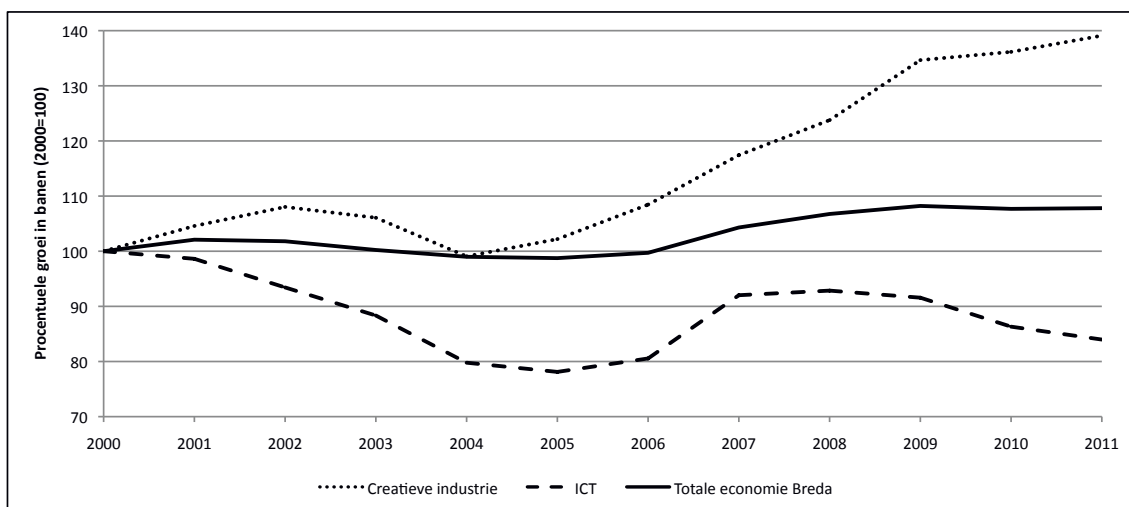
- ➔ De creatieve industrie en ICT heeft in 2011 een aandeel van ruim 5 procent in de totale economie in Breda en telt 5.600 banen, bijna 3.000 in creatieve industrie en ruim 2.600 in ICT. Hiermee is het belang van de sector voor de werkgelegenheid in de stad relatief beperkt. Belangrijkste sectoren voor Breda zijn handel en zorg, op ruime afstand gevolgd door onderwijs, overheid, en hoogwaardige zakelijke dienstverlening.
- ➔ Slechts twee bedrijfstakken binnen cross media in Breda kennen een oververtegenwoordiging in de stad. Film is een specialisme, met ruim 250 banen in 2011, dat in belang toeneemt. Vervaardiging van ICT-hardware is met 850 banen een ander specialisme. Net als in de meeste andere steden laat deze bedrijfstak krimp zien. In Breda is die krimp fors. De cross media bedrijfstak met de meeste banen in Breda is software (ruim 1.100 banen in 2011). Deze sector is in Breda echter niet oververtegenwoordigd en is bijgevolg geen specialisme van de stad.
- ➔ In de lange termijn ontwikkeling van de cross media sector zien we dat de creatieve industrie in 2000-2011 groeit met 3 procent per jaar, ongeveer gelijk aan het nationaal gemiddelde. De ICT-sector krimpt relatief harder in Breda dan nationaal, mede door de belangrijke positie van ICT-hardware. Kunsten en cultureel erfgoed zorgen voor de meeste banengroei, gevolgd door creatieve zakelijke dienstverlening. In de media en entertainmentindustrie zien we een sterke daling van 300 banen bij persmedia. Ook drukkerijen, telecommunicatie en vervaardiging van ICT-hardware zorgen voor groot banenverlies in de afgelopen elf jaar. Daartegenover staat een sterke groei in softwarebanen in Breda.
- ➔ In Breda is de gemiddelde omvang van een bedrijf in cross media met 1,8 baan relatief klein. Zzp'ers en kleine bedrijven zijn dominant. De meeste groei in Breda vindt plaats bij zzp'ers en kleine bedrijven, zowel in de gehele periode 2000-2011 als in de recente jaren 2009-2011. Banenterugloop bij grote en middelgrote bedrijven in ICT-diensten wordt slechts deels gecompenseerd door groei van het aantal zzp'ers. Toch is kleinschaligheid een belangrijk kenmerk van cross media bedrijven in Breda. In alle deelsectoren van de creatieve industrie en in de deelsector ICT-diensten blijft de gemiddelde vestigingsgrootte achter bij het landelijk gemiddelde. Alleen in de ICT-hardware ligt de gemiddelde vestigingsomvang daar boven.

Figuur 2.18.1: Sectorstructuur van de economie van Breda in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.18.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Breda in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

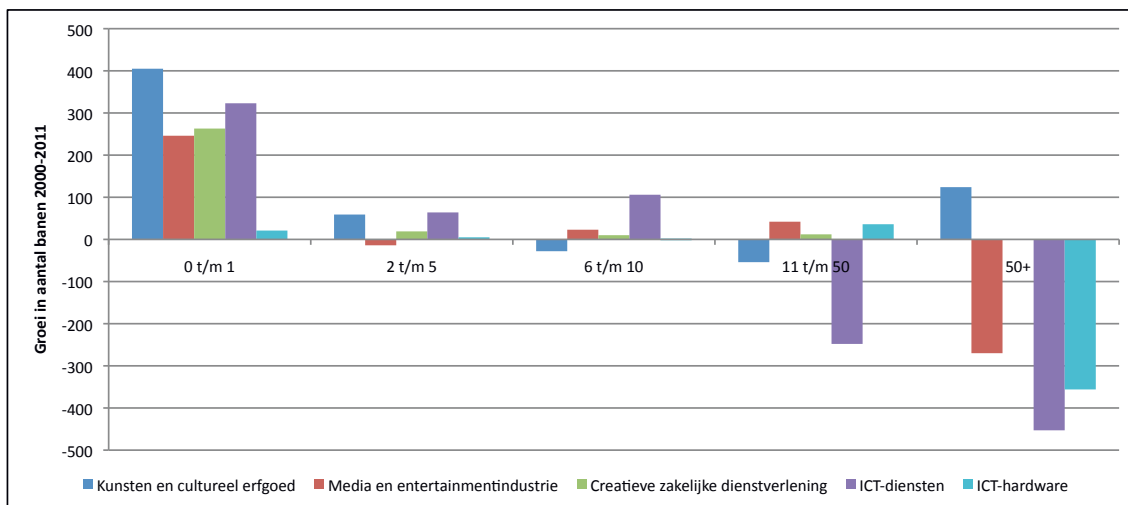
Tabel 2.18.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Breda in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	1.038	1,8	506	6,3%	54	2,7%	83
Podiumkunsten	315	2,8	182	8,2%	32	5,5%	94
Scheppende kunsten	318	1,1	195	9,0%	28	4,7%	101
Overig kunst en erfgoed	227	1,6	117	6,8%	-27	-5,5%	71
Cultureel erfgoed	178	9,4	12	0,6%	21	6,5%	63
Media en entertainmentindustrie	937	2,3	27	0,3%	-13	-0,7%	83
Radio en televisie	29	2,1	8	3,0%	6	12,3%	16
Persmedia	378	1,8	-299	-5,2%	-22	-2,8%	88
Film	255	3,4	178	11,5%	14	2,9%	158
Muziekindustrie	24	2,7	19	15,3%	0	0,0%	77
Boekenindustrie	102	3,4	63	9,1%	-1	-0,5%	76
Overige uitgeverijen incl. gaming	12	4,0	-18	-8,0%	-13	-30,7%	46
Live entertainment	137	2,0	76	7,6%	3	1,1%	83
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.003	1,7	304	3,3%	54	2,8%	86
Vormgeving en ontwerp	263	1,5	179	10,9%	50	11,1%	79
Communicatie en reclame	740	1,8	125	1,7%	4	0,3%	89
Creatieve industrie	2.978	1,9	837	3,0%	95	1,6%	84
ICT-diensten	1.709	2,8	-208	-1,0%	-33	-1,0%	59
Drukkerijen en reproductie	251	6,3	-204	-5,3%	-45	-7,9%	60
Telecommunicatie	67	2,9	-765	-20,5%	-9	-6,1%	18
Software	1.115	3,0	726	10,0%	-55	-2,4%	97
Facilitaire ICT-diensten	276	1,6	35	1,2%	76	17,5%	29
ICT-hardware	912	16,0	-292	-2,5%	-204	-9,6%	166
Vervaardiging ICT hardware	849	25,7	-337	-3,0%	-238	-11,6%	187
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	63	2,6	45	12,1%	34	47,4%	66
ICT	2.621	4,0	-500	-1,6%	-237	-4,2%	76
Creatieve industrie en ICT	5.599	2,5	337	0,6%	-142	-1,2%	80
Totale economie	101.974	7,6	7.386	0,7%	-382	-0,2%	100

Bron: LISA

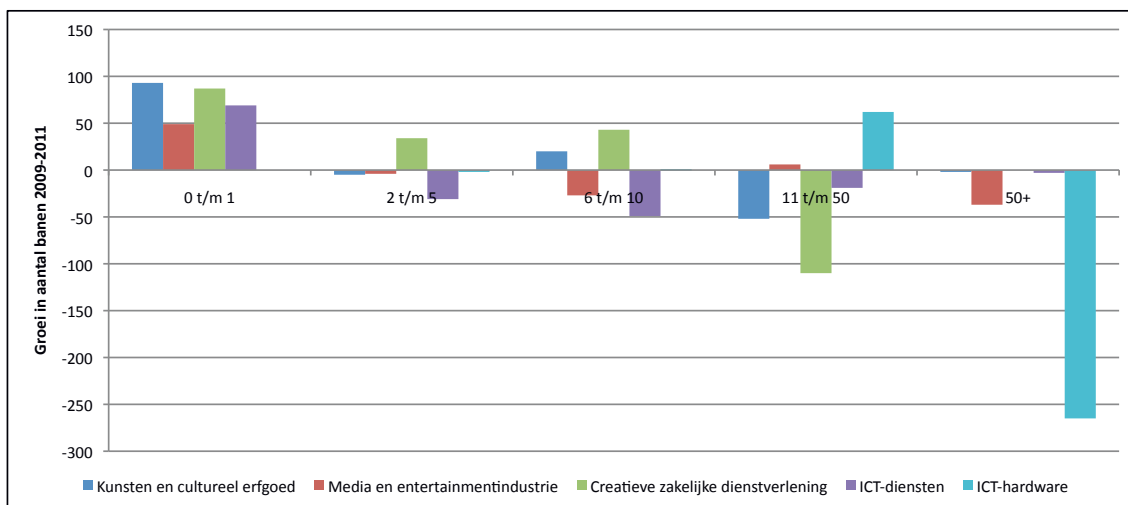

Figuur 2.18.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Breda, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.18.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Breda, onderverdeeld naar deelsectoren.

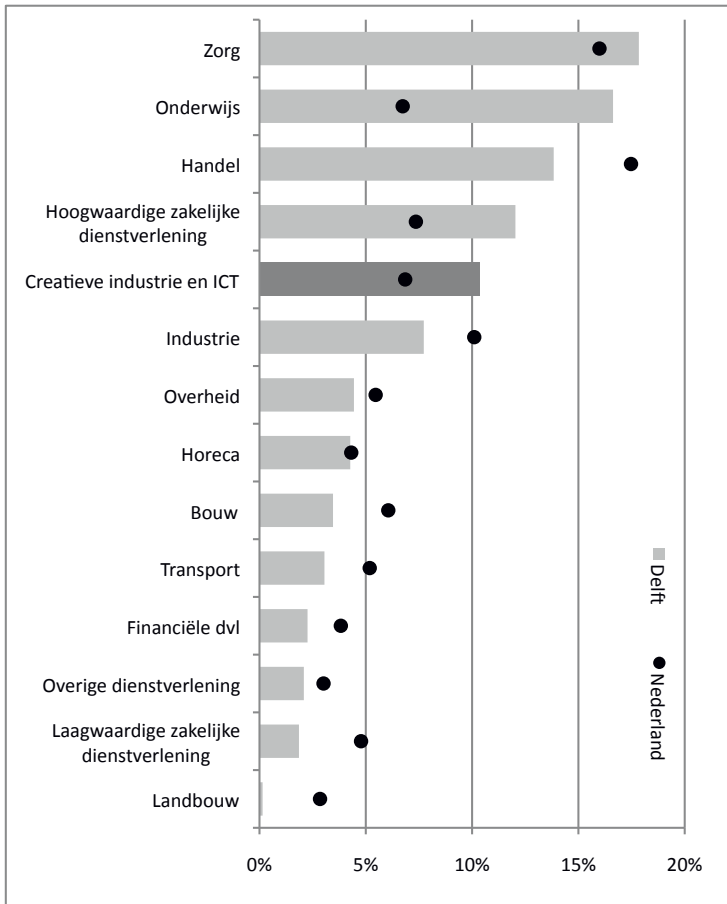
Bron: LISA

Delft behoort niet tot de 25 grootste steden van Nederland, maar wel tot de top-25 cross media steden. Deze positie dankt de stad aan de relatief grote ICT-sector in de stad. Met in totaal 5.400 banen in 2011 zorgen creatieve industrie en ICT voor ruim 10 procent van de totale werkgelegenheid in Delft. De groei van cross media in Delft blijft achter door de relatief sterke vertegenwoordiging van ICT-diensten, waar de groei stagneert, en ICT-hardware, die krimp vertoont. De creatieve industrie groeit bovengemiddeld door de sterke groei bij vormgeving en ontwerp. De afname van banen bij grote bedrijven en de toename van het aantal zzp'ers zorgt voor schaalvergroting in de Delftse cross media sector.

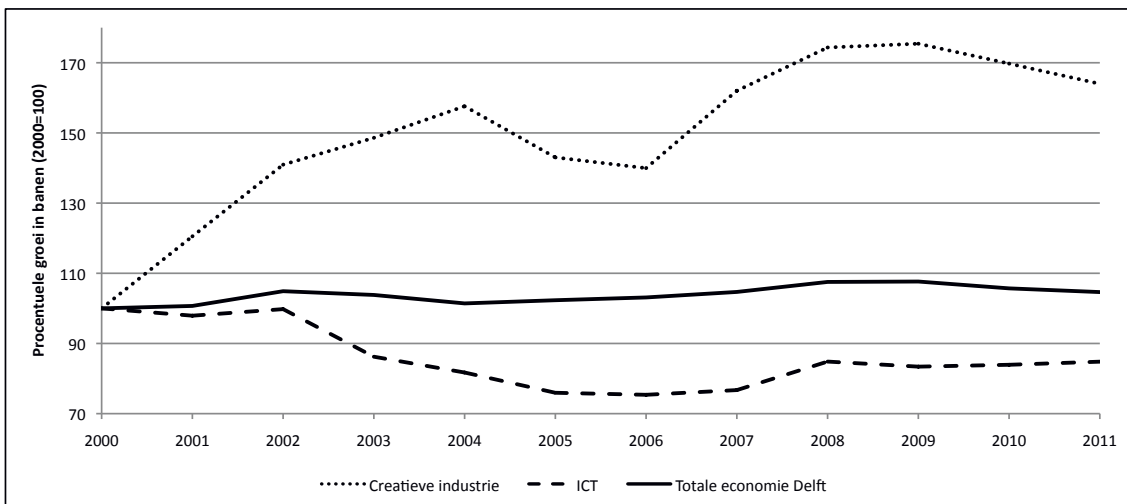
- ➔ Delft is een universiteitsstad. De TU zorgt niet alleen voor veel studenten en veel starters op de arbeidsmarkt met een technische achtergrond, het is ook een belangrijke bron van werkgelegenheid. Delft telt relatief veel banen in creatieve industrie en ICT (10 procent van het totaal) en in andere bedrijfstakken in de hoogwaardige zakelijke diensten. Cross media telt in Delft bijna 5.400 banen: ruim 3.500 in ICT en ruim 1.800 in creatieve industrie. Binnen de creatieve industrie springt vormgeving en ontwerp er uit als een belangrijk Delfts specialisme. Binnen ICT zijn dat software, facilitaire ICT-diensten en vervaardiging van ICT-hardware. Met uitzondering van de productie van ICT-hardware zijn het allemaal bedrijfstakken die banengroei vertonen. Software en facilitaire ICT-diensten zijn met afstand de grootse bedrijfstakken in de Delftse cross media met ieder rond de 1.400 banen in 2011.
- ➔ In het profiel van de cross media sector in Delft is de rol van de technische universiteit zichtbaar. Delft scoort goed op ICT-diensten, ICT-hardware en vormgeving en ontwerp, niet toevallig de domeinen die verbonden zijn aan opleidingen in de stad. De media en entertainmentindustrie is beperkt in omvang in Delft. Het aantal banen in kunsten en cultureel erfgoed ligt net boven het landelijk gemiddelde, vooral door het cultureel erfgoed in Delft.
- ➔ In de lange termijn ontwikkeling van de cross media sector in Delft, van 2000 tot en met 2011, valt op dat de banenontwikkeling in ICT achterblijft bij de algemene economische ontwikkeling. De sector wisselt na 2002 krimp en consolidatie af. De creatieve industrie groeit bovengemiddeld door de sterke groei bij vormgeving en ontwerp. In de periode 2009-2011 is de totale economie in Delft hard geraakt door de economische neergang. In de creatieve industrie treedt ook een daling op. In de ICT-sector in Delft is in diezelfde periode een lichte groei zichtbaar, dankzij de bovengemiddelde groei bij de softwarebedrijven en facilitaire ICT-diensten.
- ➔ De gemiddelde omvang van een bedrijf in de cross media sector in Delft is met 4,3 baan hoger dan het nationaal gemiddelde. Dit komt door de specialisatie in ICT, waar bedrijven over het algemeen een grotere omvang hebben, maar ook zijn de ICT-bedrijven in Delft relatief groot. Dit beeld past bij de bovengemiddelde bedrijfsomvang in de totale economie van Delft.
- ➔ Na 2000 treedt in Delft een groot banenverlies op bij de grote ICT-bedrijven. In de ICT-hardware komen hier geen banen voor terug, in de ICT-diensten wordt de krimp bij de grote bedrijven gecompenseerd door banengroei bij de zzp'ers, kleine en middelgrote ICT-bedrijven. In de creatieve industrie van Delft vindt de groei hoofdzakelijk plaats aan de onderkant, bij de zzp'ers en kleine bedrijven. Verder zien we dat in 2009-2011 vooral de bedrijven uit de creatieve industrie met 11 tot en met 50 banen geraakt worden door de crisis. Bij kunsten en cultureel erfgoed en bij creatieve zakelijke diensten zien we groei terug bij de zzp'ers, in de mediasector niet.

Figuur 2.19.1: Sectorstructuur van de economie van Delft in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.19.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Delft in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

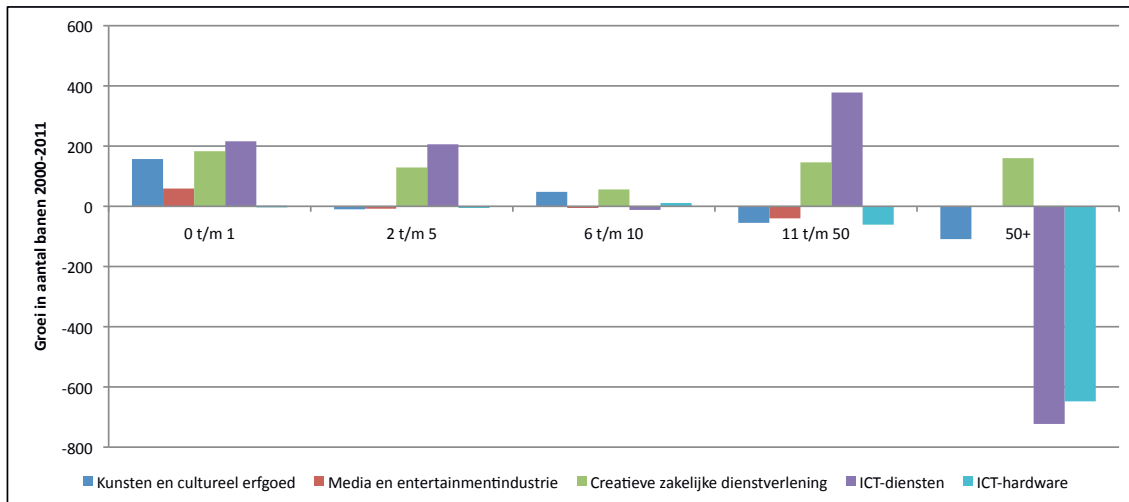
Tabel 2.19.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheids groei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Delft in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	702	2,6	31	0,4%	-74	-4,9%	111
Podiumkunsten	124	2,1	72	8,2%	11	4,8%	73
Scheppende kunsten	183	1,2	64	4,0%	-17	-4,3%	115
Overig kunst en erfgoed	206	4,2	84	4,9%	-6	-1,4%	127
Cultureel erfgoed	189	15,8	-189	-6,1%	-62	-13,2%	132
Media en entertainmentindustrie	259	1,8	6	0,2%	-43	-7,4%	45
Radio en televisie	9	1,0	2	2,3%	-3	-13,4%	10
Persmedia	122	1,7	14	1,1%	-24	-8,6%	56
Film	73	2,8	3	0,4%	-25	-13,7%	89
Muziekindustrie	5	1,0	0	0,0%	3	58,1%	32
Boekenindustrie	18	3,6	-24	-7,4%	4	13,4%	26
Overige uitgeverijen incl. gaming	2	1,0	-6	-11,8%	-2	-29,3%	15
Live entertainment	30	1,4	17	7,9%	4	7,4%	36
Creatieve zakelijke dienstverlening	861	2,6	674	14,9%	-10	-0,6%	145
Vormgeving en ontwerp	480	2,7	457	31,8%	14	1,5%	285
Communicatie en reclame	381	2,5	217	8,0%	-24	-3,0%	90
Creatieve industrie	1.822	2,5	711	4,6%	-127	-3,3%	101
ICT-diensten	2.883	5,9	65	0,2%	67	1,2%	196
Drukkerijen en reproductie	58	4,1	-447	-17,9%	-46	-25,3%	27
Telecommunicatie	10	2,5	-409	-28,8%	3	19,5%	5
Software	1.482	6,1	63	0,4%	51	1,8%	254
Facilitaire ICT-diensten	1.333	5,9	858	9,8%	59	2,3%	278
ICT-hardware	657	27,4	-699	-6,4%	-8	-0,6%	235
Vervaardiging ICT hardware	628	36,9	-726	-6,7%	2	0,2%	272
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	29	4,1	27	27,5%	-10	-13,8%	60
ICT	3.540	7,0	-634	-1,5%	59	0,8%	202
Creatieve industrie en ICT	5.362	4,3	77	0,1%	-68	-0,6%	151
Totale economie	51.813	9,3	2.299	0,4%	-1.488	-1,4%	100

Bron: LISA

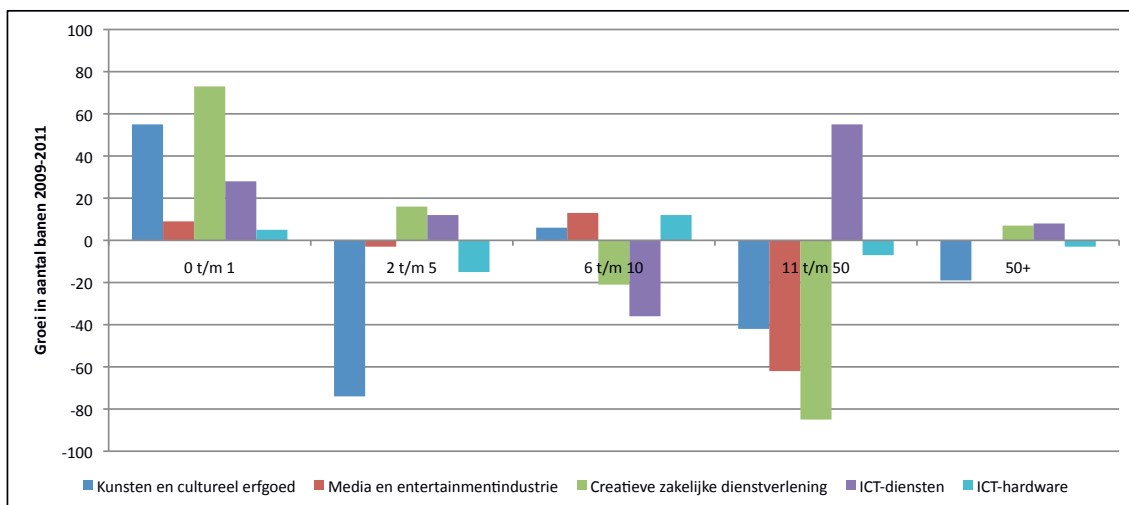

Figuur 2.19.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Delft, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.19.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Delft, onderverdeeld naar deelsectoren.

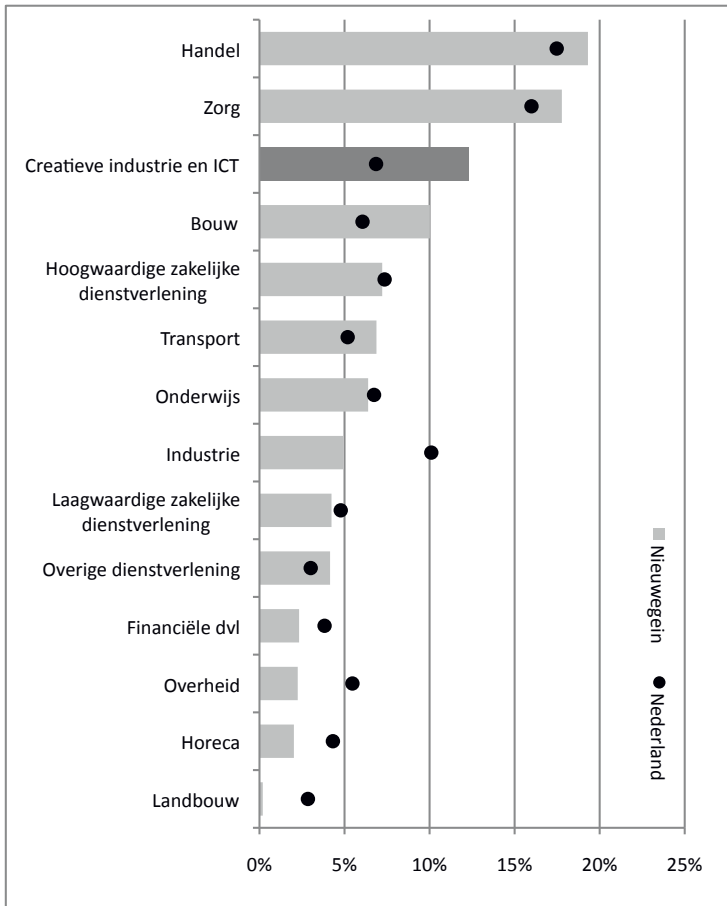
Bron: LISA

Nieuwegein is na Zoetermeer de tweede middelgrote ICT-stad in de Randstad. Nieuwegein dankt zijn positie in de top-25 cross media steden aan zijn omvangrijke ICT-sector die met 4.250 banen de creatieve industrie met 800 banen in de schaduw zet. Samen zijn ze goed voor 12 procent van de banen in de stad waarmee ze de derde sector vormen. Daarbinnen zijn de facilitaire ICT-diensten en software de belangrijkste specialismen. Beide bedrijfstakken leverden in 2009-2011 fors banen in. Voor software geldt dat voor de gehele periode 2000-2011. In het afgelopen decennium halveerde de bedrijfstak software in Nieuwegein. De ICT-bedrijven in Nieuwegein kennen een relatief grote schaal. Van schaalverkleining in cross media is in Nieuwegein nauwelijks sprake.

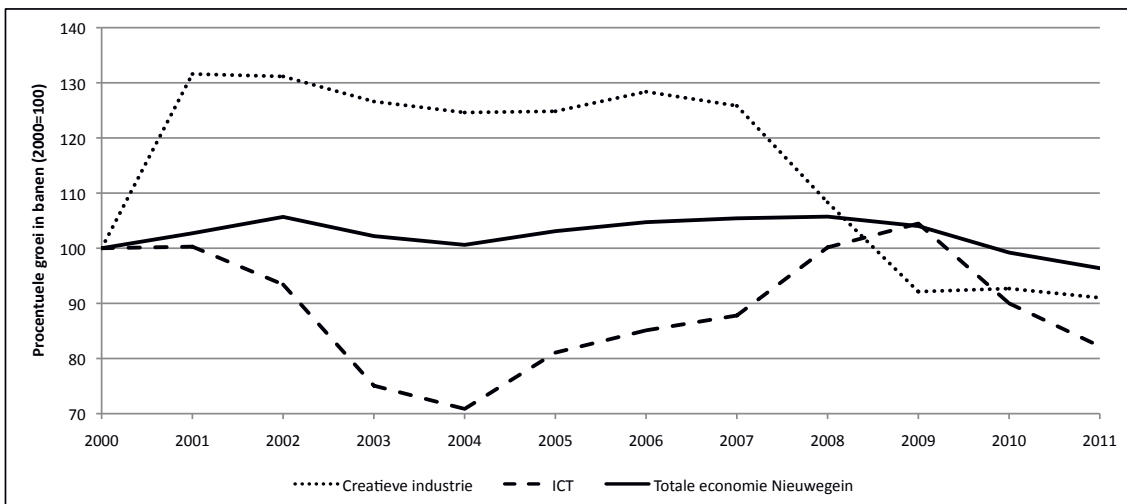
- ➔ De cross media sector in Nieuwegein is goed voor 12 procent van de totale werkgelegenheid in de stad. Met 5.100 banen is het de derde werkgever. Het overgrote deel van de banen in de cross media sector is terug te vinden in ICT-diensten: 4.250 banen. Met 800 banen is de creatieve industrie duidelijk het kleine broertje.
- ➔ Nieuwegein kent een tweetal duidelijke specialismen binnen cross media, die allebei gesitueerd zijn binnen ICT-diensten: facilitaire ICT-diensten en software. De banenontwikkeling in beide bedrijfstakken is problematisch. Facilitaire ICT-diensten groeit over de gehele periode 2000-2011 fors naar ruim 2.500 banen, maar laat in de laatste twee jaar een krimp zien van ruim 13 procent per jaar gemiddeld. Software laat over de gehele periode krimp zien. De sector is in het afgelopen decennium gehalveerd en telt in 2011 nog ruim 1.400 banen. Deze ontwikkelingen vertalen zich in een negatieve ontwikkeling in ICT in Nieuwegein. De sector blijft achter bij de algehele economische ontwikkeling in de stad.
- ➔ Het aantal banen in de creatieve industrie is erg bescheiden. De procentuele groei fluctueert dan ook sterk. Er is werkgelegenheid verloren gegaan in de media en entertainmentindustrie, terwijl de werkgelegenheid in kunsten en cultureel erfgoed licht toenam. Tot 2007 groeide de creatieve industrie harder dan de totale lokale economie van Nieuwegein, maar sinds 2008 is dat niet meer zo.
- ➔ De werkgelegenheid in ICT-dienstverlening is bij zowel de grote bedrijven als bij de middelgrote bedrijven verloren gegaan. De banengroei bij zzp'ers compenseert het verlies van banen bij de grote bedrijven niet. In Nieuwegein is nauwelijks sprake van schaalverkleining. De ICT-diensten in die gemeente zijn juist grootschalig.

Figuur 2.20.1: Sectorstructuur van de economie van Nieuwegein in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.20.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Nieuwegein in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

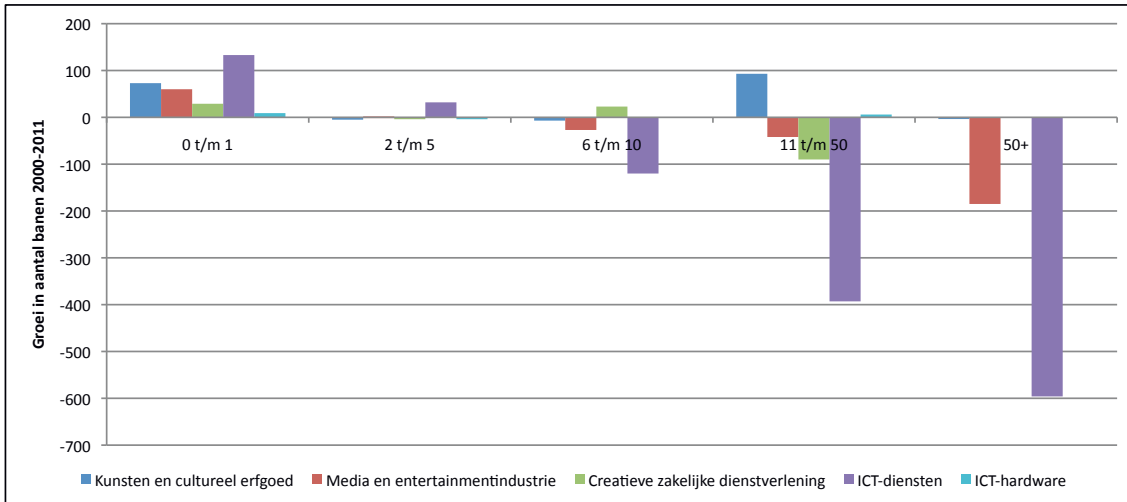
Tabel 2.20.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Nieuwegein in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	344	2,9	153	5,5%	35	5,5%	67
Podiumkunsten	141	4,3	31	2,3%	28	11,7%	103
Scheppende kunsten	52	1,1	34	10,1%	11	12,6%	41
Overig kunst en erfgoed	116	3,1	84	12,4%	-6	-2,5%	89
Cultureel erfgoed	35	35,0	4	1,1%	2	3,0%	30
Media en entertainmentindustrie	178	1,6	-192	-6,4%	-16	-4,2%	39
Radio en televisie	6	1,0	2	3,8%	1	9,5%	8
Persmedia	68	1,3	-150	-10,0%	13	11,2%	39
Film	50	1,8	-5	-0,9%	3	3,1%	76
Muziekindustrie	7	1,8	6	19,4%	1	8,0%	55
Boekenindustrie	35	4,4	-1	-0,3%	-35	-29,3%	64
Overige uitgeverijen incl. gaming	2	1,0	-39	-24,0%	0	0,0%	19
Live entertainment	10	1,0	-5	-3,6%	1	5,4%	15
Creatieve zakelijke dienstverlening	299	2,2	-42	-1,2%	-29	-4,5%	63
Vormgeving en ontwerp	45	1,5	11	2,6%	3	3,5%	33
Communicatie en reclame	254	2,5	-53	-1,7%	-32	-5,8%	74
Creatieve industrie	821	2,3	-81	-0,9%	-10	-0,6%	57
ICT-diensten	4.256	12,9	-944	-1,8%	-1.164	-11,4%	360
Drukkerijen en reproductie	119	6,0	-180	-8,0%	-69	-20,4%	70
Telecommunicatie	145	13,2	-7	-0,4%	-7	-2,3%	93
Software	1.441	8,7	-1.441	-6,1%	-255	-7,8%	307
Facilitaire ICT-diensten	2.551	19,0	684	2,9%	-833	-13,2%	661
ICT-hardware	55	3,1	11	2,0%	-4	-3,4%	25
Vervaardiging ICT hardware	15	2,1	-2	-1,1%	-5	-13,4%	8
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	40	3,6	13	3,6%	1	1,3%	103
ICT	4.311	12,4	-933	-1,8%	-1.168	-11,3%	306
Creatieve industrie en ICT	5.132	7,2	-1.014	-1,6%	-1.178	-9,8%	180
Totale economie	41.660	9,1	-1.566	-0,3%	-3.304	-3,7%	100

Bron: LISA

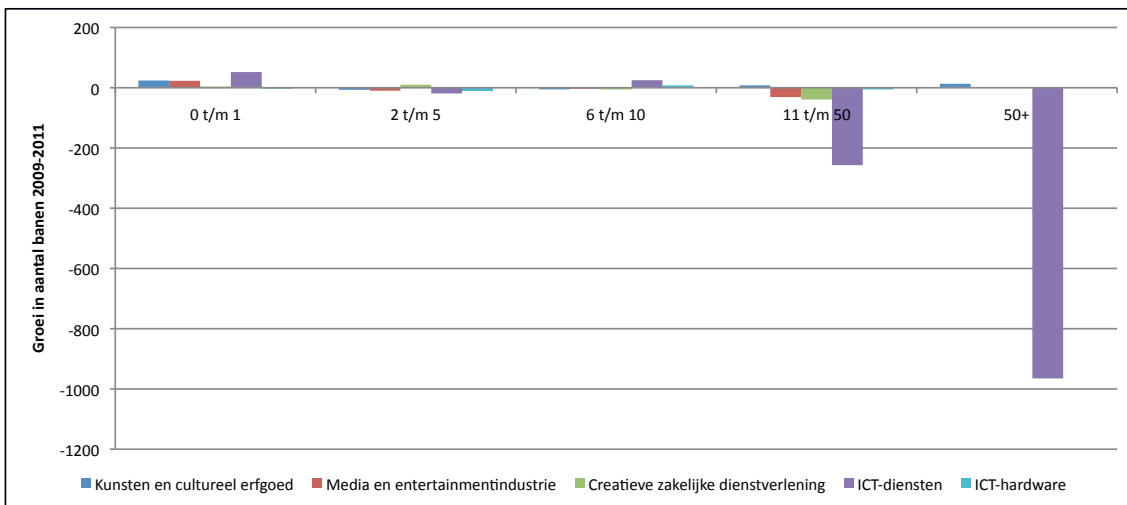

Figuur 2.20.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Nieuwegein, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.20.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Nieuwegein, onderverdeeld naar deelsectoren.

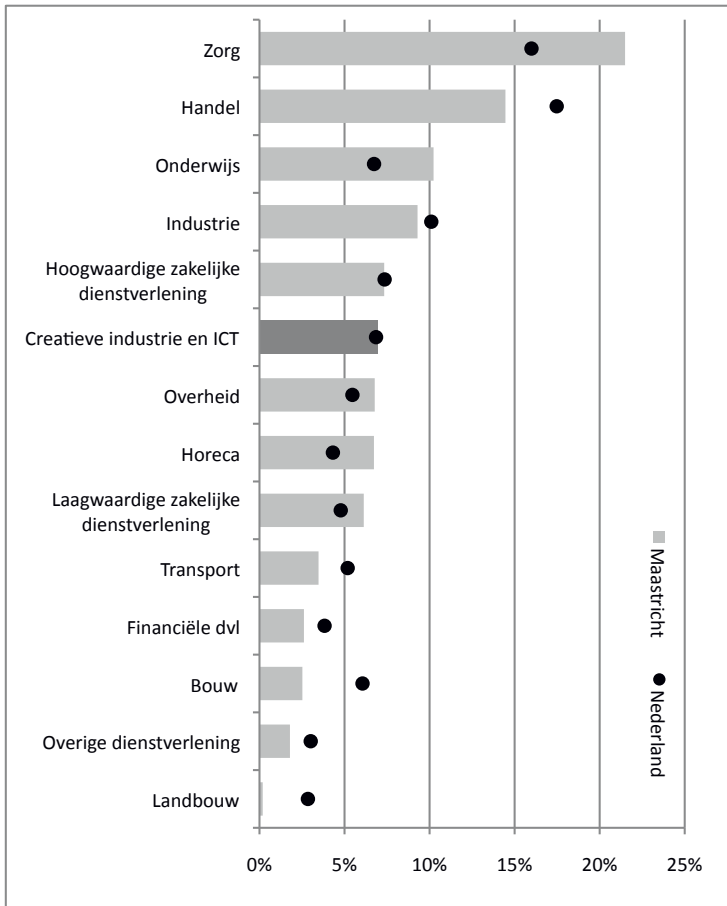
Bron: LISA

De cross media sector in Maastricht wordt gedomineerd door de relatief grote kunsten en cultureel erfgoedsector in de provinciehoofdstad aan de ene kant en de aanwezigheid van telecomaانبieder Vodafone aan de andere. In totaal bestaat de creatieve industrie en ICT in Maastricht in 2011 uit ruim 5.000 banen, waarvan 1.700 in telecommunicatie. De sector krimpt in Maastricht, mede door de verplaatsing van een groot deel van de activiteiten van Vodafone naar Amsterdam. Tegenover de groei in de kunsten en cultureel erfgoed in de creatieve industrie zien we een sterke daling van de werkgelegenheid in persmedia in Maastricht. Ook in Maastricht is de trend van schaalverkleining waarneembaar.

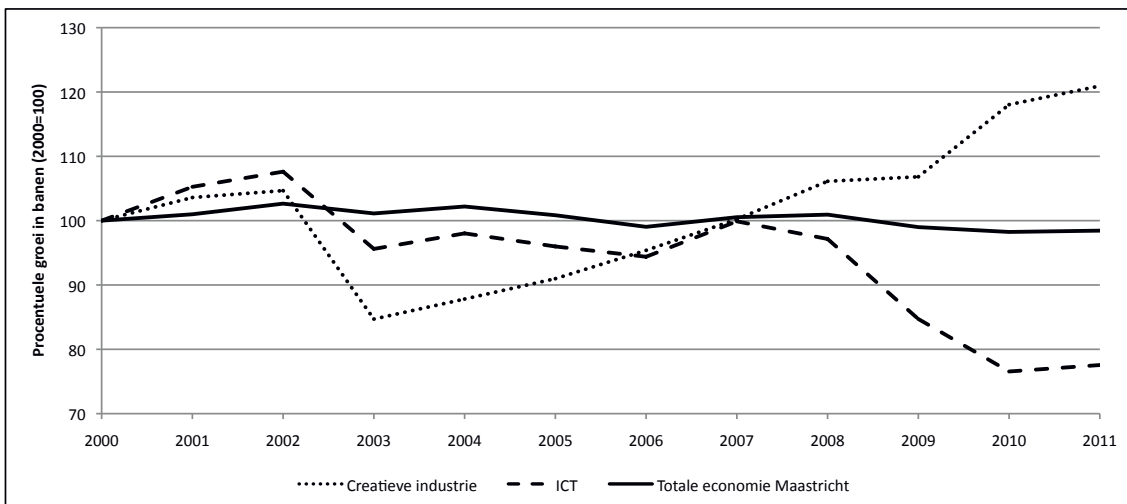
- ➔ De creatieve industrie en ICT in Maastricht is goed voor 6,9 procent van de totale werkgelegenheid in de stad, gelijk aan het nationaal gemiddelde. De cross media sector neemt hiermee een middenpositie in, in de sectorstructuur van Maastricht die wordt gedomineerd door zorg en onderwijs, samen met handel en de nog omvangrijke industrie in de stad.
- ➔ De cross media sector is goed voor 5.100 duizend banen in 2011 in Maastricht en profileert zich op twee deelsectoren: kunsten en cultureel erfgoed en de ICT-diensten. De andere drie deelsectoren blijven sterk achter bij het nationaal gemiddelde. De media en entertainmentindustrie is door het grote verlies van banen bij persmedia weggezaakt. Creatieve zakelijke dienstverlening is een kleine maar groeiende deelsector met ruim 450 banen.. Er bevindt zich nagenoeg geen ICT-hardware in Maastricht. Het jaar 2007 is een interessant jaar in de ontwikkeling van cross media in Maastricht. Vanaf dat jaar accelereert de groei in de creatieve industrie en gaat de sector zich bovengemiddeld positief ontwikkelen. ICT neemt precies de tegenovergestelde route. Vanaf dat jaar zet de krimp in.
- ➔ In de kunsten en cultureel erfgoed bevinden zich in Maastricht in 2011 bijna 1.300 banen, deze deelsector groeit de afgelopen jaren boven het nationaal gemiddelde. Alle domeinen zijn goed vertegenwoordigd door de belangrijke functie van de stad op gebied van cultuur, in het bijzonder podiumkunsten en scheppende kunsten..
- ➔ De ICT-dienstverlening is de grootste van de vijf deelsectoren in Maastricht met 2.800 banen, in het bijzonder dankzij de telecommunicatie. Ruim 1.700 banen bevinden zich in Maastricht in telecommunicatie, mede door de aanwezigheid van Vodafone. Deze eenzijdige specialisatie heeft als nadeel dat ontwikkelingen binnen het bedrijf doorwerken op de hele sector in Maastricht. Vodafone heeft een deel van haar activiteiten verplaatst naar Amsterdam en dit werkt door in de steeds efficiënter opererende telecomsector. Ten opzichte van 2000 zijn bijna 1.200 banen verloren gegaan in telecommunicatie, waarvan ruim 350 in 2009-2011.
- ➔ In de banenontwikkeling volgen kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke diensten min of meer de nationale trend, met dien verstande dat de kunst en cultureel erfgoed sector in de recente jaren in een groeiversnelling terecht is gekomen. De mediasector in Maastricht blijft achter door de daling in persmedia. Ook ICT-dienstverlening blijft sterk achter bij de nationale trend met een krimp van ruim 800 banen, vooral als gevolg van de ontwikkelingen in de telecommunicatie. Software en facilitaire ICT-diensten laten een bovengemiddelde groei zien in Maastricht.
- ➔ De gemiddelde omvang van een creatief bedrijf in de Maastricht ligt op het nationaal gemiddelde, de rol van kleine bedrijven is hier heel belangrijk. Bij de ICT-dienstverlening is de afhankelijkheid van telecommunicatie aanbieder Vodafone groot. In de bedrijfsdynamiek zien we dat er bij de zzp'ers in Maastricht groei plaatsvindt, op lange termijn maar ook in 2009-2011. De krimp bij de grote bedrijven in persmedia en telecommunicatie betekent een verlies voor de stad, er vindt aan de onderkant bijna geen compenserende groei plaats.

Figuur 2.21.1: Sectorstructuur van de economie van Maastricht in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.21.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Maastricht in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

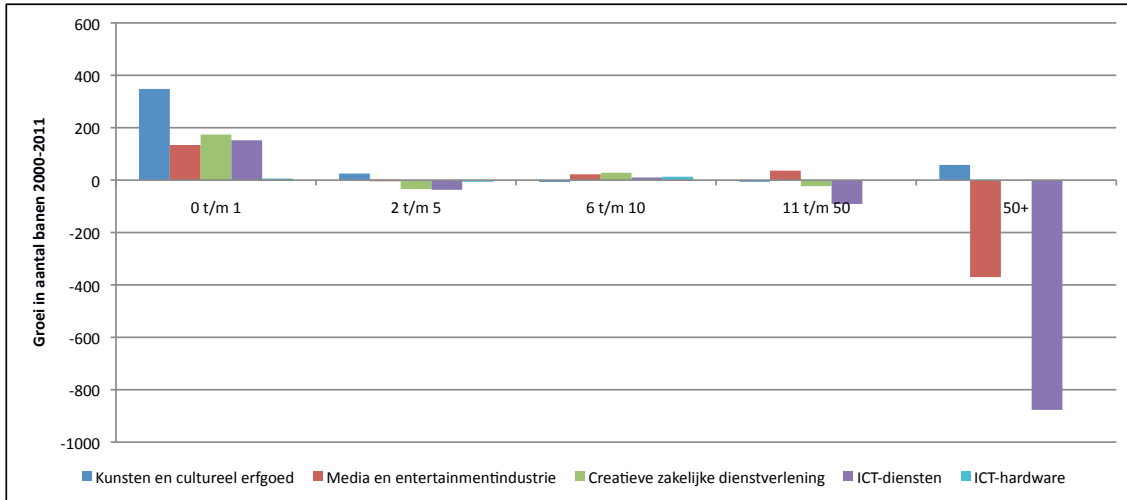
Tabel 2.21.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Maastricht in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
<i>Kunsten en cultureel erfgoed</i>	1.289	2,5	421	3,7%	204	9,0%	143
Podiumkunsten	424	3,5	160	4,4%	72	9,8%	175
Scheppende kunsten	371	1,2	202	7,4%	96	16,2%	164
Overig kunst en erfgoed	266	3,6	42	1,6%	18	3,6%	116
Cultureel erfgoed	228	14,3	17	0,7%	18	4,2%	112
<i>Media en entertainmentindustrie</i>	506	2,3	-176	-2,7%	34	3,5%	62
Radio en televisie	154	5,7	36	2,5%	17	6,0%	116
Persmedia	148	1,6	-300	-9,6%	8	2,8%	48
Film	104	3,3	42	4,8%	9	4,6%	90
Muziekindustrie	8	1,1	7	20,8%	2	15,5%	36
Boekenindustrie	50	2,3	24	6,1%	-8	-7,2%	52
Overige uitgeverijen incl. gaming	3	1,5	-5	-8,5%	2	73,2%	16
Live entertainment	39	1,0	20	6,8%	4	5,6%	33
<i>Creatieve zakelijke dienstverlening</i>	458	1,5	145	3,5%	25	2,8%	54
Vormgeving en ontwerp	118	1,3	59	6,5%	19	9,2%	49
Communicatie en reclame	340	1,6	86	2,7%	6	0,9%	56
<i>Creatieve industrie</i>	2.253	2,1	390	1,7%	263	6,4%	88
<i>ICT-diensten</i>	2.822	9,7	-843	-2,3%	-275	-4,5%	135
Drukkerijen en reproductie	56	2,9	-102	-9,0%	-8	-6,5%	19
Telecommunicatie	1.737	108,6	-1.177	-4,6%	-369	-9,2%	630
Software	679	3,8	321	6,0%	82	6,6%	82
Facilitaire ICT-diensten	350	4,6	115	3,7%	20	3,0%	51
<i>ICT-hardware</i>	39	2,6	15	4,5%	11	18,0%	10
Vervaardiging ICT hardware	23	7,7	7	3,4%	7	19,9%	7
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	16	1,3	8	6,5%	4	15,5%	23
<i>ICT</i>	2.861	9,4	-828	-2,3%	-264	-4,3%	115
<i>Creatieve industrie en ICT</i>	5.114	3,8	-438	-0,7%	-1	0,0%	102
Totale economie	73.468	8,3	-1.159	-0,1%	-409	-0,3%	100

Bron: LISA

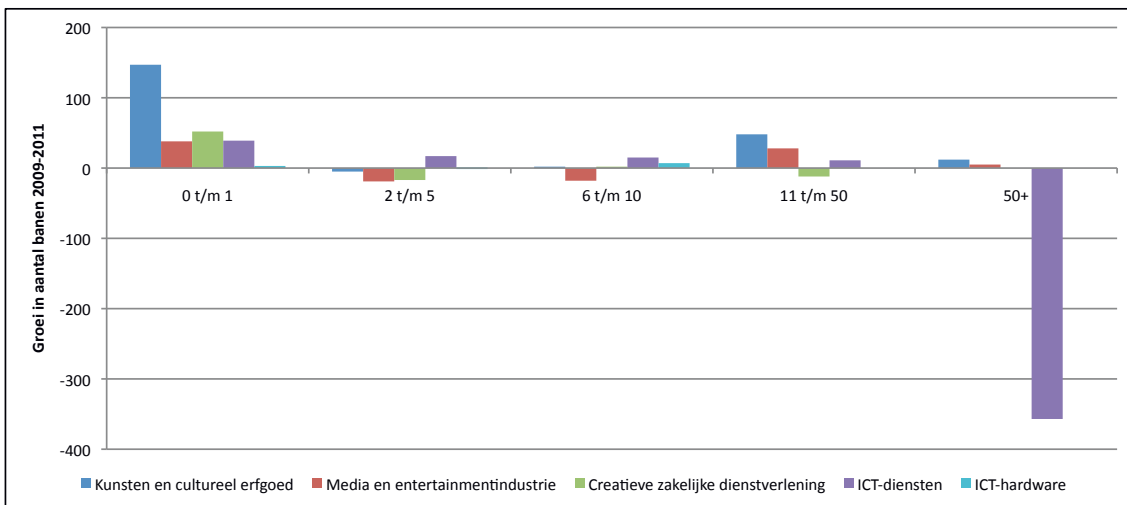

Figuur 2.21.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Maastricht, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.21.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Maastricht, onderverdeeld naar deelsectoren.

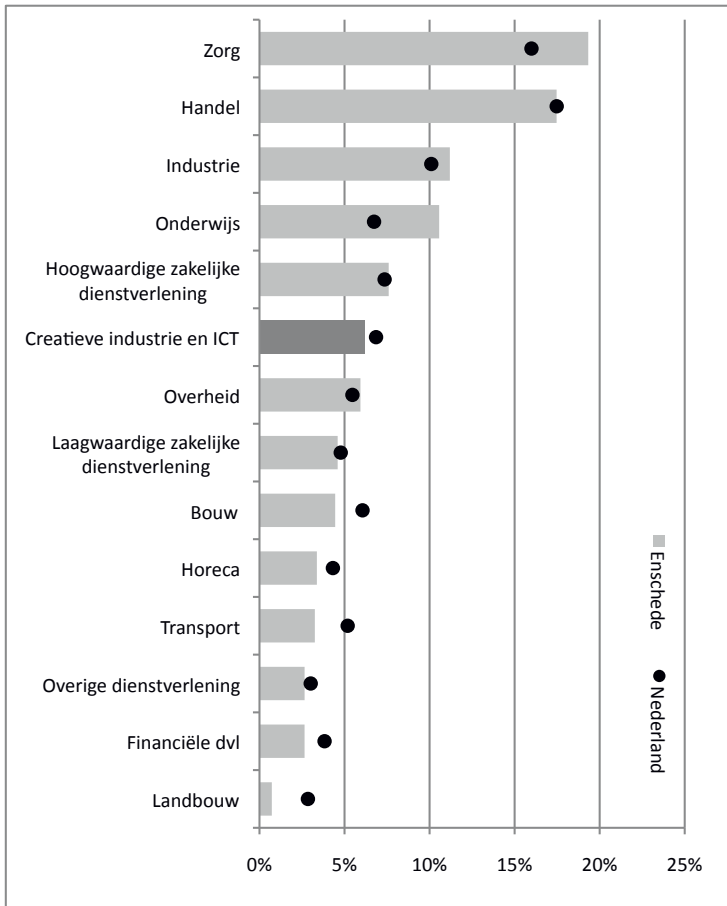
Bron: LISA

Enschede telt bijna 5.000 banen in cross media in 2011. Het relatieve belang van de sector voor de Enschedese economie blijft met 6,2 procent achter bij het nationaal gemiddelde. De creatieve industrie is een groeisector voor de economie van Enschede met na 2000 een gemiddelde groei van 3,3procent per jaar. Deze groei realiseert zich vooral in het tweede deel van het voorbije decennium. In Enschede bevinden zich relatief veel drukkerijen en softwarebedrijven. In software vindt een sterke groei plaats in werkgelegenheid, maar bij drukkerijen en vervaardiging van hardware hebben grote saneringen plaatsgevonden. De ontwikkeling van ICT in Enschede blijft in het gehele voorbije decennium achter bij de totale economie van Enschede. In de recente jaren 2007-2009 is er sprake van consolidatie doordat de krimp in ICT-hardware tot staan is gebracht.

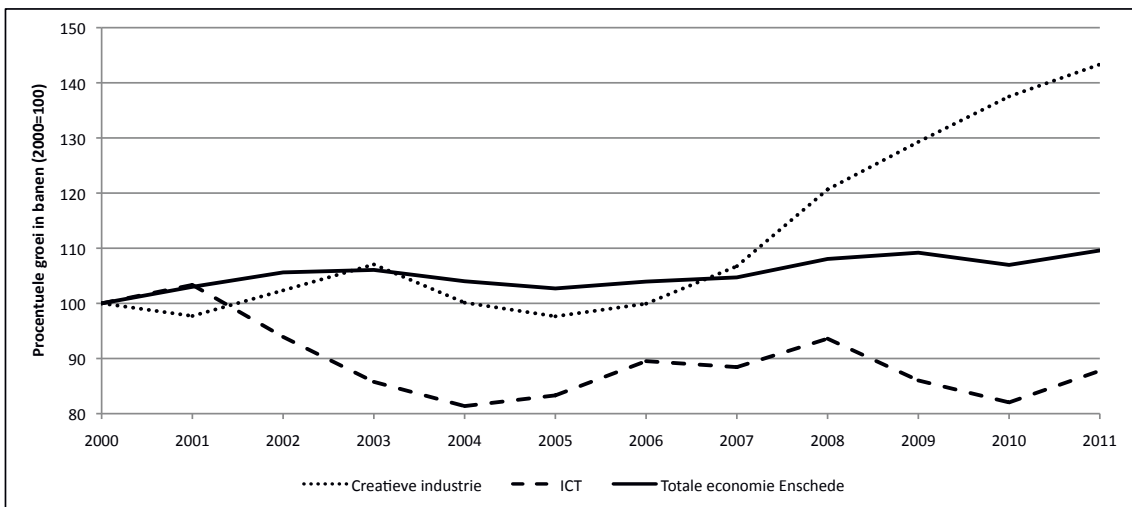
- ➔ Zorg en handel zijn de belangrijkste sectoren voor de economie van Enschede in 2011, gevolgd door industrie. Cross media neemt een middenpositie in de economie van Enschede in, met bijna 5.000 banen op het totaal van 80 duizend; 2.200 in creatieve industrie en 2.800 in ICT.
- ➔ Binnen de cross media sector is meer dan de helft van de werkgelegenheid terug te vinden in de ICT-diensten, waar drukkerijen en software belangrijke domeinen zijn. In de creatieve industrie is communicatie en reclame met ruim 600 banen een belangrijke bedrijfstak, evenals de kunsten en cultureel erfgoed. Opvallend is het specialisme film in Enschede, met ruim 200 banen.
- ➔ De afgelopen elf jaar is de creatieve industrie en ICT in groei achtergebleven bij de groei van de totale economie van Enschede, evenals bij de nationale groei. De relatief grote invloed van ICT in de samenstelling van cross media in Enschede is daar debet aan. Creatieve industrie groeit bovengemiddeld in Enschede. In de ICT-sector is binnen ICT-hardware en drukkerijen sprake geweest van grote banenuitstoot, respectievelijk -600 en -500 banen. Daartegenover staat een sterke banengroei in vervaardiging van software. In de periode 2009-2011 groeit de cross media sector boven het landelijk gemiddelde, met 2,8 procent.
- ➔ De trend naar kleinschaligheid speelt ook in Enschede, vooral in kunsten en cultureel erfgoed en ICT-diensten. In de media en creatieve zakelijke dienstverlening vindt een belangrijk deel van de groei ook plaats bij de grote bedrijven.

Figuur 2.22.1: Sectorstructuur van de economie van Enschede in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.22.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Enschede in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

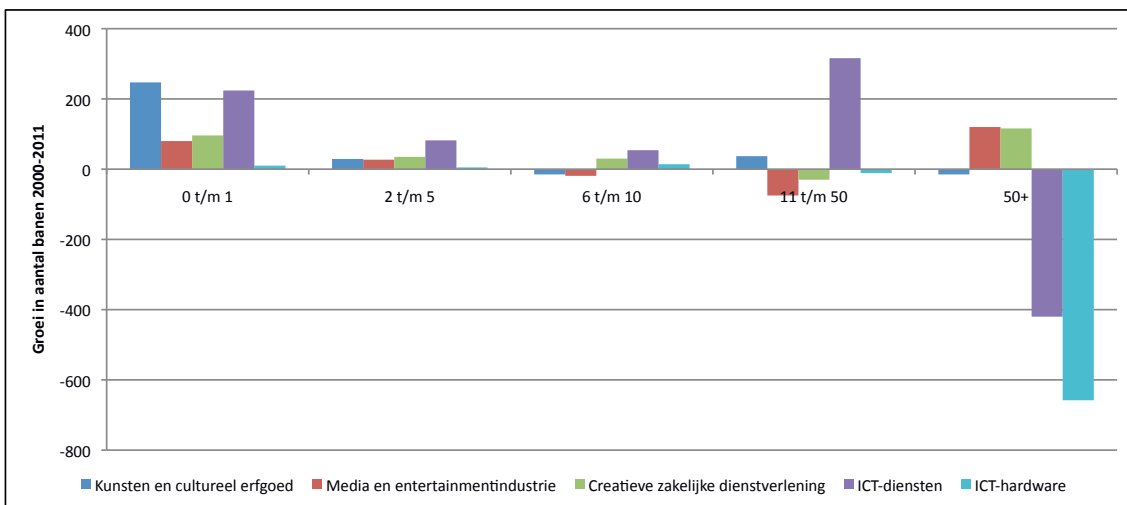
Tabel 2.22.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Enschede in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
<i>Kunsten en cultureel erfgoed</i>	921	2,6	283	3,4%	44	2,5%	94
Podiumkunsten	299	2,2	158	7,1%	17	3,0%	114
Scheppende kunsten	157	1,1	94	8,7%	29	10,8%	64
Overig kunst en erfgoed	314	4,8	66	2,2%	-6	-0,9%	126
Cultureel erfgoed	151	15,1	-35	-1,9%	4	1,4%	69
<i>Media en entertainmentindustrie</i>	513	2,5	133	2,8%	64	6,9%	58
Radio en televisie	19	1,7	5	2,8%	5	16,5%	13
Persmedia	187	1,8	43	2,4%	61	21,8%	56
Film	204	6,8	70	3,9%	4	1,0%	162
Muziekindustrie	8	1,0	4	6,5%	4	41,4%	33
Boekenindustrie	43	1,4	20	5,9%	-9	-9,1%	41
Overige uitgeverijen incl. gaming	2	1,0	-4	-9,5%	0	0,0%	10
Live entertainment	50	2,5	-5	-0,9%	-1	-1,0%	39
<i>Creatieve zakelijke dienstverlening</i>	759	2,9	247	3,6%	107	7,9%	83
Vormgeving en ontwerp	117	2,0	84	12,2%	27	14,0%	45
Communicatie en reclame	642	3,2	163	2,7%	80	6,9%	98
<i>Creatieve industrie</i>	2.193	2,7	663	3,3%	215	5,3%	79
<i>ICT-diensten</i>	2.525	4,8	256	1,0%	24	0,5%	112
Drukkerijen en reproductie	914	15,8	-503	-3,9%	-62	-3,2%	279
Telecommunicatie	20	2,2	-2	-0,9%	-6	-12,3%	7
Software	1.220	3,7	868	12,0%	66	2,8%	136
Facilitaire ICT-diensten	371	2,8	-107	-2,3%	26	3,7%	50
<i>ICT-hardware</i>	231	7,5	-640	-11,4%	31	7,5%	54
Vervaardiging ICT hardware	214	14,3	-608	-11,5%	28	7,3%	60
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	17	1,1	-32	-9,2%	3	10,2%	23
<i>ICT</i>	2.756	4,9	-384	-1,2%	55	1,0%	102
<i>Creatieve industrie en ICT</i>	4.949	3,6	279	0,5%	270	2,8%	91
Totale economie	79.689	8,5	6.975	0,8%	293	0,2%	100

Bron: LISA

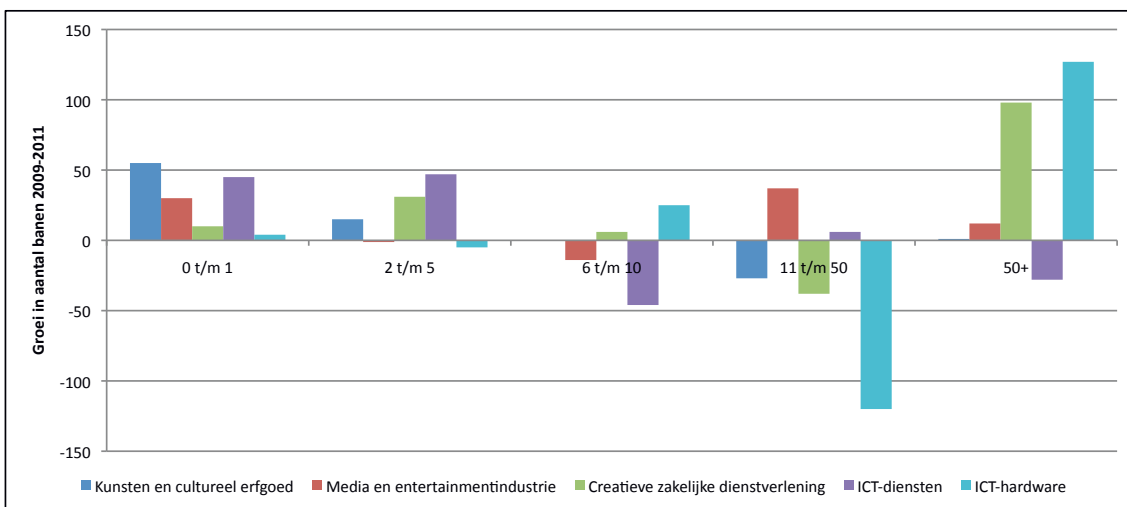

Figuur 2.22.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Enschede, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.22.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Enschede, onderverdeeld naar deelsectoren.

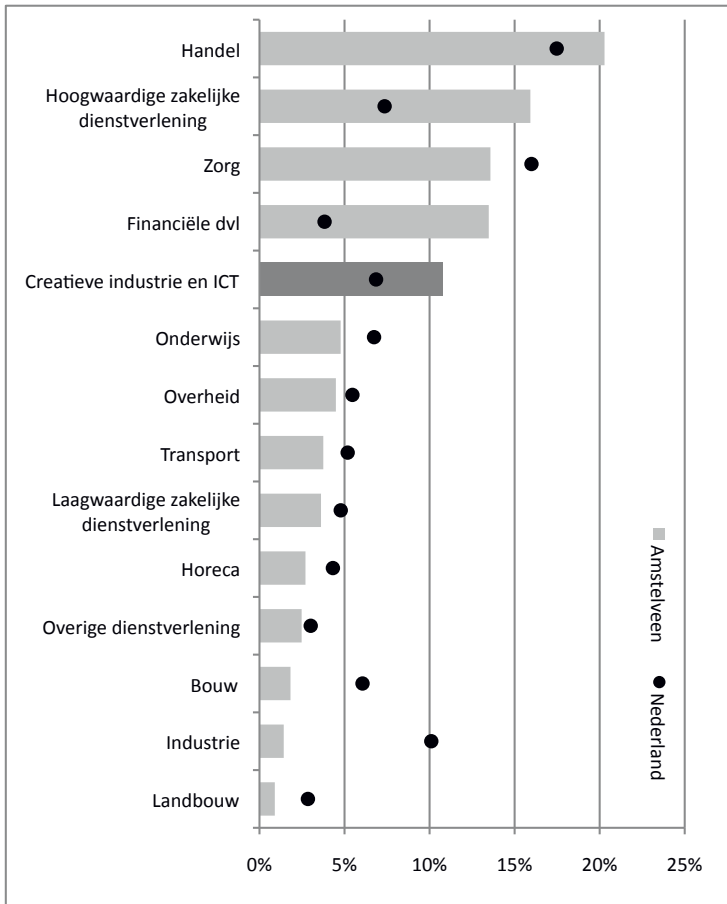
Bron: LISA

Amstelveen telt 4.800 cross media banen, ruim 2.200 in creatieve industrie en bijna 2.600 in ICT. De stad heeft specialisaties in de reclamebranche, softwareontwikkeling en telecommunicatie. De afgelopen twee jaar is zowel de creatieve industrie als de ICT-sector in Amstelveen gekrompen. Dit komt door verlies aan banen in de bedrijfstakken waarin Amstelveen gespecialiseerd is. De banen zijn grotendeels verdwenen bij de grote bedrijven. Net als in andere steden neemt het aantal zelfstandigen in Amstelveen toe. Die groei kan het banenverlies bij grote cross media bedrijven echter niet volledig compenseren.

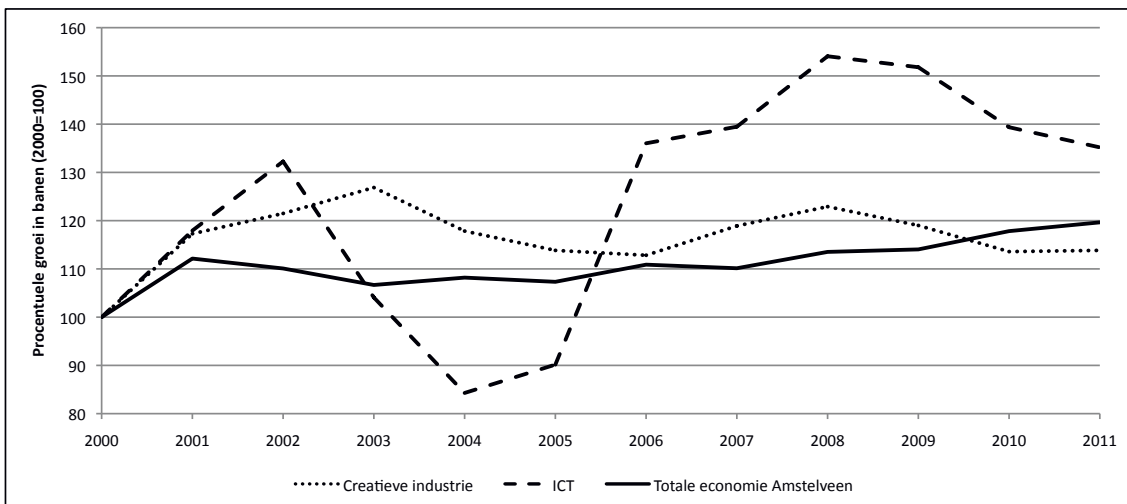
- ➔ De cross media sector in Amstelveen is de vijfde en laatste werkgever van betekenis in Amstelveen. De sector telt 4.800 banen, 11 procent van de totale werkgelegenheid in Amstelveen. De creatieve industrie telt ruim 2.200 banen, ICT bijna 2.600.
- ➔ Het overgrote deel van de creatieve banen is terug te vinden in de bedrijfstak communicatie en reclame; Amstelveen kent een grote concentratie van reclame en PR-bureaus. Ook is er in verhouding tot de landelijke sector een groot aantal bedrijven op het gebied van overig kunst en erfgoed gevestigd. ICT'ers in Amstelveen zijn vooral werkzaam in de ontwikkeling van software. Een ander domein waarin Amstelveen is gespecialiseerd is telecommunicatie.
- ➔ De ontwikkelingen in het totale aantal banen in Amstelveen is sinds 2001 stabiel. De ontwikkelingen in werkgelegenheid van de ICT-sector duiken daar in laagconjunctuur onder en in hoogconjunctuur boven. Tussen 2002 en 2004 daalde het aantal banen in de ICT-sector in Amstelveen, maar in de vier jaar daarna steeg het aantal banen weer snel boven het oude niveau. De totale groei over de periode 2000-2011 is positief, in tegenstelling tot de landelijke ICT-sector is diezelfde sector in Amstelveen blijven groeien. Het aantal banen in de creatieve industrie schommelt rond het lokale gemiddelde aantal banen. Ondanks het verlies in banen in communicatie en reclame, is de creatieve industrie in Amstelveen blijven groeien – zij het minder sterk dan in heel Nederland.
- ➔ Vanaf 2008 is er – met het intreden van de recente economische teruggang – weer een daling in het aantal banen in de ICT-sector te zien. Dit is vooral het gevolg van een afname in banen in de ontwikkeling van software en facilitaire ICT-dienstverlening. Ook de creatieve industrie in Amstelveen is gekrompen, dit komt door het verdwijnen van banen in het domein communicatie en reclame.
- ➔ De groei in banen bij ICT-dienstverleners blijkt in de periode 2000-2011 in Amstelveen voornamelijk terecht te zijn gekomen bij de grote bedrijven. Daarnaast is er in de creatieve industrie vooral werkgelegenheid verloren gegaan bij bedrijven met 11 tot en met 50 banen. Net als in de meeste andere steden in Nederland, is er sprake van groei in banen voor zzp'ers.
- ➔ De laatste twee jaar is er ook in Amstelveen sprake van schaalverkleining. Het aantal banen bij de grote bedrijven – vooral in ICT-diensten maar ook in creatieve zakelijke dienstverlening – gaan verloren bij de grote bedrijven. Daar tegenover staat een groei in het aantal banen voor zzp'ers, maar deze kan het totale verlies in werkgelegenheid niet geheel compenseren.

Figuur 2.23.1: Sectorstructuur van de economie van Amstelveen in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.23.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Amstelveen in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

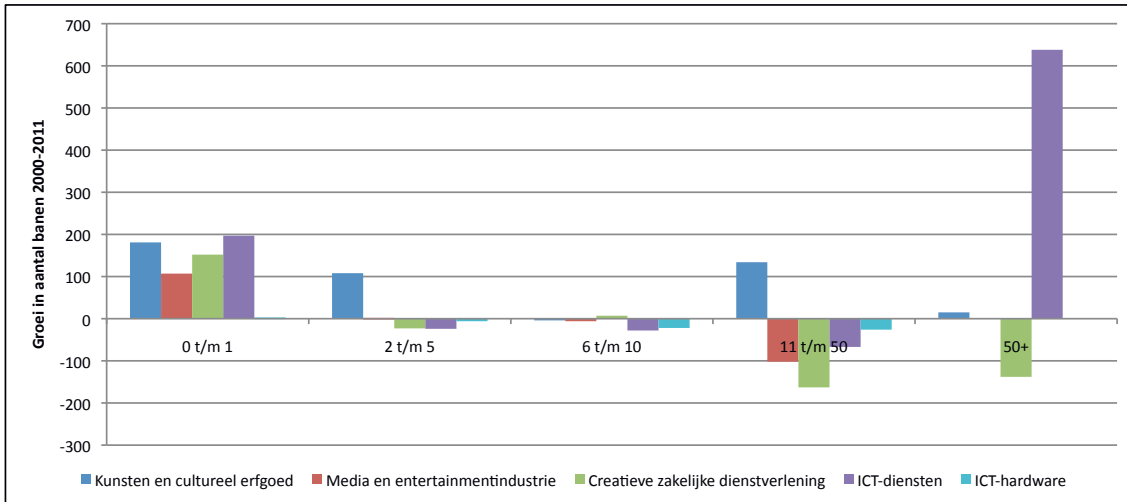
Tabel 2.23.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheids groei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Amstelveen in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	651	2,1	437	10,6%	109	9,6%	119
Podiumkunsten	166	2,0	138	17,6%	35	12,6%	113
Scheppende kunsten	146	1,2	93	9,6%	61	31,1%	106
Overig kunst en erfgoed	256	2,6	200	14,8%	9	1,8%	184
Cultureel erfgoed	83	8,3	6	0,7%	4	2,5%	67
Media en entertainmentindustrie	333	1,5	1	0,0%	-28	-4,0%	67
Radio en televisie	43	1,8	-15	-2,7%	3	3,7%	53
Persmedia	152	1,6	1	0,1%	-11	-3,4%	81
Film	65	1,5	-19	-2,3%	6	5,0%	92
Muziekindustrie	14	1,4	3	2,2%	2	8,0%	103
Boekenindustrie	32	1,3	13	4,9%	-25	-25,1%	55
Overige uitgeverijen incl. gaming	5	1,7	-1	-1,6%	1	11,8%	44
Live entertainment	22	1,2	19	19,9%	-4	-8,0%	31
Creatieve zakelijke dienstverlening	1.262	3,8	-165	-1,1%	-183	-6,5%	247
Vormgeving en ontwerp	152	1,3	51	3,8%	35	14,0%	105
Communicatie en reclame	1.110	5,0	-216	-1,6%	-218	-8,6%	304
Creatieve industrie	2.246	2,6	273	1,2%	-102	-2,2%	145
ICT-diensten	2.518	5,8	716	3,1%	-309	-5,6%	199
Drukkerijen en reproductie	50	2,6	-33	-4,5%	-2	-1,9%	27
Telecommunicatie	303	23,3	244	16,0%	209	79,5%	181
Software	1.918	6,8	1.340	11,5%	-349	-8,0%	382
Facilitaire ICT-diensten	247	2,0	-835	-12,6%	-167	-22,8%	60
ICT-hardware	37	3,4	-51	-7,6%	-5	-6,1%	15
Vervaardiging ICT hardware	25	8,3	2	0,8%	-2	-3,8%	13
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	12	1,5	-53	-14,2%	-3	-10,6%	29
ICT	2.555	5,7	665	2,8%	-314	-5,6%	170
Creatieve industrie en ICT	4.801	3,6	938	2,0%	-416	-4,1%	157
Totale economie	44.594	5,9	7.322	1,6%	2.089	2,4%	100

Bron: LISA

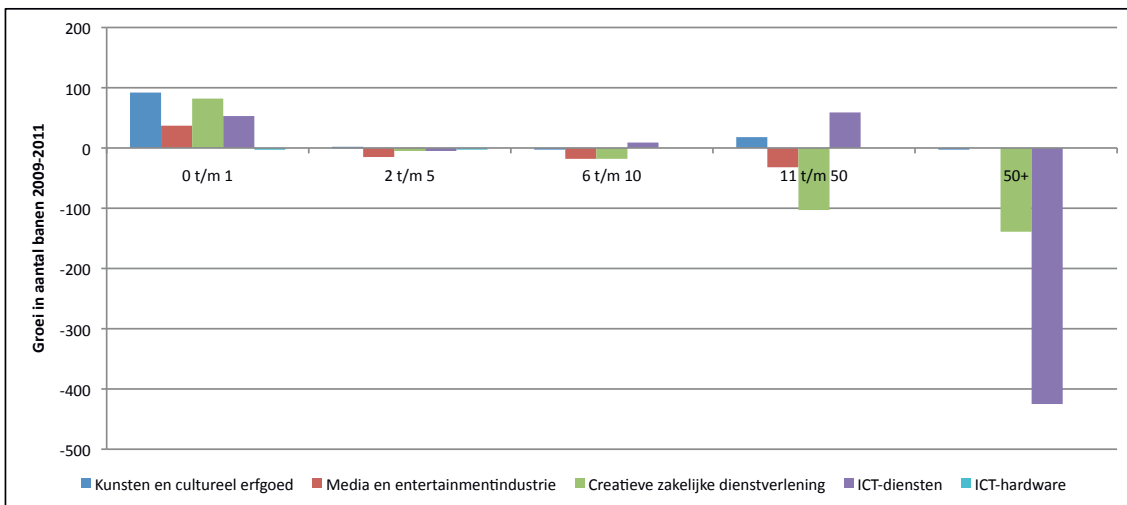

Figuur 2.23.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amstelveen, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.23.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Amstelveen, onderverdeeld naar deelsectoren.

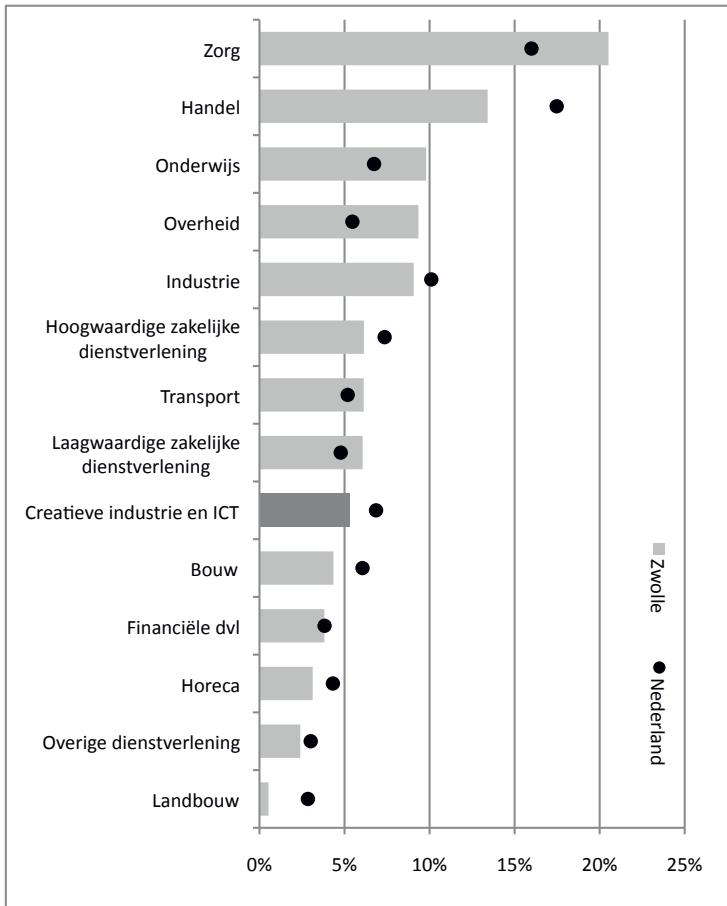
Bron: LISA

De creatieve industrie en ICT in Zwolle tellen samen 4.600 banen en zijn daarmee goed voor 5,1 procent van de totale werkgelegenheid. Dit is het laagste aandeel van alle top-25 cross media steden. De Zwolse cross media sector is samengesteld uit bijna 2.000 banen in de creatieve industrie en bijna 2.600 in ICT. In het voorbije decennium bleef de groei in cross media achter bij de ontwikkeling van de Zwolse economie. In de recente jaren 2009-2011 is dat veranderd. In die periode groeit de sector met gemiddeld 5,6 procent per jaar (bijna 500 banen) en is cross media voor Zwolle een groeisector. Schaalverkleining vindt de laatste jaren ook in Zwolle plaats, al is er in deze Hanzestad opvallend genoeg ook nog sprake van banengroei in grote cross mediabedrijven in verschillende deelsectoren. De uitstoot van banen bij grote spelers is daardoor minder omvangrijk, met ICT-diensten als belangrijke uitzondering.

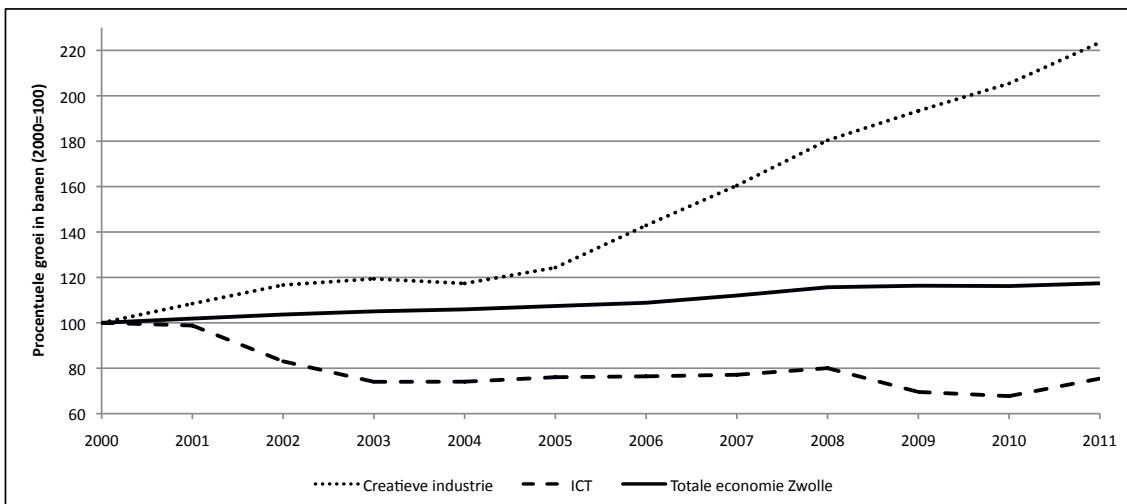
- ➔ Het belang van de creatieve industrie en ICT als werkverschaffer voor de economie van Zwolle is relatief beperkt. De cross media sector telt 4.600 duizend banen, ongeveer 5 procent van het totaal aantal banen in Zwolle in 2011. De Zwolse economie kent een bovengemiddeld grote zorgsector. Verder zijn handel, onderwijs en overheid belangrijke sectoren. Cross media is de negende sector van de Zwolse economie.
- ➔ Binnen cross media in Zwolle is ICT-diensten met 2.500 banen de belangrijkste deelsector. De andere vier cross media deelsectoren zijn van aanzienlijk minder belang. Binnen creatieve industrie zijn podiumkunsten, persmedia en communicatie en reclame vanwege hun omvang belangrijk voor Zwolle. In ICT-diensten zijn telecommunicatie, software en facilitaire ICT-diensten belangrijke domeinen. De telecommunicatiesector is sterk oververtegenwoordigd in Zwolle. Relatief gezien is deze bedrijfstak in Zwolle ruim 2,5 keer zo omvangrijk als landelijk gemiddeld. Dit ondanks de grote krimp in deze bedrijfstak sinds 2000, wat resulteerde in een krimp van 800 banen. Het gaat in telecommunicatie in Zwolle om grote spelers. De gemiddelde bedrijfsgrootte is 73 banen. Ook de werkgelegenheid bij drukkerijen en vervaardiging van ICT-hardware nam sterk af in het afgelopen decennium. Substantiële groei vond plaats in software, persmedia en communicatie en reclame.
- ➔ De lange termijn ontwikkeling van de creatieve industrie en ICT (2000-2011) in Zwolle blijft achter bij de groei van de totale Zwolse economie. In de periode 2009-2011 vindt over de hele linie binnen cross media sterke groei plaats. Gemiddeld neemt het aantal banen in de sector in dat tijdvak met 5,6 procent per jaar toe. ICT en creatieve industrie afzonderlijk hebben hun eigen groeipatroon, waarbij de ontwikkeling van ICT in de periode 2000-2011 structureel achterblijft bij de ontwikkeling van de gehele Zwolse economie, terwijl de creatieve industrie die structureel overtreft.
- ➔ De groei in cross media van de laatste twee jaar vindt plaats bij de middelgrote en grote bedrijven in Zwolle. Daarnaast groei ook het aantal banen voor zzp'ers. Voor creatieve zakelijke diensten en kunsten spelen zzp'ers de belangrijkste rol. Bij ICT-diensten en in de media en entertainmentindustrie vindt de meeste groei juist plaats bij bedrijven met 11 tot en met 50 banen en met meer dan 50 banen. Dat is opmerkelijk, omdat in veel steden de grote cross media bedrijven nauwelijks nog groei noteren.

Figuur 2.24.1: Sectorstructuur van de economie van Zwolle in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.24.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zwolle in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

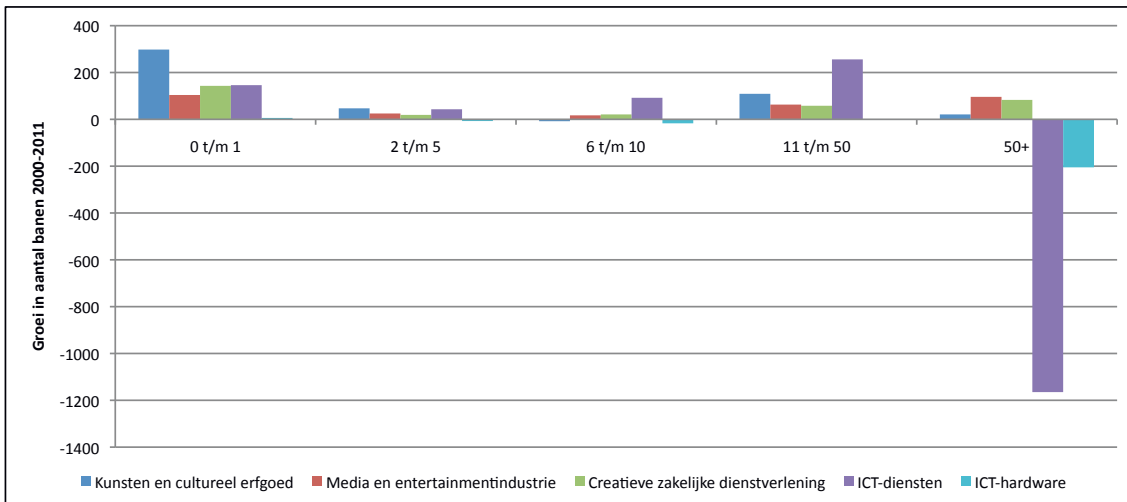
Tabel 2.24.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheidsgroei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Zwolle in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	831	2,1	467	7,8%	103	6,8%	78
Podiumkunsten	322	2,1	203	9,5%	74	13,9%	113
Scheppende kunsten	172	1,1	142	17,2%	61	24,5%	65
Overig kunst en erfgoed	211	3,2	97	5,8%	-32	-6,8%	78
Cultureel erfgoed	126	15,8	25	2,0%	0	0,0%	53
Media en entertainmentindustrie	524	2,5	305	8,3%	98	10,9%	55
Radio en televisie	22	2,0	8	4,2%	3	7,6%	14
Persmedia	335	2,8	244	12,6%	107	21,2%	92
Film	77	2,3	29	4,4%	9	6,4%	56
Muziekindustrie	8	1,1	0	0,0%	4	41,4%	30
Boekenindustrie	28	2,0	15	7,2%	-14	-18,4%	25
Overige uitgeverijen incl. gaming	5	1,3	0	0,0%	2	29,1%	23
Live entertainment	49	2,7	9	1,9%	-13	-11,1%	35
Creatieve zakelijke dienstverlening	629	2,2	324	6,8%	66	5,7%	64
Vormgeving en ontwerp	133	1,8	93	11,5%	51	27,4%	47
Communicatie en reclame	496	2,3	231	5,9%	15	1,5%	70
Creatieve industrie	1.984	2,2	1.096	7,6%	267	7,5%	66
ICT-diensten	2.515	7,5	-628	-2,0%	202	4,3%	102
Drukkerijen en reproductie	235	7,6	-533	-10,2%	-170	-23,8%	66
Telecommunicatie	872	72,7	-802	-5,8%	-31	-1,7%	268
Software	754	4,0	646	19,3%	56	3,9%	77
Facilitaire ICT-diensten	654	6,4	61	0,9%	347	46,0%	82
ICT-hardware	84	8,4	-218	-11,0%	1	0,6%	18
Vervaardiging ICT hardware	76	38,0	-223	-11,7%	0	0,0%	20
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	8	1,0	5	9,3%	1	6,9%	10
ICT	2.599	7,5	-846	-2,5%	203	4,2%	89
Creatieve industrie en ICT	4.583	3,7	250	0,5%	470	5,6%	77
Totale economie	86.526	12,2	12.826	1,5%	783	0,5%	100

Bron: LISA

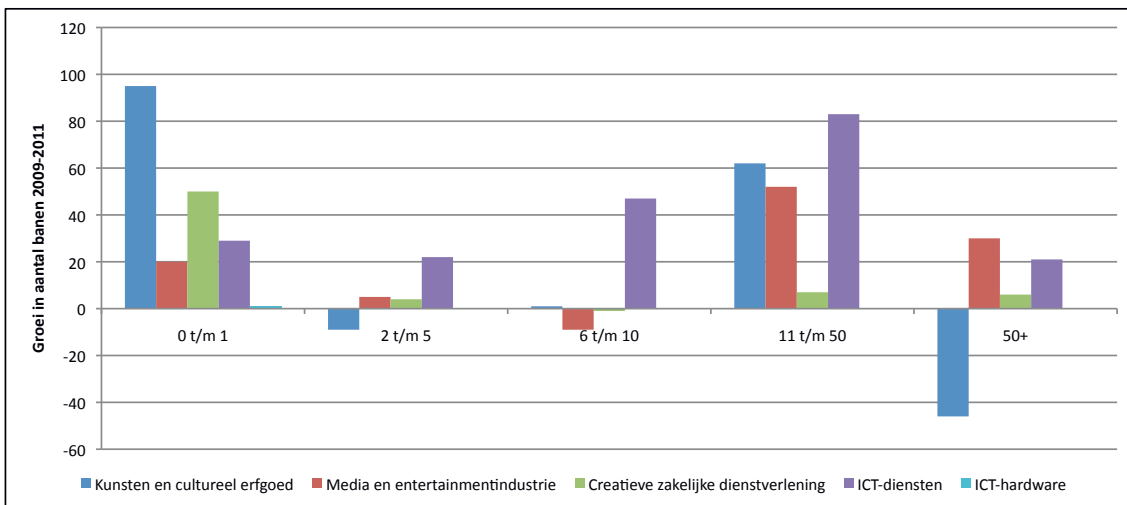

Figuur 2.24.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zwolle, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.24.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zwolle, onderverdeeld naar deelsectoren.

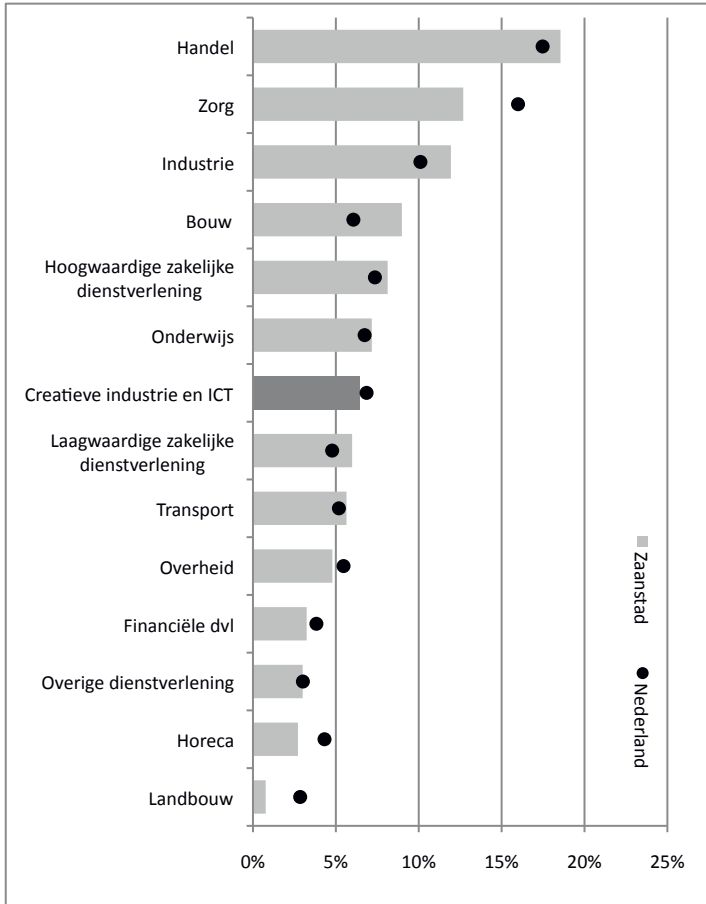
Bron: LISA

Zaanstad neemt de laatste plaats in de cross media top-25 steden in. De creatieve industrie en de ICT-sector zijn er ongeveer even groot en zorgen voor 6 procent van de banen in Zaanstad. De groei in de creatieve industrie komt vooral van zzp'ers in kunsten en cultureel erfgoed. Ook voor vormgevers en ontwerpers groeit de werkgelegenheid. In de ICT-sector neemt de werkgelegenheid in alle daartoe behorende bedrijfstakken af. De werkgelegenheid in de vervaardiging van ICT-hardware neemt juist toe; dit is opvallend omdat juist in de meeste steden in deze bedrijfstak veel werkgelegenheid verloren gaat.

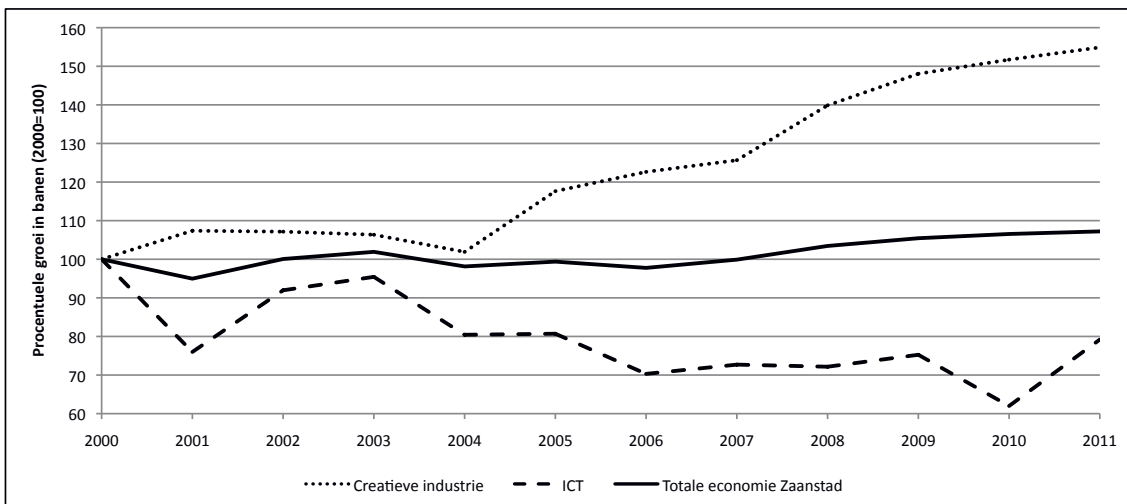
- ➔ In Zaanstad is de cross media sector een middenmoter: de sector biedt 6 procent van de totale werkgelegenheid in Zaanstad. De sector is goed voor 4.000 banen, 2.000 in de creatieve industrie en 2.000 in de ICT-sector.
- ➔ De meeste werkgelegenheid in de creatieve industrie is terug te vinden in communicatie en reclame. Ook in kunsten en cultureel erfgoed en creatieve zakelijke dienstverlening zijn in Zaanstad steeds meer mensen werkzaam. De media en entertainmentindustrie is relatief klein in Zaanstad. ICT telt veel banen in ICT-diensten, vooral drukkerijen en reproductie en software. Ook in de vervaardiging van ICT-hardware kent Zaanstad relatief veel banen. Die bedrijfstak is in Zaanstad oververtegenwoordigd.
- ➔ De groei van de cross media sector in Zaanstad blijft in de periode 2000-2011 met een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,4 procent achter bij de groei van de totale Zaanse economie. De creatieve industrie is vanaf 2004 in Zaanstad flink gegroeid. Het aantal banen nam tussen 2004 en 2011 met ongeveer 60 procent toe. Oorzaak was de groei in vrijwel alle domeinen van de kunsten en cultureel erfgoed, maar ook in vormgeving en ontwerp. Het aantal banen in de ICT-sector is in de periode 2000-2011 gestaag gedaald, met 2010 als dieptepunt. De meeste banen gingen verloren in drukkerijen en reproductie en telecommunicatie. De werkgelegenheid in software nam juist toe.
- ➔ De laatste twee jaar zijn zowel de creatieve industrie als de ICT-sector gegroeid. De groei voor de creatieve industrie lag onder het landelijk gemiddelde voor deze sector, voor de ICT-sector was het er boven omdat de landelijke ICT-sector kromp. Het positieve groeicijfer van Zaanstad is terug te voeren op de forse groei van het aantal banen in de vervaardiging van ICT-hardware. Landelijk is dat een krimpsector, niet in Zaanstad.
- ➔ Ook in Zaanstad is de trend naar schaalverkleining zichtbaar. In 2000-2011 neemt de werkgelegenheid voor zzp'ers toe, terwijl het aantal banen bij de grote bedrijven afneemt. Ook in Zaanstad is ICT-diensten de grote verliezer. In deze deelsector gaan de meeste banen bij grote bedrijven verloren.
- ➔ In de recente jaren (2009-2011) is dezelfde trend zichtbaar. Het aantal zzp'ers neemt toe – weliswaar in mindere mate – en de werkgelegenheid bij grote bedrijven neemt af. Kanttekening is dat de forse groei in ICT-hardware veroorzaakt wordt door de groei bij grote bedrijven. Dat wijst dus eerder op schaalvergroting in die deelsector. Opvallend is dat niet alleen grote maar ook bedrijven met 11 tot en met 50 banen werkgelegenheid zien verdwijnen. Ook is er nauwelijks groei bij bedrijven met 2 tot en met 11 banen. Ook voor Zaanstad lijkt voorsnog te gelden dat de doorgroei van zelfstandigen naar de categorie kleine bedrijven (bijvoorbeeld 2 tot en met 5 banen) nog maar moeizaam verloopt.

Figuur 2.25.1: Sectorstructuur van de economie van Zaanstad in 2011, uitgedrukt in werkgelegenheidsaandeel van economische sectoren (Bron: LISA)

Figuur 2.25.2: Ontwikkeling werkgelegenheid in Zaanstad in de periode 2000-2011 voor ICT en creatieve industrie en de totale economie (Bron: LISA)

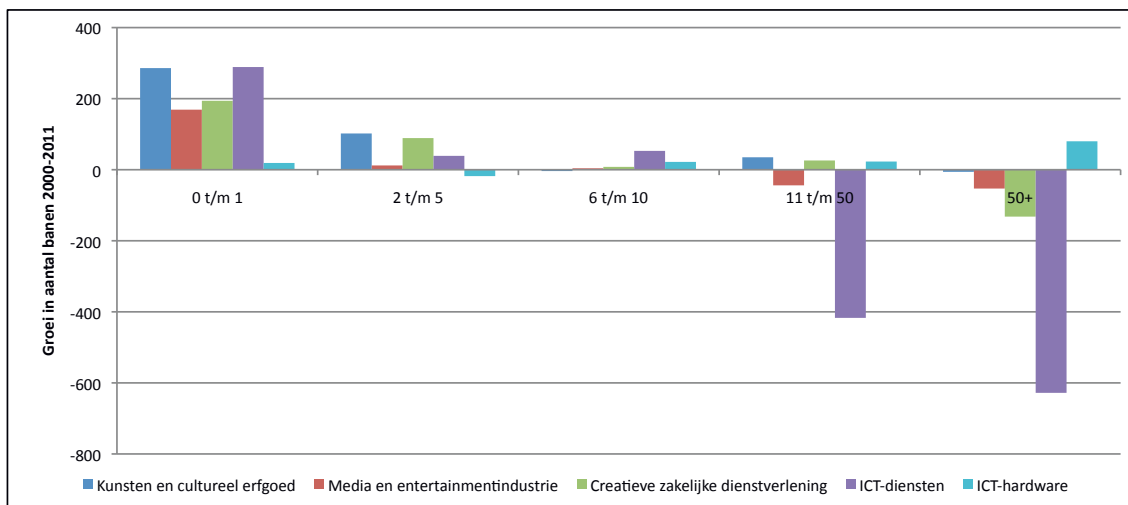
Tabel 2.25.1: Aantal banen, gemiddelde vestigingsgrootte, werkgelegenheids groei en specialisatiegraad in bedrijfstakken van de creatieve industrie en ICT in Zaanstad in 2011

Domeinen	Aantal banen 2011	Gem. Vestigingsgrootte 2011	Groei 2000-2011 (in aantallen)	Groei 2000-2011 (% per jaar)	Groei 2009-2011 (in aantallen)	Groei 2009-2011 (% per jaar)	Specialisatie 2011 (NL=100)
Kunsten en cultureel erfgoed	754	1,8	418	7,6%	25	1,7%	99
Podiumkunsten	226	2,1	140	9,2%	22	5,3%	110
Scheppende kunsten	174	1,1	142	16,6%	71	30,0%	91
Overig kunst en erfgoed	243	1,9	137	7,8%	0	0,0%	125
Cultureel erfgoed	111	6,5	-1	-0,1%	-68	-21,3%	64
Media en entertainmentindustrie	441	1,7	88	2,0%	19	2,2%	64
Radio en televisie	21	1,1	9	5,2%	0	0,0%	19
Persmedia	237	1,7	143	8,8%	18	4,0%	91
Film	65	1,8	12	1,9%	4	3,2%	66
Muziekindustrie	21	1,4	0	0,0%	9	32,3%	111
Boekenindustrie	52	2,1	-16	-2,4%	-23	-16,7%	63
Overige uitgeverijen incl. gaming	5	1,7	5	.	5	.	31
Live entertainment	40	1,5	-65	-8,4%	6	8,5%	40
Creatieve zakelijke dienstverlening	755	1,9	185	2,6%	42	2,9%	106
Vormgeving en ontwerp	207	1,7	171	17,2%	49	14,5%	102
Communicatie en reclame	548	2,0	14	0,2%	-7	-0,6%	107
Creatieve industrie	1.950	1,8	691	4,1%	86	2,3%	90
ICT-diensten	1.495	2,9	-664	-3,3%	-344	-9,8%	84
Drukkerijen en reproductie	619	8,7	-554	-5,6%	-151	-10,3%	241
Telecommunicatie	28	1,6	-463	-22,9%	-54	-41,6%	12
Software	668	2,3	418	9,3%	-100	-6,7%	95
Facilitaire ICT-diensten	180	1,3	-65	-2,8%	-39	-9,3%	31
ICT-hardware	553	12,0	126	2,4%	446	127,3%	165
Vervaardiging ICT hardware	518	23,5	118	2,4%	436	151,3%	186
Installatie, verhuur en reparatie ICT hardware	35	1,5	8	2,4%	10	18,3%	60
ICT	2.048	3,6	-538	-2,1%	102	2,6%	97
Creatieve industrie en ICT	3.998	2,4	153	0,4%	188	2,4%	93
Totale economie	62.402	5,3	4.199	0,6%	1.029	0,8%	100

Bron: LISA

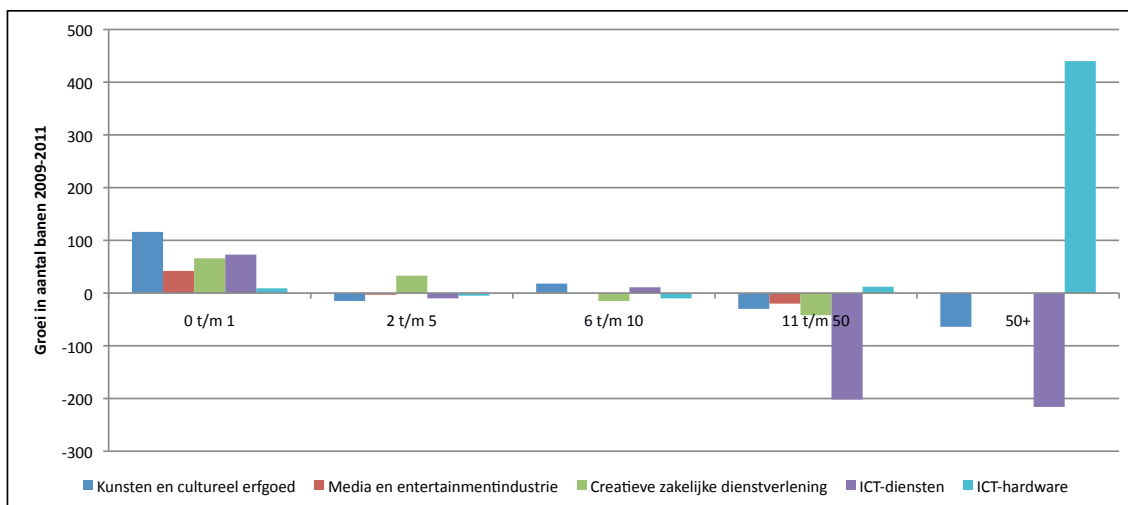

Figuur 2.25.3: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2000-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zaanstad, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Figuur 2.25.4: Groei aantal banen per grootteklasse in de periode 2009-2011 in de creatieve industrie en ICT in Zaanstad, onderverdeeld naar deelsectoren.

Bron: LISA

Bijlage

Voor het meten van de economische betekenis van de creatieve industrie en ICT wordt de sector op bedrijfstakniveau afgebakend in de Standaard Bedrijfsindeling van Economische Activiteiten (SBI 2008). Voor een uitgebreide toelichting op deze afbakening wordt verwezen naar de Cross Media Monitor 2010 – Cross Media in cijfers.

Creatieve industrie in de SBI 2008 bedrijfsindeling

Kunsten en cultureel erfgoed		Media en entertainmentindustrie		Creatieve zakelijke dienstverlening	
7990	Informatieverstrekking op het gebied van toerisme	5811	Uitgeverijen van boeken	7021	Public relations bureaus
90011	Beoefening van podiumkunst	5813	Uitgeverijen van kranten	7111	Architecten
90012	Producenten van podiumkunst	5814	Uitgeverijen van tijdschriften	7311	Reclamebureaus
9002	Dienstverlening voor uitvoerende kunst	5819	Overige uitgeverijen (niet van software)	7312	Handel in advertentieruimte en -tijd
9003	Schrijven en overige scheppende kunst	5821	Uitgeverijen van computerspellen	7410	Industrieel ontwerp en vormgeving
90041	Theaters en schouwburgen	5829	Overige uitgeverijen van software	8230	Organiseren van congressen en beurzen
91011	Openbare bibliotheken	59111	Productie van films (geen televisiefilms)		
91012	Kunstuitleencentra	59112	Productie van televisieprogramma's		
91019	Overige culturele uitleencentra en openbare archieven	5912	Facilitaire activiteiten voor film- en televisieproductie		
91021	Musea	5913	Distributie van films en televisieproducties		
91022	Kunstgalerieën en -expositieruimten	5914	Bioscopen		
9103	Monumentenzorg	5920	Maken en uitgeven van geluidsopnamen		
94993	Steunfondsen (niet op het gebied van welzijnszorg)	6010	Radio-omroepen		
94994	Vriendenkringen op het gebied van cultuur, fanclubs	6020	Televisieomroepen		
		6321	Persagentschappen		
		6329	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie		
		74201	Fotografie		
		90013	Circus en variété		
		93211	Pret- en themaparken		
		93212	Kermisattracties		

ICT in de SBI 2008 bedrijfsindeling

ICT-diensten

1811	Drukkerijen van dagbladen
18121	Drukkerijen van boeken e.d.
18122	Drukkerijen van tijdschriften
18123	Drukkerijen van reclame
18124	Drukkerijen van verpakkingen
18125	Drukkerijen van formulieren
18129	Overige drukkerijen n.e.g.
1813	Prepress- en premedia-activiteiten
1814	Grafische afwerking en overige verwante activiteiten
1820	Reproductie van opgenomen media
6110	Draadgebonden telecommunicatie
6120	Draadloze telecommunicatie
6130	Telecommunicatie via satelliet
6190	Overige telecommunicatie
6201	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software
6202	Advisering op het gebied van informatietechnologie
6203	Beheer van computerfaciliteiten
6209	Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van info
6311	Gegevensverwerking, webhosting en aanverwante activiteiten
6312	Webportals

ICT-hardware

2611	Vervaardiging van elektronische componenten
2612	Vervaardiging van elektronische printplaten
2620	Vervaardiging van computers en randapparatuur
2630	Vervaardiging van communicatieapparatuur
2640	Vervaardiging van consumentenelektronica
2651	Vervaardiging van meet-, regel-, navigatie- en controleapp.
2670	Vervaardiging van optische instrumenten en apparatuur
2680	Vervaardiging van informatiedragers
2731	Vervaardiging van kabels van optische vezels
2732	Vervaardiging van overige elektrische, elektronische kabels
2790	Vervaardiging van overige elektrische apparatuur
3313	Reparatie van elektronische en optische apparatuur
3314	Reparatie van elektrische apparatuur
3323	Installatie van elektronische en optische apparatuur
3324	Installatie van elektrische apparatuur
7733	Verhuur en lease van computers en kantoorapparatuur
9511	Reparatie van computers en randapparatuur
9512	Reparatie van communicatieapparatuur